

—
Верховний
Суд

ДАЙДЖЕСТ
судової практики
Великої Палати
Верховного Суду

Рішення, внесені до ЄДРСР
за період з 01.07.2021 по 31.07.2021

Зміст

1. Справи, розглянуті з підстав існування виключної правової проблеми	4
1.1. Господарська юрисдикція	4
1.2. Цивільна юрисдикція	17
2. Справи, розглянуті з підстав необхідності відступу від висловленої раніше позиції Верховного Суду України	21
2.1. Господарська юрисдикція	21
2.2. Цивільна юрисдикція	24
3. Справи, розглянуті з підстав необхідності відступу від висловленої раніше позиції Верховного Суду	29
3.1. Господарська юрисдикція	29
3.2. Цивільна юрисдикція	56
4. Окремі правові позиції Великої Палати Верховного Суду	70
5. Вимоги, які не підлягають розгляду в судовому порядку	90
6. Справи, прийняті до провадження Великою Палатою Верховного Суду	92
7. Справи, повернуті Великою Палатою Верховного Суду на розгляд касаційних судів	95

Перелік уживаних скорочень

ВП ВС	– Велика Палата Верховного Суду
ВСУ	– Верховний Суд України
КАС ВС	– Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду
КГС ВС	– Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду
КЦС ВС	– Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду
КАС України	– Кодекс адміністративного судочинства України
ГПК України	– Господарський процесуальний кодекс України
ЗК України	– Земельний кодекс України
КПК України	– Кримінальний процесуальний кодекс України
КЗпП України	– Кодекс законів про працю України
ЦК України	– Цивільний кодекс України
ЦПК України	– Цивільний процесуальний кодекс України

1. Справи, розглянуті з підстав існування виключної правової проблеми

1.1. Господарська юрисдикція

Спiр про визнання недiйсним укладеного одним з подружжя без згоди iншого з подружжя договору щодо розпорядження часткою в статутному капiталi юридичної особи пiдлягає розгляду в порядку господарського судочинства.

Велика Палата Верховного Суду вiдступила вiд правового висновку Верховного Суду України щодо згоди одного з подружжя на розпорядження iншим часткою в статутному капiталi приватного пiдприємства, визначивши, що розпорядження часткою в статутному капiталi приватного пiдприємства, яка є об'єктом права спiльної сумiсної власності подружжя, здiйснюється за взаємною згодою, наявність якої презюмується при укладенні договорiв одним з подружжя.

Велика Палата Верховного Суду вiдступила вiд правового висновку Верховного Суду України та вiдступила шляхом уточнення вiд власного правового висновку щодо недiйсності договору, укладеного одним iз подружжя без згоди другого, визначивши, що можливість визнання недiйсним договору щодо розпорядження майном, яке перебуває в спiльній власності, залежить вiд встановлення недобросовiсності третьої особи – контрагента за таким договором

29 червня 2021 року Велика Палата Верховного Суду розглянула касаційну скаргу ОСОБА_1 (далі – ОСОБА_1, Позивач) на рiшення Господарського суду Одеської облaстi вiд 5 грудня 2019 року та постанову Пiвденно-захiдного апеляційного господарського суду вiд 9 червня 2020 року у справi за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_3 (далі – ОСОБА_3, Вiдповiдачка-1), ОСОБА_4 (далі – ОСОБА_4, Вiдповiдачка-2), третя особа, яка не заявляє самостiйних вимог щодо предмета спору, на сторонi вiдповiдачiв – Приватне пiдприємство «Нiка-2» (далі – ПП) про визнання договору дарування недiйсним, i прийняла постанову, в якiй зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

ПП створено громадянкою Молдови ОСОБА_3 з метою здiйснення ринкових взаємовiдносин i отримання прибутку на основi задоволення потреб громадян, колективних, державних та iнших пiдприємств i органiзацiй у виконаннi робiт i наданнi послуг у сферах, визначених предметом дiяльності.

На пiдставi рiшення засновника ПП до складу засновникiв пiдприємства введено громадянина Молдови ОСОБА_1 та громадянку Молдови ОСОБА_4.

На пiдставi рiшення загальних зборiв засновникiв, оформленого протоколом вiд 9 сiчня 2013 року № 1, до статуту ПП внесено змiни: вклади засновникiв у статутному капiталi становлять: ОСОБА_3 – вклад на суму 18 000 000 грн, що вiдповiдає частцi в статутному капiталi в розмiрi 60 %; ОСОБА_1 – вклад на суму 6 000 000 грн, що вiдповiдає частцi у статутному капiталi в розмiрi 20 %; ОСОБА_4 –

вклад на суму 6 000 000 грн, що відповідає частці в статутному капіталі в розмірі 20 %.

13 липня 2015 року ОСОБА_3 (дарувальник) та ОСОБА_4 (обдаровувана) в письмовій формі уклали Договір, за умовами якого дарувальник безоплатно передає обдаровуваній належну дарувальнику частку у статутному капіталі ПП у розмірі 40 %, що складає 12 000 000 грн.

8 жовтня 2015 року шлюб між ОСОБА_1 та ОСОБА_3 (дошлюбне прізвище ОСОБА_6) розірвано.

На момент створення ПП і укладення Договору від 13 липня 2015 року Позивач та Відповідачка-1 перебували в шлюбі.

Позивач стверджує, що Відповідачка-1 розпорядилася спільним сумісним майном подружжя без згоди Позивача, тобто за відсутності необхідних повноважень, Договір має бути визнаний судом недійсним на підставі частини четвертої статті 369 Цивільного кодексу України (тут і далі – ЦК України) в редакції, чинній на час укладення Договору.

ОЦІНКА СУДУ

Щодо юрисдикції спору

Аналізуючи положення пункту 4 частини першої статті 20 ГПК України, Велика Палата Верховного Суду в постанові від 3 листопада 2020 року у справі № 922/88/20 дійшла висновку, що справи в спорах щодо правочинів незалежно від їх суб'єктного складу, що стосуються акцій, часток, паїв, інших корпоративних прав у юридичній особі, підлягають розгляду господарськими судами. Винятком є спори щодо таких дій, спрямованих на набуття, зміну або припинення сімейних і спадкових прав та обов'язків, які мають вирішуватися в порядку цивільного судочинства.

Спірним Договором не регулюються сімейні права та обов'язки між подружжям, батьками та дітьми, а тому цей правочин не є правочином у сімейних правовідносинах.

Ураховуючи викладене, Велика Палата Верховного Суду вважає, що справа в спорі про визнання недійсним укладеного одним з подружжя без згоди іншого з подружжя договору щодо розпорядження часткою в статутному капіталі юридичної особи має розглядатися господарським судом відповідно до пункту 4 частини першої статті 20 ГПК України.

Щодо правової природи приватного підприємства

Приватне підприємство – це не окрема організаційно-правова форма юридичної особи, а класифікуюча ознака юридичних осіб залежно від форми власності. Разом із цим за ознакою наявності чи відсутності учасників юридичні особи поділяються на товариства та установи, у зв'язку із чим приватне підприємство є товариством, оскільки воно має хоча б одного учасника.

Визначаючи вид підприємницького товариства, до якого належить ПП у цій справі, Велика Палата Верховного Суду виходить з того, що ПП створено з метою здійснення ринкових взаємовідносин і отримання прибутку шляхом виконання робіт і надання послуг у сферах, визначених предметом його діяльності; ПП має статутний капітал, поділений на частки, та не встановлено наявності в його статуті положень,

які передбачають, що один член кооперативу має один голос у вищому органі, зокрема, з можливістю мати додаткову кількість голосів, а також що його учасники несуть відповідальність за зобов'язаннями приватного підприємства.

Окрім того, ПП не випускає акції, а тому воно не може бути акціонерним товариством; учасники (засновники) не несуть відповідальності за зобов'язаннями приватного підприємства (якщо інше не встановлено статутом), і в такому випадку приватне підприємство не є повним або командитним товариством чи товариством з додатковою відповідальністю; приватне підприємство не є кооперативом, оскільки голоси при голосуванні розподіляються відповідно до часток його учасників, а тому відповідно до статті 84 ЦК України таке підприємство може бути лише товариством з обмеженою відповідальністю.

У зв'язку із цим Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку, що ПП «Ніка-2» у цій справі є товариством з обмеженою відповідальністю.

Виходячи з розуміння Великою Палатою Верховного Суду можливості застосування інституту аналогії закону для регулювання спірних відносин лише у випадку, якщо їх не врегульовано нормами права, які безпосередньо регулюють ці відносини, зокрема, актами законодавства або договором чи статутом, зазначений інститут при вирішенні цієї справи не застосовується, оскільки відносини з управління та діяльності ПП як підприємницького товариства безпосередньо врегульовані Законом України «Про господарські товариства» в редакції, чинній на момент укладення Договору.

Щодо правового режиму майна приватного підприємства

З урахуванням положень статті 115 ЦК України, статті 85 ГК України та статті 12 Закону України «Про господарські товариства» власником майна, переданого господарському товариству у власність його учасниками як вклад до статутного (складеного) капіталу, є саме товариство, відчуження учасником товариства частки в статутному капіталі на користь іншої особи не припиняє права власності товариства на належне йому майно, у тому числі на внесені учасниками вклади.

Майно господарського товариства, кооперативу належить їм на праві власності і не може належати на праві власності іншим особам. Зокрема, таке майно не може належати на праві спільної власності учаснику (засновнику, члену) приватного підприємства та його подружжю (колишньому подружжю).

Таким чином, з моменту внесення грошових коштів чи іншого майна як вкладу таке майно належить на праві власності самому товариству, і воно втрачає ознаки об'єкта права спільної сумісної власності подружжя. Схожі висновки викладені в постанові Верховного Суду України від 03.07.2013 у справі № 6-61цс13, з якими Велика Палата Верховного Суду погоджується.

Щодо згоди одного з подружжя на розпорядження іншим часткою в статутному капіталі приватного підприємства, яка є їх спільною сумісною власністю

Аналіз положень ЦК України та СК України, які визначають порядок розпорядження майном, що знаходиться у спільній сумісній власності подружжя, зокрема, часткою в статутному капіталі господарського товариства дозволяє дійти

висновку, що чоловік та дружина розпоряджаються цим майном за взаємною згодою, наявність якої презюмується при укладенні договорів одним з подружжя.

Ураховуючи викладене, Велика Палата Верховного Суду вважає за необхідне відступити від висновків Верховного Суду України, викладених у постанові від 3 липня 2013 року у справі № 6-61цс13, Верховного Суду від 10 жовтня 2018 року у справі № 569/6236/16-ц та від 12 листопада 2019 року у справі № 918/598/18, що частка в статутному капіталі приватного підприємства, яка придбана за спільні кошти подружжя, не є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя та може бути відчужена одним з них без згоди іншого.

Презумпція розпорядження спільним майном одним з подружжя за згодою другого з подружжя встановлена саме на користь добросовісного набувача прав на таке майно. Тому укладення одним з подружжя договору щодо розпорядження спільним майном без згоди другого з подружжя може бути підставою для визнання такого договору недійсним лише в тому разі, якщо суд встановить, що третя особа (контрагент за таким договором) діяла недобросовісно, зокрема знала чи за обставинами справи не могла не знати про те, що майно належить подружжю на праві спільної сумісної власності і що той з подружжя, хто укладає договір, не отримав згоди на це другого з подружжя.

У зв'язку з цим Велика Палата Верховного Суду відступає від висновку, викладеного в постанові Верховного Суду України від 22 червня 2017 року у справі № 6-3058цс16, відповідно до якого для визнання договору недійсним суду слід також встановити недобросовісність того з подружжя, який уклав договір щодо спільного майна. Велика Палата Верховного Суду вважає, що положення частини другої статті 369 ЦК України та частини другої статті 65 СК України з урахуванням пункту 6 статті 3 ЦК України спрямовані на захист прав саме добросовісного набувача, а тому саме в разі його недобросовісності договір може бути визнаний недійсним. Тому Велика

Сформульовані вище висновки частково не узгоджуються з висновком, викладеним у постанові Великої Палати Верховного Суду від 21 листопада 2018 року у справі № 372/504/17. Тому Велика Палата Верховного Суду відступає від висновку, наведеного в зазначеній постанові, шляхом уточнення, що можливість визнання недійсним договору щодо розпорядження майном, яке перебуває в спільній власності, залежить від встановлення недобросовісності третьої особи – контрагента за таким договором.

Відповідно до частини першої статті 71 СК України майно, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, ділиться між ними в натурі. Зазначена норма не забороняє подружжю припинити право спільної сумісної власності подружжя на це майно і встановити право спільної часткової власності подружжя на нього відповідно до статті 64 СК України.

Оскільки рішенням загальних зборів засновників, оформленим протоколом від 9 січня 2013 року № 1, збільшено статутний капітал до 30 000 000 грн та розподілено його між засновником ПП – одним з подружжя та новими учасниками товариства, у тому числі іншим з подружжя, з точки зору норм

сімейного законодавства (статті 63 та 64 СК України) слід дійти до висновку, що між подружжям таким чином відбувся поділ статутного капіталу ПП, який до цього перебував у режимі спільного майна подружжя.

З огляду на зазначене слід дійти висновку, що після розподілу збільшеного статутного капіталу між подружжям, частки, визначені ним у статутному капіталі приватного підприємства, стали особистою власністю кожного з подружжя, а тому згода ОСОБА_1 на дарування ОСОБА_3 частини власної частки іншому учаснику товариства не потрібна.

З огляду на це суди дійшли правильного висновку про відсутність підстав для задоволення позову.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 25 червня 2021 року у справі № 916/2813/18 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98531899>.

Перебіг позовної давності у спорах за позовами Фонду гарантування вкладів фізичних осіб до пов'язаних з банком осіб, які є посадовими особами органів управління банку, про стягнення шкоди, завданої банку, в порядку частини п'ятої статті 52 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» починається з моменту затвердження виконавчою дирекцією Фонду акта формування ліквідаційної маси.

Якщо банку заподіяно шкоди не шляхом вчинення окремо визначених дій (бездіяльності), які мали наслідком знищення або пошкодження конкретної речі, втрату конкретних доходів чи подібні наслідки, а шляхом недотримання вимог законодавства, невжиття своєчасних заходів для запобігання настанню неплатоспроможності банку тощо, що призвело до зниження чистих активів банку, порушення нормативів, зокрема ліквідності та втрати банком стану платоспроможності, то розмір шкоди, завданої банку, оцінюється розміром недостатності майна банку для задоволення вимог усіх кредиторів, якщо не доведений більший розмір шкоди

Велика Палата Верховного Суду розглянула касаційну скаргу Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, що діє як ліквідатор Публічного акціонерного товариства «Акціонерний банк «Укоопспілка», на рішення Господарського суду міста Києва від 20 грудня 2018 року та постанову Північного апеляційного господарського суду від 13 травня 2019 року у справі за позовом Фонду до відповідачів: ОСОБА_14, ОСОБА_15, ОСОБА_3, ОСОБА_13, ОСОБА_4, ОСОБА_6, ОСОБА_16, ОСОБА_5, ОСОБА_7, ОСОБА_9, ОСОБА_11, ОСОБА_17, ОСОБА_18, ОСОБА_12 про стягнення 76 929 136, 71 грн шкоди, заподіяної пов'язаними особами, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

На підставі рішень, ухвалених посадовими особами банку протягом 2014 року, банк придбав облігації двох товариств – ТОВ «Сучасні фінансові перспективи» та ТОВ «Капітал експрес» на суму 319 460 764 грн.

Строк погашення облігацій ТОВ «Сучасні фінансові перспективи» визначений із 17 квітня по 16 травня 2019 року, а ТОВ «Капітал експрес» – з 17 лютого по 16 березня 2019 року.

Постановою Правління НБУ від 22 січня 2015 року № 39 ПАТ «АБ «Укоопспілка» віднесено до категорії неплатоспроможних. 22 січня 2015 року Фонд запровадив тимчасову адміністрацію в ПАТ «АБ «Укоопспілка» і призначив уповноважену особу Фонду. 22 квітня 2015 року НБУ прийняв постанову № 264 про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію цього банку. Відповідно до рішення виконавчої дирекції Фонду від 23 квітня 2015 року № 83 розпочато процедуру ліквідації ПАТ «АБ «Укоопспілка».

Під час здійснення процедури ліквідації банку встановлено, що розмір зобов'язань банку відповідно до затвердженого рішенням виконавчої дирекції Фонду від 20 липня 2015 року реєстру акцептованих вимог кредиторів становить 109 660 264,41 грн, а оціночна (ринкова) вартість ліквідаційної маси банку, затвердженої рішенням виконавчої дирекції Фонду від 17 серпня 2015 року, складає 33 364 705 грн. Недостатність майна ПАТ «АБ «Укоопспілка» для покриття вимог кредиторів банку склала 76 295 559,41 грн.

8 серпня 2018 року Фонд звертався до пов'язаних з банком осіб з вимогами про відшкодування шкоди в розмірі 76 295 559,41 грн, які залишені без задоволення.

Звертаючись до суду, саме цю суму Фонд просив стягнути солідарно з відповідачів як відшкодування шкоди, завданої кредиторам банку.

ОЦІНКА СУДУ

Стаття 43 Закону «Про банки і банківську діяльність» передбачає, що при виконанні своїх обов'язків відповідно до вимог цього Закону керівники банку зобов'язані діяти на користь банку та клієнтів і зобов'язані ставити інтереси банку вище власних.

За змістом Закону України «Про банки і банківську діяльність» (у редакції, чинній станом на момент віднесення банку до категорії неплатоспроможних), зокрема з урахуванням статті 36 цього Закону, банкам забороняється здійснювати ризикову діяльність, що загрожує інтересам вкладників чи інших кредиторів банку.

Строк погашення облігацій, придбаних унаслідок дій відповідачів, припадав на 2019 рік. Тобто у 2014 році найбільш ліквідні активи банку – грошові кошти у розмірі більше 319 млн грн (майже 60 % активів банку) були вкладені банком в облігації, строк погашення яких наступав лише через більш як 4 роки. Тож через такі дії відповідачів банк втратив 319 460 764,00 грн, які сплатив за облігації. Однак відповідачі не навели доводів на обґрунтування економічної доцільності інвестування в облігації, внаслідок якого високоліквідні активи (грошові кошти у розмірі більше 319 млн грн) були замінені на активи з низькою ліквідністю (облігації), та не навели переконливих пояснень про те, яким чином потенційна можливість отримання банком відповідної суми при погашенні облігацій у 2019 році, на яку вказували суди, могла виправити ситуацію з неплатоспроможністю банку у січні 2015 року.

Відповідачі, які володіли спеціальними знаннями та досвідом як керівники банку, не могли не розуміти значення та наслідки своїх дій по виведенню значної суми грошових коштів з банку в обмін на цінні папери зі строком погашення у 2019 році.

Логічним та достатньо вірогідним є висновок, що сплата банком протягом 2014 року за облігації 319 460 764 грн (біля 60 % вартості всіх своїх активів) мала істотний вплив на його змогу розрахуватися зі всіма кредиторськими вимогами. Адже сума грошових коштів, сплачена банком за облігації, майже втричі перевищувала розмір усіх кредиторських вимог до банку.

Відповідачі потенційно мали можливість самостійно виправити завдану банку шкоду (втрату платоспроможності) шляхом продажу всіх або частини облігацій наприкінці 2014 чи на початку 2015 року (тобто до моменту визнання банку неплатоспроможним за рішенням НБУ), але не зробили цього. Це підтверджує вірогідність доводів позивача про неліквідність цих цінних паперів (відсутність ринкової вартості, неможливість продажу).

Велика Палата Верховного Суду зазначає, якщо банку заподіяно шкоди не шляхом вчинення окремо визначених дій (бездіяльності), які мали наслідком знищення або пошкодження конкретної речі, втрату конкретних доходів чи подібні наслідки, а шляхом недотримання вимог законодавства, невжиття своєчасних заходів для запобігання настанню неплатоспроможності банку тощо, що призвело до зниження чистих активів банку, порушення нормативів, зокрема ліквідності та втрати банком стану платоспроможності, то розмір шкоди, завданої банку, оцінюється розміром недостатності майна банку для задоволення вимог усіх кредиторів, якщо не доведений більший розмір шкоди. Тобто у цьому разі розмір недостатності майна банку для задоволення вимог усіх кредиторів є мінімальною оцінкою шкоди, завданої банку.

Відповідно до встановлених судами попередніх інстанцій обставин у цій справі недостатність майна банку для покриття вимог кредиторів банку склала 76 295 559,41 грн. Саме цю суму Фонд просить стягнути як розмір шкоди, завданої банку, з відповідачів солідарно.

Таким чином, суди попередніх інстанцій правильно встановили всі обставини справи, але при цьому дійшли помилкових правових висновків щодо відсутності складу порушення у діях відповідачів.

Кожен з відповідачів у спірний період мав статус керівника банку та був наділений посадовими правами та обов'язками як особа з високим ступенем кваліфікації та досвіду.

Таким чином, неплатоспроможність банку є наслідком як їх активних дій (ухвалення рішень, підписання договорів, спрямованих на купівлю облігацій), так і пасивної бездіяльності. При цьому немає значення, на яку суму і які саме договори купівлі-продажу погодив чи підписав кожний з відповідачів.

Велика Палата Верховного Суду вважає, що позовні вимоги до пов'язаних з банком осіб, які є посадовими особами органів управління банку, подані Фондом відповідно до статті 58 Закону України «Про банки і банківську діяльність», мають

розглядатися разом у межах однієї справи. Адже у випадку завдання шкоди банку діями його посадових осіб, внаслідок чого настала неплатоспроможність банку, які несуть солідарну відповідальність перед банком як члени органу (органів) управління, повний склад правопорушення можна встановити лише шляхом системного аналізу всієї сукупності дій чи бездіяльності посадових осіб, у тому числі дослідження проведених банківських операцій та їх вплив на фінансове становище банку в цілому. Операції банку та їх наслідки для його платоспроможності не можна розглядати окремо.

Відповідачі зазначають, що правомірність їх дій підтверджується тим, що в банку з другого кварталу 2014 року і до дня оголошення його неплатоспроможним працював куратор НБУ, який погодив вчинення відповідних правочинів, що свідчить про їх правомірність та відсутність ризиків.

Велика Палата Верховного Суду вважає, що будь-які порушення з боку регулятора (призначеного ним куратора як представника НБУ), неналежне виконання куратором банку своїх посадових обов'язків (у звітах куратора взагалі не була відображена інформація щодо ухвалення органами управління банку рішень щодо придбання облігацій та інформація про видатки банку на оплату придбаних облігацій) не можуть слугувати підставою для звільнення від відповідальності посадових осіб банку. Адже саме вони, а не регулятор, ухвалювали відповідні рішення і несли відповідальність за роботу банку.

Суди також встановили, що Фонд/уповноважена особа Фонду не ухвалювали рішення про віднесення правочинів до нікчемних і не зверталися з позовом до продавців облігацій про повернення коштів в порядку, передбаченому статтею 38 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб». На думку відповідачів, це також свідчить про правомірність операцій і дійсність зазначених договорів.

Велика Палата Верховного Суду відзначає, що невчинення Фондом таких дій, навіть якщо таке управлінське рішення було помилковим, не може свідчити про правомірність дій відповідачів, які призвели банк до неплатоспроможності, та бути підставою для звільнення їх від відповідальності, а також враховує надані Фондом пояснення, за змістом яких у межах встановлених судами обставин справи застосування наслідків нікчемності правочинів з придбання облігацій не могло істотно вплинути на загальну вартість ліквідаційної маси і бути способом виправлення завданої шкоди.

У цій справі наявні відомості про внесення до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань запису про припинення ПАТ «АБ «Укоопспілка».

Однак Велика Палата Верховного Суду зазначає, що наявність запису про припинення банку не виключає, що будь-який з кредиторів банку може звернутися з позовною вимогою про відміну державної реєстрації припинення юридичної особи. Такий спір має вирішуватися за правилами ГПК України незалежно від суб'єктного складу за місцезнаходженням юридичної особи (частина шоста статті 30 ГПК України).

Абзацом четвертим частини п'ятої статті 52 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» встановлено, що ліквідація неплатоспроможного банку не є підставою для закінчення судового розгляду на підставі поданого Фондом позову до пов'язаної з банком особи та не є підставою для звільнення від відповідальності пов'язаної з банком особи, дії або бездіяльність якої призвели до заподіяння кредиторам та/або банку шкоди, та/або пов'язаної з банком особи, яка внаслідок таких дій або бездіяльності прямо чи опосередковано отримала майнову вигоду.

Тому повноваження Фонду як ліквідатора ПАТ «АБ «Укоопспілка» не припинені, а підстави для закриття провадження відповідно до частини першої статті 313 ГПК України відсутні.

Окрім того, передаючи справу на розгляд Великої Палати Верховного Суду, Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду зазначив, що виключну правову проблему становить питання щодо визначення моменту, з якого починається перебіг позовної давності у спрах за позовами Фонду про стягнення шкоди в порядку частини п'ятої статті 52 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», а саме: з моменту виявлення операції та осіб, що заподіяли шкоду, і встановлення її розміру чи з моменту завершення ліквідаційної процедури банку та складання ліквідаційного балансу.

Велика Палата Верховного Суду звертає увагу на те, що якщо особі завдано шкоди, то вона може вважатися такою, що довідалася або могла довідатися про порушення свого права не з того дня, коли їй стало відомо про вчинення дій, якими може бути завдано шкоди, а з дня, коли вона має змогу оцінити розмір такої шкоди.

Відповідно до статті 48 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» Фонд, здійснюючи ліквідацію банку та реалізуючи надані йому повноваження, серед іншого, формує ліквідаційну масу, складає реєстр акцептованих вимог кредиторів (вносить зміни до нього).

Установлений статтею 50 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» порядок формування ліквідаційної маси банку передбачає, серед іншого, що: майно банку, яке включається до ліквідаційної маси, підлягає оцінці Фондом у порядку, встановленому Фондом (частина третя цієї статті); результати інвентаризації та формування ліквідаційної маси відображаються в акті, який підлягає затвердженню виконавчою дирекцією Фонду (частина четверта цієї статті).

Отже, розмір недостатності майна банку для задоволення вимог всіх кредиторів має бути виявлений Фондом на підставі затвердженого реєстру акцептованих вимог кредиторів та акта формування ліквідаційної маси банку шляхом відповідних розрахунків. Тому Велика Палата Верховного Суду відхиляє довід про те, що висновок щодо недостатності майна банку можна зробити тільки після завершення продажу всіх його активів (майна).

Відповідно, у таких випадках перебіг позовної давності розпочинається з дня затвердження останнього з двох зазначених вище документів.

У справі, що розглядається, суди встановили, що реєстр акцептованих вимог кредиторів банку було затверджено рішенням виконавчої дирекції Фонду

від 20 липня 2015 року № 168/15 (зміни були внесені згідно з рішенням Фонду від 29 травня 2018 року № 1494), а оціночна (ринкова) вартість ліквідаційної маси банку затверджена рішенням виконавчої дирекції Фонду від 17 серпня 2015 року № 196/15 (рішенням виконавчої дирекції Фонду № 1745 від 21 червня 2018 року були внесені зміни). Таким чином, перебіг позовної давності розпочався 18 серпня 2015 року, а закінчився 17 серпня 2018 року. Позов подано Фондом 17 серпня 2018 року, тобто у межах позовної давності.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 25 травня 2021 року у справі № 910/11027/18 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98235845>.

Сторони не можуть врегулювати свої відносини (визначити взаємні права та обов'язки) у договорі у спосіб, який суперечить чинному публічному порядку, порушує положення Конституції України, не відповідає загальним засадам цивільного законодавства, передбаченим статтею 3 Цивільного кодексу України, які обмежують свободу договору (справедливість, добросовісність, розумність).

Суд наділений повноваженнями перевіряти обраний сторонами договору спосіб врегулювати свої відносини на предмет відповідності Конституції України

Велика Палата Верховного Суду розглянула касаційну скаргу Товариства з обмеженою відповідальністю «Інновер Україна» (далі – ТОВ «Інновер Україна», відповідач, виконавець) на рішення Господарського суду міста Києва від 29 січня 2020 року та постанову Північного апеляційного господарського суду від 22 вересня 2020 року у справі за позовом Приватного акціонерного товариства «Видобувна компанія «Укрнафтобуріння» (далі – ПАТ «ВК «Укрнафтобуріння», позивач, замовник) до ТОВ «Інновер Україна» про стягнення 4 346 226,28 грн, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

9 листопада 2017 року ПАТ «ВК «Укрнафтобуріння» як замовник та ТОВ «Інновер Україна» як виконавець уклали Договір про надання послуг з налаштування, здійснення модифікацій до програмного продукту відповідно до вимог замовника та впровадження програмного продукту (програмного забезпечення Microsoft Dynamics NAV 2017) з необхідними модифікаціями як цілісного комплексу функціонуючих бізнес-процесів.

Пунктом 10.5. Договору визначено види порушень та санкції за них, які застосовуються до виконавця за порушення строку надання послуг, визначеного в Плані надання послуг, що сталися з вини виконавця, зокрема, останні зобов'язаний сплатити на користь замовника: пеню в розмірі 0,1 % від орієнтованої вартості послуг за Договором (пункт 3.1) за кожен день такого прострочення (підпункт 10.5.1. пункту 10.5. Договору); штраф у розмірі 10 % від орієнтованої вартості послуг за Договором (пункт 3.1) за порушення строків надання послуг на строк понад 10 календарних днів (підпункт 10.5.2. пункту 10.5. Договору).

Суди встановили, що на виконання умов Договору позивач сплатив відповідачу грошові кошти в загальній сумі 2 193 860,43 грн.

10 травня 2019 року позивач звернувся до відповідача з повідомленням-вимогою, у якій вказав, що станом на 10 травня 2019 року порушення строків надання послуг складає: за етапом № 1 – 160 календарних днів, за етапом № 2 – 46 календарних днів та по етапу № 3 – 158 календарних днів, тому повідомив з посиланням на статтю 612 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) про відмову від прийняття послуг у зв'язку з простроченням виконавцем виконання зобов'язань за Договором, а також про відсутність власних зобов'язань з оплати неприйнятих результатів послуг та вимагав від відповідача сплатити на його користь згідно з підпунктами 10.5.1-10.5.3 пункту 10.5. договору пеню та штрафи від вартості послуг.

6 серпня 2019 року позивач направив відповідачу повідомлення-вимогу, у якій повторно повідомив відповідача про порушення строків надання послуг (за етапом № 1 – 160 календарних днів, за етапом № 2 – 45 календарних днів) та з урахуванням зазначеного, посилаючись на пункти 10.5.1, 10.5.2, 10.5.3 Договору, вимагав сплатити на користь замовника пеню та штрафи відповідно до наведеного у вимозі розрахунку.

У подальшому позивач звернувся до суду з позовом, у якому просив стягнути авансовий платіж, пеню, 10 % штрафу за порушення строків надання послуг на строк понад 10 днів, 20 % штрафу за порушення строків надання послуг на строк понад 30 днів.

Задовольняючи позовні вимоги в частині стягнення з відповідача пені та штрафів, суди попередніх інстанцій дійшли висновку, що одночасне стягнення з учасника господарських відносин, який порушив господарське зобов'язання за договором, штрафу та пені не суперечить статті 61 Конституції України, оскільки згідно зі статтею 549 ЦК України пеня та штраф є формами неустойки, а відповідно до статті 230 ГК України – видами штрафних санкцій, тобто не є окремими та самостійними видами юридичної відповідальності.

ОЦІНКА СУДУ

Приписами частин другої та третьої статті 6 та статті 627 ЦК України встановлено, що сторони мають право врегулювати у договорі, який передбачений актами цивільного законодавства, свої відносини, які не врегульовані цими актами. Сторони в договорі можуть відступити від положень актів цивільного законодавства і врегулювати свої відносини на власний розсуд.

Відповідно сторони не можуть врегулювати свої відносини (визначити взаємні права та обов'язки) у спосіб, який суперечить існуючому публічному порядку, порушує положення Конституції України, не відповідає загальним засадам цивільного законодавства, передбаченим статтею 3 ЦК України, які обмежують свободу договору (справедливість, добросовісність, розумність). Домовленість сторін договору про врегулювання своїх відносин всупереч існуючим у законодавстві обмеженням не спричиняє встановлення відповідного права та/або обов'язку, як і його зміни та припинення.

Щодо обрання варіанту реалізації розсуду суду у контексті застосування його у системному зв'язку з нормами законодавчих актів, а саме статей 3, 549, 628, 629 ЦК України та статті 61 Конституції України слід керуватися визначеним частиною першою статті 2 ГПК України завданням господарського судочинства, яким є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів, пов'язаних із здійсненням господарської діяльності, та розгляд інших справ, віднесених до юрисдикції господарського суду, з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, держави. Відтак реалізація повноважень із суддівського розсуду має спрямовуватися на вибір оптимального варіанту розв'язання спірного правового питання, пошук необхідної правової норми, її розуміння та інтерпретацію, справедливе вирішення спору відповідно до встановлених судами обставин кожної конкретної справи.

Щодо вимог про застосування пені

Відповідно до частини першої статті 230 ГК України учасник господарських відносин зобов'язаний сплатити у разі порушення ним правил здійснення господарської діяльності, невиконання або неналежного виконання господарського зобов'язання господарські санкції у вигляді грошової суми (неустойка, штраф, пеня).

Згідно із частиною четвертою статті 231 ГК України розмір штрафних санкцій встановлюється законом, а в разі якщо розмір штрафних санкцій законом не визначено, санкції застосовуються в передбаченому договором розмірі. При цьому розмір санкцій може бути встановлено договором у відсотковому відношенні до суми невиконаної частини зобов'язання або в певній, визначеній грошовій сумі, або у відсотковому відношенні до суми зобов'язання незалежно від ступеня його виконання, або у кратному розмірі до вартості товарів (робіт, послуг).

Дослідивши зміст прав та обов'язки сторін у цій справі, суди визначили, що Договір за правовою природою є господарським договором підряду, оскільки він містить зобов'язання як з виконання роботи, так і з передачі у власність іншій особі (замовникові) її майнового результату, певно визначеного та віддільного від дій, а саме впровадження програмного продукту (програмного забезпечення Microsoft Dynamics NAV 2017) з необхідними модифікаціями як цілісного комплексу функціонуючих бізнес-процесів.

Стаття 846 ЦК України надає сторонам договору підряду можливість встановити у договорі строки виконання роботи або її окремих етапів. Якщо в договорі підряду не встановлені строки виконання роботи, підрядник зобов'язаний виконати роботу, а замовник має право вимагати її виконання в розумні строки, відповідно до суті зобов'язання, характеру та обсягів роботи та звичаїв ділового обороту.

Суди встановили, що відповідно до змісту визначених у Договорі термінів та за умовами Договору в первісній редакції зобов'язання виконавця полягає в налаштуванні, здійсненні та модифікації програмного продукту як цілісного комплексу функціонуючих бізнес-процесів, приймання-передача яких є певним

етапом надання послуг у розумінні укладеного договору, а за Планом надання послуг з очікуваною тривалістю і вартістю дата їх початку – 11 грудня 2017 року, дата закінчення – 5 вересня 2018 року, вартість робіт – 100 380,00 дол. США.

Визначаючи пеню, передбачену за прострочення строку надання послуг, позивач, ураховуючи погоджені додатковою угодою строки, вказав про порушення строків надання послуг окремо за першим етапом – 160 днів (з 1 грудня 2018 року до 10 травня 2019 року) та окремо за другим етапом – 45 днів (з 26 березня 2019 року до 10 травня 2019 року).

Нарахування санкцій за прострочення виконання відповідачем тих бізнес-процесів, приймання-передача яких є певним етапом надання послуг виконання робіт з впровадження цілісного програмного продукту, чи прострочення послідовності впровадження бізнес-процесів програмного продукту, об'єднаного в етапи, за кожним із цих етапів на суму орієнтовної вартості робіт за договором в цілому не узгоджується з положеннями статті 61 Конституції України щодо неможливості подвійного притягнення до юридичної відповідальності за одне й те саме правопорушення.

Датою закінчення робіт за договором є 25 березня 2019 року, тому строк прострочення складає 45 днів (з 26 березня 2019 року до 10 травня 2019 року), за який підлягає стягненню пеня в розмірі 120 318,59 грн.

Щодо вимог про застосування штрафу

Право встановити в договорі розмір та порядок нарахування штрафу та можливість одночасного стягнення пені та штрафу за порушення окремих видів господарських зобов'язань надано сторонам частинами другою та четвертою статті 231 ГК України. В інших випадках порушення виконання господарських зобов'язань чинне законодавство не встановлює для учасників господарських відносин обмежень передбачати в договорі одночасне стягнення пені та штрафу, що узгоджується зі свободою договору, встановленою статтею 627 ЦК України, а також приписами статті 546 ЦК України та статті 231 ГК України.

Одночасне стягнення з учасника господарських відносин, який порушив господарське зобов'язання за договором, штрафу та пені не суперечить статті 61 Конституції України, оскільки згідно зі статтею 549 ЦК України пеня та штраф є формами неустойки, а відповідно до статті 230 ГК України – видами штрафних санкцій, тобто не є окремими та самостійними видами юридичної відповідальності. У межах одного виду відповідальності може застосовуватися різний набір санкцій.

Разом з тим умовами договору сторони, крім нарахування пені, погодили штраф у розмірі 10 % від орієнтованої вартості послуг за Договором за порушення строків надання послуг на строк понад 10 календарних днів, та додатково штраф у розмірі 20 % від орієнтованої вартості робіт по Договору у випадку відмови від надання послуг за порушення строку надання послуг на строк понад 30 календарних днів.

Однак стягнення штрафу за прострочення виконання зобов'язання на строк понад 10 календарних днів та штрафу за прострочення виконання зобов'язання на строк понад 30 календарних днів є подвійною відповідальністю за порушення

зобов'язання, оскільки, як уже зазначалося вище, з установлених судами обставин справи вбачається, що відповідач вчинив єдине порушення, яке полягає в простроченні виконання зобов'язання за договором підряду на строк понад 30 календарних днів, і вказаний строк охоплює порушення зобов'язання на строк понад 10 календарних днів.

Одночасне стягнення штрафу за прострочення виконання зобов'язання на строк понад 10 календарних днів та штрафу за прострочення виконання зобов'язання на строк понад 30 календарних днів є подвійним стягненням штрафу за несвоєчасне виконання зобов'язання, що не узгоджується з приписами статті 61 Конституції України, згідно з якою ніхто не може бути двічі притягнутий до відповідальності одного виду.

Тому є обґрунтованими та підлягають задоволенню позовні вимоги щодо стягнення з відповідача штрафу за прострочення виконання робіт з впровадження цілісного програмного продукту, затримку поставки товару на строк понад 30 календарних днів; у решті штрафу слід відмовити.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 1 червня 2021 року у справі № 910/12876/19 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98524309>.

1.2. Цивільна юрисдикція

Отриману випускником вищого навчального закладу під час навчання академічну стипендію слід вважати такою, що входить до складу витрат, які випускник такого закладу має компенсувати замовникові його навчання в разі неприбуття цього випускника за направленням або його відмови без поважних причин приступити до роботи за призначенням (зокрема, відпрацювати три роки в закладі охорони здоров'я, куди випускник направлений за розподілом).

До спірних правовідносин між випускником вищого навчального закладу та замовником його навчання щодо повернення здійснених витрат на це навчання підлягає застосуванню відповідна норма статті 52 Закону України «Про освіту», чинна на момент виникнення між відповідними випускником та вищим навчальним закладом правовідносин щодо навчання випускника, якщо відповідна міра цивільно-правової відповідальності передбачена укладеним договором про надання освітніх послуг

Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за позовом Державного вищого навчального закладу «Тернопільський державний медичний університет імені І. Я. Горбачевського Міністерства охорони здоров'я України» до ОСОБА_1 про стягнення коштів за навчання, за касаційною скаргою Державного вищого навчального закладу «Тернопільський державний медичний університет імені І. Я. Горбачевського Міністерства охорони здоров'я України» на рішення Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 5 липня 2017 року

та ухвалу Апеляційного суду Тернопільської області від 26 жовтня 2017 року, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

1 вересня 2006 року між сторонами була укладена типова угода про підготовку фахівця з вищою освітою (далі – угода від 1 вересня 2006 року), відповідно до якої позивач зобов'язується оформити відповідачу направлення на працевлаштування, а відповідач після закінчення навчання у Медуніверситеті зобов'язувався відпрацювати три роки у закладі охорони здоров'я, куди випускник буде направлений за розподілом, а у разі відмови їхати за призначенням відшкодувати до державного бюджету вартість цього навчання.

Згідно з протоколом від 26 жовтня 2011 року засідання комісії з персонального розподілу спеціалістів, які закінчують Медуніверситет у червні 2012 року, ОСОБА_1 направлено на роботу на посаді лікаря-хірурга Збаразької центральної районної комунальної лікарні Управління охорони здоров'я Тернопільської обласної державної адміністрації.

Відповідно до наказу в. о. головного лікаря Збаразької центральної районної комунальної лікарні від 4 серпня 2015 року № 118-к відповідача було прийнято на роботу на посаду лікаря-хірурга Збаразької центральної районної комунальної лікарні.

Наказом в. о. головного лікаря Збаразької центральної районної комунальної лікарні від 4 листопада 2016 року № 107-к ОСОБА_1 звільнено із займаної посади за власним бажанням згідно зі статтею 38 КЗпП України.

Відповідно до розрахунку фактичних витрат на навчання одного студента медичного факультету за державним замовленням випуску 2012 року, зробленого позивачем, вартість навчання відповідача становила 64 492,97 грн. Водночас за період навчання в Медуніверситеті з вересня 2006 року до червня 2012 року ОСОБА_1 було нараховано та виплачено стипендію у загальній сумі 8 460,07 грн.

При відмові в задоволенні позовних вимог суди попередніх інстанцій вважали, що правових підстав для стягнення вартості навчання немає у зв'язку з тим, що норми законів, на які посилається позивач як на підставу своїх вимог під час звернення до суду, втратили чинність, а чинний на день звернення з позовом Закон України «Про освіту» не містить умов про обов'язковість трирічного відпрацювання та відшкодування в установленому порядку до державного бюджету вартості навчання.

Колегія суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду передала справу на розгляд Великої Палати Верховного Суду у зв'язку з наявністю виключної правової проблеми у справах про стягнення коштів за навчання, що пов'язана з вирішенням питання, чи входить стипендія до витрат на навчання, які особа зобов'язана компенсувати у випадку невиконання нею обов'язку відпрацювати протягом трьох років.

ОЦІНКА СУДУ

Стаття 51 Закону України від 23 травня 1991 року № 1060-XII «Про освіту» (в редакції, чинній на дату укладення угоди від 1 вересня 2006 року, далі – Закон про

освіту 1991 року) передбачала, що вихованці, учні, студенти, курсанти, слухачі, стажисти, клінічні ординатори, аспіранти, докторанти відповідно мають гарантоване державою право на призначення стипендій; забезпечення стипендіями, в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Відповідно до пункту 4 чинної редакції Порядку призначення і виплати стипендій особам, визначеним пунктом 1 цього Порядку, призначаються такі стипендії: 1) академічні, зокрема, особам, зазначеним у підпункті 2 пункту 1 цього Порядку – за результатами навчання у закладах вищої освіти (наукових установах); 2) соціальні – на підставі законів, що встановлюють державні пільги і гарантії щодо призначення соціальних стипендій для окремих категорій громадян.

Таким чином, витрати на виплату академічної стипендії включаються до витрат на підготовку за державним замовленням одного фахівця.

Згідно з пунктом 1 частини першої статті 1215 ЦК України не підлягають поверненню безпідставно набуті заробітна плата і платежі, що прирівнюються до неї, пенсії, допомоги, стипендії, відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, аліменти та інші грошові суми, надані фізичній особі як засіб до існування, якщо їх виплата проведена фізичною або юридичною особою добровільно, за відсутності рахункової помилки з її боку і недобросовісності з боку набувача.

Отже, стипендія, надана фізичній особі як засіб до існування, належить до особистих майнових виплат, яка виплачується громадянину і не підлягає поверненню.

Водночас академічна стипендія призначається студентам як засіб заохочення академічної успішності і не ставить на меті забезпечення студента засобами для існування, на відміну від соціальної стипендії, яка призначається студенту саме як частина державної допомоги, тобто надається саме як засіб до існування.

Враховуючи викладене, Велика Палата Верховного Суду зазначає, що академічні стипендії, які сплачуються студентам закладів вищої освіти, належать до категорії витрат на навчання таких студентів, які за наявності на те підстав підлягають компенсації замовникові відповідного навчання.

Відповідно до частини другої статті 52 Закону про освіту 1991 року у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин, випускники вищих навчальних закладів, які здобули освіту за кошти державного або місцевого бюджетів, направляються на роботу і зобов'язані відпрацювати за направленням і в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Велика Палата Верховного Суду вважає, що, вирішуючи аналогічні спори, судам слід керуватись таким.

Якщо між сторонами укладеної угоди про підготовку фахівця з вищою освітою передбачений обов'язок цього фахівця після закінчення відповідного навчання відпрацювати три роки, наприклад, в закладі охорони здоров'я, куди цей фахівець (випускник) буде направлений за розподілом, а також його обов'язок компенсувати

(відшкодувати) замовнику його навчання вартість витрат цього замовника на це навчання у разі неприбуття цього випускника за направленням або його відмови без поважних причин приступити до роботи за призначенням (наприклад, відпрацювати три роки в закладі охорони здоров'я, куди випускник направлений за розподілом), то зазначене зобов'язання з відшкодування витрат на навчання є цивільно-правовим договірним зобов'язанням.

Покладення на фахівців, які отримали вищу освіту безкоштовно за державним замовленням, обов'язку щодо оплатного відпрацювання (на умовах не гірших, ніж ті які надаються іншим працівниками державного сектора економіки) за направленням держави протягом визначеного періоду часу (трьох років) не суперечить самій суті конституційного права на безкоштовну вищу освіту і в сучасних умовах економічного розвитку країни відповідає інтересам суспільства, щодо отримання від держави якісних послуг у відповідних секторах.

Окрім того, Велика Палата Верховного Суду звертає увагу, якщо частина друга статті 52 Закону України про освіту 1991 року була чинною на час вступу студента до вищого навчального закладу, та особа, яка претендує на отримання вищої освіти, добровільно підписала угоду про підготовку фахівця з вищою освітою, навчалася за кошти державного бюджету, погодилася відшкодувати вартість цього навчання, погодилася на працевлаштування її відповідним навчальним закладом на умовах зазначеної угоди та отримала направлення на роботу, то у разі відмови цієї особи відпрацювати відповідно до умов зазначеної угоди встановлений термін відпрацювання заклад освіти, який забезпечив відповідне навчання цієї особи, може в судовому порядку стягнути з неї кошти за навчання.

Оскільки частина друга статті 52 Закону України про освіту 1991 року у редакції, чинній на час виникнення правовідносин сторін цього спору щодо здобуття відповідачем зазначеної освіти, була чинною, то такі цивільні правовідносини, що виникли між сторонами з моменту укладення угоди від 1 вересня 2006 року, регулюються саме нею.

ОСОБА_1 добровільно підписуючи угоду від 1 вересня 2006 року, погодився на працевлаштування його навчальним закладом, отримав направлення на роботу та, навчаючись за кошти Державного бюджету, погодився відшкодувати вартість свого навчання у разі відмови відпрацювати не менше трьох років.

Вирішуючи цей спір, суди попередніх інстанцій не врахували, що відповідачем не було дотримано вимог законодавства України та угоди від 1 вересня 2006 року в частині його зобов'язання відпрацювати після закінчення Медуніверситету три роки (відповідно до направлення на роботу) та дійшли неправильного висновку про звільнення ОСОБА_1 від відповідальності щодо відшкодування вартості його навчання у Медуніверситеті.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 26 січня 2021 року у справі № 607/3693/17 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98483111>.

2. Справи, розглянуті з підстав необхідності відступу від висновків Верховного Суду України

2.1. Господарська юрисдикція

Велика Палата Верховного Суду відступила від правового висновку Верховного Суду України щодо стягнення коштів за договором банківського вкладу, якими заволоділи працівники банку, визначивши, що в разі пред'явлення позову про стягнення коштів за договорами банківського вкладу, у тому числі відсотків та інфляційних втрат, які не були повернуті вкладнику внаслідок злочину (кримінального правопорушення), вчиненого службовими особами банку, застосуванню до спірних правовідносин між вкладником та банком підлягають норми цивільного законодавства, які регулюють договірні (статті 625, 1058-1060 ЦК України), а не деліктні зобов'язання (статті 1172, 1192 ЦК України), оскільки вчинення працівниками банку злочину (кримінального правопорушення) із заволодіння внесеними на депозит коштами не впливає на договірні правовідносини вкладника і банку, не спростовує їх існування та не припиняє їх

8 червня 2021 року Велика Палата Верховного Суду розглянула касаційні скарги ОСОБА_1, ОСОБА_2, ОСОБА_3, ОСОБА_5, ОСОБА_7, яка є правонаступником ОСОБА_6, ОСОБА_8, ОСОБА_9, ОСОБА_11, ОСОБА_12 на рішення Новотроїцького районного суду Херсонської області від 25 травня 2015 року та постанову Апеляційного суду Херсонської області від 23 січня 2018 року у цивільній справі за позовом ОСОБА_1, ОСОБА_5, ОСОБА_6, правонаступником якої є ОСОБА_7, ОСОБА_8, ОСОБА_9, ОСОБА_10, ОСОБА_12 до Публічного акціонерного товариства «Райффайзен банк Аваль» про відшкодування майнової шкоди та ОСОБА_2, ОСОБА_3, ОСОБА_4, ОСОБА_11 до Публічного акціонерного товариства «Райффайзен банк Аваль» про відшкодування майнової та моральної шкоди, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Кожен з позивачів уклав з ПАТ «Райффайзен банк Аваль» договори вкладу, однак працівники банку ОСОБА_13 та ОСОБА_14 як посадові особи банку вчинили розкрадання їх коштів, що підтверджується вироком Чаплинського районного суду Херсонської області від 12 березня 2012 року, у зв'язку із чим вони зазнали майнової та моральної шкоди, яку просили стягнути з банку в судовому порядку на підставі статей 22, 23, 1166, 1172, 1192 ЦК України.

12 березня 2012 року вироком Чаплинського районного суду Херсонської області, з урахуванням змін, внесених ухвалою Апеляційного суду Херсонської області від 22 липня 2014 року, засуджено касира Новотроїцького відділення ПАТ «Райффайзен банк Аваль» ОСОБА_13 та начальника Новотроїцького відділення ПАТ «Райффайзен банк «Аваль» ОСОБА_14 за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених частиною п'ятою статті 191, частиною другою статті 200, частинами першою – третьою статті 358 КК України.

Вироком встановлено, що вказані працівники банку прийняли від позивачів грошові кошти за договорами банківського вкладу, однак зазначені кошти на депозитні рахунки не внесені, чим потерпілим заподіяно майнової шкоди.

Вирішено питання щодо задоволення позовних вимог потерпілих, які є позивачами в цій цивільній справі, та стягнуто з ОСОБА_14 та ОСОБА_13 солідарно матеріальні збитки на користь позивачів.

22 травня 2017 року ухвалою Апеляційного суду Херсонської області задоволено частково апеляційні скарги потерпілих, вирок Чаплинського районного суду Херсонської області від 12 березня 2012 року щодо ОСОБА_14 та ОСОБА_13 в частині вирішення цивільних позовів скасовано, а справу повернуто на новий розгляд у порядку цивільного судочинства в іншому складі суду.

Суд першої інстанції при розгляді вказаної справи, з яким погодився також апеляційний суд, керувався тим, що правовідносини між банком і позивачами є договірними, тому позов про відшкодування шкоди з посиланням на статті 1172, 1192 ЦК України, якими врегульовано деліктні правовідносини, задоволенню не підлягає. Позивачам роз'яснено про можливість звернутися до суду з новим позовом з інших підстав.

ОЦІНКА СУДУ

Згідно із частиною першою статті 1058 ЦК України за договором банківського вкладу (депозиту) одна сторона (банк), що прийняла від другої сторони (вкладника) або для неї грошову суму (вклад), що надійшла, зобов'язується виплачувати вкладникові таку суму та проценти на неї або дохід в іншій формі на умовах та в порядку, встановлених договором.

Відносини між клієнтом та банком з приводу банківського вкладу варто розглядати через призму договірних.

Судами встановлено, що з кожним вкладником касир банку, прийнявши кошти, складала письмовий договір, підписала його сама або її керівник від імені банку і завірила печаткою, та видала особі, що вносила кошти.

Ці обставини визнані засудженими та встановлені у вирокі Чаплинського районного суду Херсонської області від 12 березня 2012 року, у якому вказано, що касир ОСОБА_13 та начальник Новотроїцького відділення ПАТ «Райффайзен банк Аваль» ОСОБА_14 прийняли від позивачів у цій справі грошові кошти за договорами банківського вкладу, однак на депозитні рахунки їх не внесли.

Таким чином, встановлення судом у вирокі цих обставин свідчить про укладення між банком і вкладником договору банківського вкладу, і ці обставини не потребують доказування в цивільній справі. При цьому на встановлення факту укладення договору банківського вкладу не впливає проведення відповідних облікових операцій по рахунках в банку. Визначальним для встановлення факту укладення договору є прийняття від вкладника коштів у касі банку.

З огляду на те, що позивачі правомірно сподівалися на належне оформлення вказаних договорів вкладу з відповідачем, а обов'язок забезпечення належного виконання працівниками відповідача посадових інструкцій лежить на банківській

установі, особи, винні в порушенні правил банківських операцій, у спірних правовідносинах діяли від імені банку та розпоряджалися на власний розсуд коштами вже після передачі їх на депозит, отже, вчиняли протиправні дії стосовно коштів, які перейшли у власність відповідача. Позивачі не можуть бути відповідальними за порушення, вчинені посадовими особами відповідача, оскільки ними виконані умови укладених угод. Велика Палата Верховного Суду погоджується з висновками судів про наявність між сторонами договірних правовідносин за договорами банківського вкладу.

Велика Палата Верховного Суду вважає, що в разі пред'явлення позову про стягнення коштів за договорами банківського вкладу, у тому числі відсотків та інфляційних втрат, які не були повернуті вкладнику внаслідок злочину (кримінального правопорушення), вчиненого службовими особами банку, застосуванню до спірних правовідносин між вкладником та банком підлягають норми цивільного законодавства, які регулюють договірні, а не деліктні зобов'язання, оскільки вчинення працівниками банку злочину (кримінального правопорушення) із заволодіння внесеними на депозит коштами не впливає на договірні правовідносини вкладника і банку, не спростовує їх існування та не припиняє їх.

У зв'язку з цим Велика Палата Верховного Суду відступає від правового висновку, викладеного у постанові Верховного Суду України від 5 липня 2017 року у справі № 6-1032цс17, де Верховний Суд України за подібних фактичних обставин справи вважав правильним застосування до спірних правовідносин статей 1166, 1172, 1192 ЦК України. Спір щодо невиконання договору підлягає вирішенню із застосуванням положень статей 625, 1058-1060 ЦК України.

Разом з тим, зазначивши, що правовідносини між позивачами та відповідачем мають договірний характер, суди попередніх інстанцій відмовили в задоволенні позову з тих підстав, що позивачі посилалися на підстави, визначені статтями 1172, 1192 ЦК України, які мають іншу правову природу та регулюють відносини, не пов'язані з договірними зобов'язаннями.

Велика Палата Верховного Суду не погоджується з такими висновками судів попередніх інстанцій та зазначає про таке.

Обов'язок надати правову кваліфікацію відносинам сторін виходячи із фактів, установлених під час розгляду справи, та визначити, яка правова норма підлягає застосуванню для вирішення спору, покладено саме на суд, що є складовою класичного принципу *iura novit curia*.

Тобто суд, з'ясувавши під час розгляду справи, що сторона або інший учасник судового процесу на обґрунтування своїх вимог або заперечень послався не на ті норми права, що фактично регулюють спірні правовідносини, самостійно здійснює правильну їх правову кваліфікацію та застосовує для прийняття рішення ті норми матеріального і процесуального права, предметом регулювання яких є відповідні правовідносини.

Висновок судів попередніх інстанцій про відмову в задоволенні позову через помилкове правове обґрунтування позовних вимог є перешкодою в доступі

до правосуддя, а відтак – порушенням статті 6 Конвенції та статей 55, 124 Конституції України, оскільки позивач визначає предмет та підстави позову, а обов'язком суду є встановлення обґрунтованості позову та вирішення спору по суті заявлених вимог з визначенням правовідносин сторін, що впливають зі встановлених обставин та правових норм, які підлягають застосуванню до цих правовідносин.

Велика Палата Верховного Суду вважає наявними підстави для передачі цієї справи в частині позовних вимог про відшкодування майнової шкоди та моральної шкоди на новий розгляд до суду першої інстанції для вирішення заявлених вимог та ухвалення рішення по суті спору.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 8 червня 2021 року у справі № 662/397/15-ц можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97967336>.

2.2. Цивільна юрисдикція

Велика Палата Верховного Суду відступила від правового висновку Верховного Суду України щодо нікчемності заповіту в разі його нотаріального посвідчення нотаріусом поза межами свого нотаріального округу, визначивши, що положеннями ЦК України не встановлена нікчемність заповіту в разі, коли нотаріус посвідчив заповіт особи не в межах свого нотаріального округу, чим порушив законодавство, яке регулює діяльність нотаріусів. Указане не впливає на форму правочину, волевиявлення заповідача й на ті вимоги про порядок його посвідчення, які закріплені в ЦК України

25 травня 2021 року Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, треті особи: приватний нотаріус Київського міського нотаріального округу Таран Ярослав Євгенійович, приватний нотаріус Одеського міського нотаріального округу Запольська Ольга Василівна, про визнання заповіту нікчемним за касаційною скаргою ОСОБА_2 та приватного нотаріуса Київського міського нотаріального округу Тарана Ярослава Євгенійовича на постанову Одеського апеляційного суду від 10 жовтня 2019 року, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

ОСОБА_3 помер, після його смерті відкрилася спадщина. ОСОБА_1 є дружиною померлого ОСОБА_3.

За змістом заповіту від 4 квітня 2014 року, посвідченого приватним нотаріусом Вишгородського районного нотаріального округу Київської області, ОСОБА_3 заповів ОСОБА_4 квартиру АДРЕСА_1, а ОСОБА_1 – все інше майно, де б воно не знаходилось та з чого б воно не складалось, і взагалі все те, що буде йому належати на день смерті і на що за законом буде мати право.

28 травня 2014 року ОСОБА_3 було складено заповіт, посвідчений приватним нотаріусом Київського міського нотаріального округу, згідно з умовами якого

ОСОБА_3 заповів ОСОБА_2 своє майно, де б воно не знаходилося та з чого б воно не складалося, всі майнові права, нерухоме і рухоме майно та все, що буде йому належати на день смерті <...>.

На момент посвідчення заповіту від 28 травня 2014 року, зареєстрованого приватним нотаріусом Київського міського нотаріального округу, заповідач перебував на постійному лікуванні в онкологічній клініці ТОВ Медична клініка «Інновація».

Позивачка вважає, що заповіт, складений ОСОБА_3 у лікарні, посвідчений приватним нотаріусом Київського міського нотаріального округу за межами нотаріального округу цього нотаріуса, тобто з порушенням пункту 2 глави 1, глави 10 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 22 лютого 2012 року № 296/5. Ця обставина є підставою для визнання заповіту нікчемним відповідно до статті 1257 ЦК України.

ОЦІНКА СУДУ

У частині першій статті 1257 ЦК України встановлено правило про нікчемність заповіту, складеного з порушенням вимог ЦК України щодо особи заповідача, а також заповіту, складеного з порушенням вимог щодо його форми та посвідчення.

Контекстуальний аналіз частини першої статті 1257 ЦК України у смисловому зв'язку з іншими нормами дає підстави вважати, що порушеннями вимог до форми і посвідчення заповіту є лише ті, які прямо зазначені у главі 85 ЦК України, її статтях 1247-1249, 1253.

Аналіз цих статей дає змогу констатувати, що законодавець висуває такі вимоги до форми заповіту: письмова з нотаріальним посвідченням.

Проте допускаються й інші способи посвідчення заповіту, враховуючи численні обставини, які законодавець покладає в основному для можливості їх застосування.

Водночас наведені у зазначених вище статтях правові механізми доводять, що вони розраховані на те, щоб остання воля заповідача була виражена вільно і не виникло б жодного сумніву в цьому. Саме тому вони можуть бути віднесені до порядку посвідчення заповіту.

Отже, форма заповіту має бути письмова, а порядок його посвідчення – різний: насамперед нотаріусом з додержанням вимог статей 1248, 1249 ЦК України, посадовою особою органів місцевого самоврядування (стаття 1251 ЦК України); іншими посадовими особами, зазначеними у частинах першій-шостій статті 1252 ЦК України, з додержанням вимог частини сьомої цієї статті.

Як наслідок, немає жодних підстав вважати, що посвідчення нотаріусом правочину поза межами свого нотаріального округу тягне нікчемність заповіту.

Відтак, якщо нотаріус посвідчив заповіт особи не в межах свого нотаріального округу, це не впливає на форму правочину і не підпадає під ті вимоги про порядок його посвідчення, які містяться в ЦК України та тягнуть нікчемність заповіту відповідно до частини першої статті 1257 ЦК України.

При цьому питання визнання заповіту недійсним як оспорюваного з тих мотивів, що волевиявлення заповідача не було вільним і не відповідало його волі (частина друга статті 1257 ЦК України), судами не розглядалося і не вирішувалося, оскільки при ухваленні рішення суд не може виходити за межі позовних вимог (частина друга статті 264 ЦПК України). Як зазначено в рішенні суду першої інстанції, позов ОСОБА_1 не заявлено з підстав того, що волевиявлення заповідача ОСОБА_3 на момент складання і посвідчення заповіту від 28 травня 2014 року не було вільним і не відповідало його волі, що в силу частини другої статті 1257 ЦК України виключає задоволення позовних вимог ОСОБА_1. Велика Палата Верховного Суду погоджується з таким висновком і звертає увагу, що вирішення спору про визнання заповіту недійсним як оспорюваного з тих мотивів, що волевиявлення заповідача не було вільним і не відповідало його волі (частина друга статті 1257 ЦК України), може бути предметом розгляду в іншій справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2.

Посилання на вимоги статті 13-1 Закону України «Про нотаріат», пункту 2 глави 1 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусом України, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 22 лютого 2012 року № 296/5, є недоречним, оскільки наведені нормативно-правові акти не є актами цивільного законодавства у розумінні статті 4, частини першої статті 203 ЦК України. Недотримання і порушення правових норм, що в них містяться, не може нести будь-яких негативних наслідків для особи, яка такого порушення не вчиняла, оскільки таке застосування норм права було б порушенням принципу розумності, добросовісності та справедливості (стаття 3 ЦК України).

Порушення норм про необхідність додержуватися нотаріусом свого нотаріального округу може тягти відповідальність нотаріуса, передбачену законом, але не тягне нікчемності заповіту, посвідченого з таким порушенням.

Таким чином, положеннями ЦК України не передбачено такої підстави для нікчемності заповіту, коли нотаріус посвідчив заповіт особи не в межах свого нотаріального округу, чим порушив законодавство, яке регулює діяльність нотаріусів. Указане не впливає на форму правочину, волевиявлення заповідача і на ті вимоги про порядок його посвідчення, які закріплені в ЦК України.

У зв'язку із зазначеним Велика Палата Верховного Суду вважає за необхідне відступити від висновку про застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в постанові Верховного Суду України у справі № 6-2цс13 від 20 лютого 2013 року, у якій суд не погодився з висновками судів попередніх інстанцій про те, що вчинення нотаріусом нотаріальної дії щодо спірного заповіту (його посвідчення) поза межами свого нотаріального округу не призвело до нікчемності спірного заповіту.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 25 травня 2021 року у справі № 522/9893/17 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98235794>.

Велика Палата Верховного Суду відступила від правового висновку Верховного Суду України щодо способу встановлення плати за користування позикою, визначивши, що визначення плати за користування позикою у твердій сумі є правомірним.

Якщо сторони договору позики встановили розмір плати за користування нею у твердій сумі, то позикодавець не має права додатково нарахувати проценти за користування позикою в розмірі однієї облікової ставки Національного банку України не тільки після настання терміну повернення позики, але й за останній день користування нею.

Права та інтереси позикодавця в охоронних правовідносинах (тобто за період прострочення виконання грошового зобов'язання) забезпечує частина друга статті 625 ЦК України, яка регламентує наслідки прострочення виконання грошового зобов'язання

Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за позовом ОСОБА_1 (далі – позивач) до ОСОБА_2 (далі – відповідач) про стягнення коштів за договором позики за касаційною скаргою позивача на рішення Хмельницького міськрайонного суду Вінницької області від 13 листопада 2019 року та постанову Вінницького апеляційного суду від 5 березня 2020 року, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

3 листопада 2014 року сторони спору уклали договір позики, відповідно до якого позивач позичив відповідачеві 550 000,00 грн, про що останній видав розписку.

За умовами договору позики відповідач зобов'язався повернути кошти до 25 грудня 2014 року, проте не повернув, а попросив про надання додаткового часу.

25 грудня 2014 року сторони уклали новий договір позики, за умовами якого відповідач підтвердив отримання у позичальника 550 000,00 грн, зобов'язався повернути борг і 300 000,00 грн плати за користування позикою не пізніше 30 червня 2015 року. На підтвердження зобов'язання відповідач видав позивачеві ще одну розписку.

Оскільки відповідач не виконав обов'язки за договором позики, позикодавець звернувся до суду з вимогами про стягнення з позичальника: а) основної суми боргу; б) визначеної у твердій сумі плати за користування позикою за період до 30 червня 2015 року; в) процентів у розмірі однієї облікової ставки Національного банку України за період, починаючи з 30 червня 2015 року до 31 травня 2018 року включно; г) трьох процентів річних від простроченої суми за той самий період; г) інфляційних втрат за період з липня 2015 року до квітня 2018 року включно.

ОЦІНКА СУДУ

Позикодавець має право на одержання від позичальника процентів від суми позики, якщо інше не встановлено договором або законом. Розмір і порядок

одержання процентів встановлюються договором (речення перше та друге абзацу першого частини першої статті 1048 ЦК України).

Суди першої й апеляційної інстанцій встановили, що за договором позики відповідач отримав від позивача у борг 550 000,00 грн, а повернути зобов'язався як цю суму, так і 300 000,00 грн плати за користування позикою. Це підтверджує розписка від 25 грудня 2014 року, яку дослідили суди. Проте вони відмовили у задоволенні вимоги про стягнення такої плати, оскільки вважали, що на підставі статті 1048 ЦК України її можна встановити у вигляді саме процентів на суму позики, а не у твердій сумі.

Велика Палата Верховного Суду зауважує, що якщо сторони встановили плату за користування позикою у процентному відношенні до суми позики, то це дозволяє обчислити розмір такої плати у твердій сумі на час, коли цю плату слід внести. Якщо ж сторони встановили таку плату у твердій сумі на час, коли її слід внести, то це дозволяє зробити зворотний розрахунок і визначити розмір плати за користування позикою у процентному відношенні до суми позики. Отже, способи визначення такої плати у твердій сумі та у процентному відношенні є еквівалентними (взаємозамінними). Тому визначення плати за користування позикою у твердій сумі є правомірним. Отже, суди першої й апеляційної інстанцій помилково відмовили позивачеві у стягненні 300 000,00 грн плати за користування позикою, встановленої сторонами договору позики.

З огляду на викладене Велика Палата Верховного Суду відступає від висновку, сформульованого у постанові Верховного Суду України від 2 липня 2014 року у справі № 6-79цс14, згідно з яким передбачене у статті 1048 ЦК України право сторін на встановлення плати за користування позикою з урахуванням приписів статті 6 та частини першої статті 627 ЦК України слід розуміти як право сторін на визначення саме розміру процентів і порядку їх сплати, а не обрання ними іншого способу оплати, зокрема встановлення плати у твердій грошовій сумі безвідносно до суми боргу.

Позивач також просив стягнути проценти за користування позикою, які розрахував у розмірі однієї облікової ставки Національного банку України за період, починаючи з дня настання терміну повернення позики (30 червня 2015 року) до 31 травня 2018 року.

Припис абзацу другого частини першої статті 1048 ЦК України про щомісячну виплату процентів до дня повернення позики у разі відсутності іншої домовленості сторін може бути застосований лише у межах погодженого сторонами договору строку надання позики (тобто за період правомірного користування нею). Після спливу такого строку чи у разі пред'явлення до позичальника вимоги згідно з частиною другою статті 1050 ЦК України право позикодавця нараховувати проценти за позикою припиняється. Права та інтереси позикодавця в охоронних правовідносинах (тобто за період прострочення виконання грошового зобов'язання) забезпечує частина друга статті 625 ЦК України, яка регламентує наслідки прострочення виконання грошового зобов'язання (див. постанову Великої Палати Верховного Суду від 28 березня 2018 року у справі № 444/9519/12 (пункти 53-54,

90-91)). Підстав для відступу від цих висновків щодо застосування приписів ЦК України про стягнення процентів за користування чужими грошовими коштами немає.

З огляду на вказане позивач на підставі частини першої статті 1048 ЦК України не мав права додатково нарахувати проценти за користування позикою у розмірі однієї облікової ставки Національного банку України за період після настання терміну повернення позики (30 червня 2015 року), тобто за період прострочення виконання грошового зобов'язання відповідачем. Тому суди попередніх інстанцій правильно відмовили у задоволенні цієї вимоги.

Крім того, як встановили суди попередніх інстанцій, сторони договору позики встановили розмір плати за користування нею у твердій сумі. Тому позивач не мав права додатково нарахувати проценти за користування позикою у розмірі однієї облікової ставки Національного банку України не тільки після настання терміну повернення позики, але і за останній день користування нею (30 червня 2015 року).

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 25 травня 2021 року у справі № 149/1499/18 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98524305>.

3. Справи, розглянуті з підстав необхідності відступу від висловленої раніше позиції Верховного Суду

3.1. Господарська юрисдикція

Велика Палата Верховного Суду відступила від висловленої позиції Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду щодо цивільної юрисдикції спору у справі про визнання недійсним договору відчуження частки в статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю, визначивши, що такий спір підлягає розгляду в порядку господарського судочинства.

Продаж учасником товариства з обмеженою відповідальністю частки з порушенням переважного права іншого учасника (учасників) товариства не зумовлює недійсність відповідного правочину. Наслідком такого порушення є право учасника (учасників) вимагати в судовому порядку переведення на нього (на них) прав та обов'язків покупця частки

1 червня 2021 року Велика Палата Верховного Суду розглянула касаційну скаргу Товариства з обмеженою відповідальністю «Компанія з управління активами «Інститут портфельних інвестицій» в інтересах Венчурного закритого недиверсифікованого пайового інвестиційного фонду «Дивіденд» на постанову Північного апеляційного господарського суду від 21 грудня 2020 року та рішення Господарського суду міста Києва від 22 липня 2020 року у справі за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю «Компанія з управління активами «Інститут портфельних інвестицій» в інтересах Венчурного закритого недиверсифікованого пайового інвестиційного фонду «Дивіденд» до ОСОБА_2,

ОСОБА_3, третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні позивача – Товариство з обмеженою відповідальністю «БК «Укрбудмонтаж», про переведення прав покупця та за зустрічним позовом ОСОБА_3 до ОСОБА_2, треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні позивача: Товариство з обмеженою відповідальністю «БК «Укрбудмонтаж», Товариство з обмеженою відповідальністю «Компанія з управління активами «Інститут портфельних інвестицій» в інтересах Венчурного закритого недиверсифікованого пайового інвестиційного фонду «Дивіденд», про визнання недійсним договору, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Станом на січень 2020 року учасниками ТОВ «БК «Укрбудмонтаж» були ТОВ «КУА «Інститут портфельних інвестицій», яке діє від власного імені, в інтересах та за рахунок Венчурного закритого недиверсифікованого пайового інвестиційного фонду «Дивіденд», розмір внеску до статутного капіталу 2 500,00 грн, що еквівалентно 1% статутного капіталу, та ОСОБА_2, розмір внеску до статутного капіталу 247 500,00 грн, що еквівалентно 99 % статутного капіталу ТОВ «БК «Укрбудмонтаж».

7 лютого 2020 року ОСОБА_2 як продавець та ОСОБА_3 як покупець уклали договір купівлі-продажу частки у статутному капіталі ТОВ «БК «Укрбудмонтаж», за умовами якого продавець в порядку та на умовах, визначених у Договорі, зобов'язався передати покупцеві частину належної йому частки у статутному капіталі ТОВ «БК «Укрбудмонтаж» у розмірі 99 %, що еквівалентно 247 500,00 грн, а покупець – в порядку та на умовах, визначених у договорі, прийняти та оплатити вказану частку.

Того ж дня продавець та покупець підписали акт приймання-передачі частки у статутному капіталі ТОВ «БК «Укрбудмонтаж», справжність підписів на якому посвідчена приватним нотаріусом.

10 лютого 2020 року приватним нотаріусом зареєстровано зміну складу учасників ТОВ «БК «Укрбудмонтаж» та внесено відповідні зміни до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань.

Укладення Договору від 7 лютого 2020 року стало передумовою для виникнення спору в цій справі, предметом розгляду в якій є первісні позовні вимоги ТОВ «КУА «Інститут портфельних інвестицій» в інтересах Венчурного закритого недиверсифікованого пайового інвестиційного фонду «Дивіденд» про переведення прав та обов'язків покупця за договором та зустрічні вимоги ОСОБА_3 до ОСОБА_2 про визнання такого договору недійсним.

ОЦІНКА СУДУ

Позивач звертаючись до суду з позовом у цій справі вказує про порушення переважного права позивача як учасника ТОВ «БК «Укрбудмонтаж» на придбання частки у статутному капіталі товариства.

За зустрічним позовом ОСОБА_3 також покликається на приписи статей 20, 21 Закону «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» (далі –

Закон № 2275-VIII) та статут ТОВ «БК «Укрбудмонтаж», стверджуючи, що договір є незаконним та повинен бути визнаний недійсним судом.

Тобто правовою підставою для виникнення спору в цій справі як за первісним, так і за зустрічним позовами стало укладення між ОСОБА_2 та ОСОБА_3 договору, предметом якого є відчуження частки у статутному капіталі ТОВ «БК «Укрбудмонтаж».

Те, що спір про недійсність договору виник між двома фізичними особами, не змінює його правової природи як спору з правочину щодо частки в статутному капіталі товариства, розгляд якого віднесено до юрисдикції господарських судів відповідно до пункту 4 частини першої статті 20 ГПК України.

Для вирішення питання щодо юрисдикції таких спорів не має значення, чи набула особа, на користь якої відчужено частку, корпоративних прав в установленому законом порядку, як про це вказано в постанові Верховного Суду від 18 березня 2020 року у справі № 352/395/19.

Винятком із зазначеного правила є лише спори щодо правочинів у сімейних та спадкових правовідносин, тобто спори щодо дій, спрямованих на набуття, зміну або припинення сімейних і спадкових прав та обов'язків, які мають вирішуватися в порядку цивільного судочинства.

Таким чином, Велика Палата Верховного Суду відступає від висновків Верховного Суду, викладених у постанові від 18 березня 2020 року у справі № 352/395/19 щодо підвідомчості судам цивільної юрисдикції спору у справі про визнання недійсним договору відчуження частки у статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю.

Питання щодо порядку відчуження частки у статутному капіталі ТОВ «БК «Укрбудмонтаж» статутом ТОВ «БК «Укрбудмонтаж» регулюється так: відчуження частки (частини частки) та надання її в заставу допускається лише за згодою інших учасників (пункт 4.2 статуту); учасник товариства має переважне право на придбання частки (частини частки) в статутному капіталі товариства, що продається третій особі. Придбання здійснюється за ціною, та/або на інших умовах, на яких частка (її частина) пропонувалася для придбання третім особам (пункт 3.1 статуту) <...>. Зазначені положення статуту ТОВ «БК «Укрбудмонтаж» відповідають вимогам статті 20 Закону № 2275-VIII.

Отже, відчуження частки (частини частки) у статутному капіталі ТОВ «БК «Укрбудмонтаж» учасником товариства допускається лише за згодою іншого учасника.

Як зазначили суди, матеріали справи не містять доказів дотримання ОСОБА_2 визначеної Законом № 2275-VIII та Статутом ТОВ «БК «Укрбудмонтаж» процедури повідомлення позивача про намір продати свою частку в статутному капіталі ТОВ «БК «Укрбудмонтаж» та, відповідно, доказів надання йому згоди на відчуження такої частки, що є порушенням положень як Закону № 2275-VIII, так і статуту ТОВ «БК «Укрбудмонтаж». Факт недотримання такої процедури ОСОБА_2 не заперечується.

Відповідно до частини п'ятої статті 20 Закону № 2275-VIII учасник товариства має право вимагати в судовому порядку переведення на себе прав і обов'язків покупця частки (частини частки), якщо переважне право такого учасника товариства є порушеним. Позовна давність за такими вимогами становить один рік.

Продаж учасником товариства з обмеженою відповідальністю частки з порушенням переважного права іншого учасника (учасників) товариства не зумовлює недійсність відповідного правочину. Наслідком такого порушення є право учасника (учасників) вимагати в судовому порядку переведення на нього (на них) прав та обов'язків покупця частки.

Отже, позивач за первісним позовом правильно обрав спосіб захисту свого порушеного переважного права на придбання частки у статутному капіталі ТОВ «БК «Укрбудмонтаж», за захистом якого звернувся до суду з позовом у цій справі.

ОСОБА_3, обґрунтовуючи свої вимоги за зустрічним позовом, покликається на те, що ОСОБА_2 гарантував ОСОБА_3 відсутність прав чи претензій третіх осіб на частку, яка відчужена за договором, що, на переконання позивача, може свідчити про замовчування істотних обставин продавцем та навмисне введення покупця в оману, що узгоджується з приписами статті 230 ЦК України.

В контексті встановлених судами попередніх інстанцій обставин справи Велика Палата Верховного Суду бере до уваги той факт, що, купуючи частку в товаристві з обмеженою відповідальністю розміром 99 % статутного капіталу, ОСОБА_3 не був позбавлений можливості вчинити дії, спрямовані на перевірку законності дій ОСОБА_2 щодо її відчуження, зокрема (але не виключно) ознайомитися з приписами законодавчих актів у цій частині, вивчити статут ТОВ «БК «Укрбудмонтаж», частку в якому він придбав, та перевірити докази на дотримання права переважної купівлі іншим учасником товариства, не покладаючись на запевнення відчужувача частки. ОСОБА_3 жодним чином не обґрунтував, у чому полягає його порушене право та/або інтерес та яким чином визнання недійсним Договору від 7 лютого 2020 року це право (інтерес) зможе відновити. Отже, доводи позивача за зустрічним позовом у цій частині не ґрунтуються на нормах права та не беруться до уваги судом касаційної інстанції.

З таких обставин первісний позов ТОВ «КУА «Інститут портфельних інвестицій» до ОСОБА_2 та ОСОБА_3 про переведення на позивача прав та обов'язків покупця за укладеним між відповідачами Договором від 7 лютого 2020 року підлягає задоволенню, а судові рішення судів першої та апеляційної інстанції – скасуванню. Натомість рішення та постанови судів попередніх інстанцій про визнання недійсним Договору від 7 лютого 2020 року за зустрічним позовом ОСОБА_3 до ОСОБА_2 підлягають скасуванню з ухваленням нового рішення про відмову в позові в цій частині.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 1 червня 2021 року від 1 червня 2021 року у справі № 910/2388/20 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97967345>.

Велика Палата Верховного Суду відступила від власного правового висновку щодо неможливості оскарження ухвали суду апеляційної інстанції про відмову в забезпеченні позову та постанови апеляційного суду, якою скасовано вжиті судом першої інстанції заходи забезпечення позову, визначивши, що в касаційному порядку можуть окрім інших переглядатися ухвали суду апеляційної інстанції щодо забезпечення позову (тобто як ухвали, якими задоволено заяву про забезпечення позову, так й ухвали, якими відмовлено в такому забезпеченні), а також постанови суду апеляційної інстанції, якими скасовано вжиті судом першої інстанції заходи забезпечення позову

Велика Палата Верховного Суду розглянула касаційну скаргу Товариства з обмеженою відповідальністю «Роберт Бош» (Robert Bosch Gesellschaft mit beschränkter Haftung; далі – ТОВ «Роберт Бош») на постанову Західного апеляційного господарського суду від 19 жовтня 2020 року, ухвалу за результатами розгляду заяви ТОВ «Роберт Бош» про забезпечення позову, у справі за позовом ТОВ «Роберт Бош» до Товариства з обмеженою відповідальністю «Ленлайс» (далі – ТОВ «Ленлайс») про захист прав інтелектуальної власності, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

У червні 2020 року ТОВ «Роберт Бош» звернулося до Господарського суду Львівської області з позовом до ТОВ «Ленлайс» про захист прав інтелектуальної власності. Позивач просив заборонити ТОВ «Ленлайс» використовувати знак для товарів і послуг «BOSCH» та заборонити ТОВ «Ленлайс» імпорт та продаж товарів із нанесеним знаком для товарів і послуг «BOSCH», вказаних у митних деклараціях.

Також позивач звернувся до суду із заявою про забезпечення позову, у якій просив зупинити митне оформлення товарів та заборонити Галицькій митниці Держмитслужби здійснювати митне оформлення товарів, що містять об'єкт інтелектуальної власності - знак для товарів і послуг «BOSCH», отримувачем яких є ТОВ «Ленлайс», та вказаних у вищезазначених митних деклараціях.

Суд першої інстанції постановив ухвалу, якою задовольнив заяву ТОВ «Роберт Бош» про забезпечення позову. Суд апеляційної інстанції скасував ухвалу Господарського суду Львівської області та відмовив у задоволенні заяви ТОВ «Роберт Бош» про забезпечення позову.

ОЦІНКА СУДУ

Положення ГПК України, ЦПК України, КАС України, які регулюють апеляційне та касаційне оскарження судових рішень, прийнятих за наслідками розгляду заяви про забезпечення позову, містять текстові розбіжності. Ці розбіжності не є такими, що зумовлюють різний зміст відповідної процесуальної дії залежно від юрисдикції спору, а застосування наведених вище процесуальних норм має бути однаковим як для господарського, так і для цивільного судочинства.

Сукупний аналіз процесуальних норм вказує на те, що підлягають перегляду в касаційному порядку ухвали суду першої інстанції про забезпечення позову, заміну

заходу забезпечення позову, а також постанови суду апеляційної інстанції, якими такі ухвали залишено без змін.

Відповідно ухвали суду першої інстанції про відмову у скасуванні чи заміні заходів забезпечення позову, а також постанови суду апеляційної інстанції, якими такі ухвали залишено без змін, касаційному оскарженню не підлягають.

Процесуальні норми, які визначають обсяг права на касаційне оскарження таких ухвал (та, відповідно, постанов про залишення цих ухвал без змін, прийнятих апеляційним судом), є чіткими, зрозумілими, не викликають їх неоднозначного тлумачення та застосування.

При цьому в разі буквального застосування приписів процесуального законодавства щодо оскарження у касаційному порядку постанов суду апеляційної інстанції, прийнятих за наслідками перегляду в апеляційному порядку ухвали суду першої інстанції, вбачається їх фактичне розрізнення залежно від наслідків такого перегляду (залишено ухвали без змін, чи змінено їх або скасовано повністю чи частково).

Такі процесуальні критерії щодо допуску до перегляду судового рішення касаційним судом залежно від змісту судового рішення після зміни конституційної моделі інституту касаційного оскарження спричиняють неоднозначне розуміння та застосування норми закону в частині права на касаційне оскарження постанов суду апеляційної інстанції, якими залишено ухвали суду першої інстанції без змін, змінено їх або скасовано повністю чи частково.

Оскільки наведені в процесуальному законі критерії щодо можливості касаційного оскарження постанови суду апеляційної інстанції, прийнятої за наслідками перегляду в апеляційному порядку ухвали суду першої інстанції, не є чіткими та зрозумілими, при тому, що процесуальний інститут забезпечення позову має істотне значення для забезпечення можливості судового захисту та виконання судового рішення, то положення пункту 2 частини першої статті 287 ГПК України слід тлумачити так, що постанова суду апеляційної інстанції, яка за результатом перегляду ухвали суду першої інстанції про задоволення заяви містить висновок про відмову в задоволенні заяви про забезпечення позову, може бути оскаржена до суду касаційної інстанції.

Пункт 3 частини першої статті 287 ГПК України (відповідно, пункт 3 частини першої статті 389 ЦПК України) регламентує перегляд у касаційному порядку ухвал суду апеляційної інстанції, які стосуються питань забезпечення позову, прийнятих у порядку підготовки справи до апеляційного розгляду, а не постанов суду. У касаційному порядку можуть переглядатися ухвали суду апеляційної інстанції, якими позов був забезпечений уперше, не в порядку оскарження відповідної ухвали суду першої інстанції з цих питань, а під час розгляду апеляційної скарги на рішення суду, що відповідає змісту частини другої статті 136 ГПК України, де зазначено, що забезпечення позову допускається як до пред'явлення позову, так і на будь-якій стадії розгляду справи, якщо невжиття таких заходів може істотно ускладнити чи унеможливити виконання рішення суду або ефективний захист, або поновлення порушених чи оспорюваних прав або інтересів позивача, за захистом яких

він звернувся або має намір звернутися до суду. Чинне процесуальне законодавство передбачає щонайменше один перегляд судового рішення щодо забезпечення позову окремо від рішення суду по суті спору (частина восьма статті 140, пункти 3, 4 частини першої статті 255, пункти 2, 3 частини першої статті 287 ГПК України)

Враховуючи викладене, Велика Палата Верховного Суду вважає за необхідне відступити від власного правового висновку у справі № 753/22860/17 у частині висновків про неможливість оскарження ухвали суду апеляційної інстанції про відмову в забезпеченні позову та про неможливість касаційного оскарження постанови апеляційної інстанції, якою скасовано вжиті судом першої інстанції заходи забезпечення позову, Велика Палата Верховного Суду вважає невиправданими такі обмеження та зазначає, що у касаційному порядку можуть окрім інших переглядатися ухвали суду апеляційної інстанції щодо забезпечення позову (тобто, як ухвали, якими задоволено заяву про забезпечення позову, так і ухвали, якими відмовлено у такому забезпеченні), а також постанови суду апеляційної інстанції, якими скасовано вжиті судом першої інстанції заходи забезпечення позову.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 18 травня 2021 року у справі № 914/1570/20 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97967349>.

Велика Палата Верховного Суду відступила від правового висновку Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду щодо моменту набуття особою прав учасника товариства, визначивши, що момент набуття права на частку в статутному капіталі (права власності) та момент набуття права з частки (права участі в господарському товаристві) різняться та можуть не збігатися в часі. Укладення правочину з відчуження частки в статутному капіталі є правовою підставою набуття права на частку (права власності на частку), а тому момент набуття права на частку може визначатися умовами такого правочину. Водночас моментом переходу корпоративних прав із частки в статутному капіталі, яка була передана іншій особі, є юридичний факт реєстрації в державному реєстрі зміни складу учасників за актом приймання-передачі, наданим однією із сторін (за законодавством, яке діє після набрання чинності Законом України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»)

8 червня 2021 року Велика Палата Верховного Суду розглянула касаційну скаргу ОСОБА_1 на постанову Північно-західного апеляційного господарського суду від 11 вересня 2020 року та рішення Господарського суду Житомирської області від 29 травня 2020 року у справі за позовом ОСОБА_1 до Товариства з обмеженою відповідальністю «Мейсон Ентертеймент» та Товариства з обмеженою відповідальністю «ДЗІДЗІДЗІ» про визнання рішення загальних зборів учасників товариства та договору недійсними, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Позивачу стало відомо, що 21 серпня 2017 року відбулися загальні збори учасників відповідача-1, оформлені протоколом, за участі ОСОБА_2 (особисто), ОСОБА_3 (особисто) та ОСОБА_1 в особі представника ОСОБА_4, яка діяла на підставі нотаріально посвідченої довіреності.

Позивачем поставлено під сумнів дійсність проведення оскаржуваних зборів та надано суду нотаріально посвідчену заяву свідка ОСОБА_4, яка повідомила, що 21 серпня 2017 року жодних загальних зборів учасників відповідача-1 проведено не було, участі в цих зборах як представник ОСОБА_1 вона не брала.

Зазначені порушення позивачем визначено підставою для визнання недійсним прийнятого зборами від 21 серпня 2017 року рішення, оформленого протоколом.

2 листопада 2018 року на виконання рішення загальних зборів учасників від 21 серпня 2017 року щодо відчуження належних відповідачу-1 прав інтелектуальної власності укладено Договір, за умовами якого відповідач-1 передав відповідачу-2 за ціною 40 000 грн виключні майнові права на знак для товарів і послуг.

Позивач доводив, що ОСОБА_3 як учасник ТОВ «Мейсон Ентертеймент» (25 % голосів) не мав права голосувати на зборах 21 серпня 2017 року по питанню продажу майнових прав товариства, зважаючи на його участь у ТОВ «ДЗІДЗІДЗІ» з часткою 50 %, яке набуло спірні права відповідача-1 за оспорюваним правочином.

Оспорюваний правочин вчинено директором відповідача-1 (ОСОБА_3) за відсутності згоди повноважних загальних зборів учасників відповідача-1 щодо відчуження належних товариству об'єктів права інтелектуальної власності.

Водночас суди встановили, що 12 червня 2018 року позивач за договором купівлі-продажу відчужив третій особі (ОСОБА_5) належну йому частку (25 %) у статутному капіталі відповідача-1, а 13 грудня 2018 року частку позивача передано покупцю за актом приймання-передачі частки у статутному капіталі товариства, який посвідчено нотаріально.

14 грудня 2018 року відомості про ОСОБА_5 як нового учасника ТОВ «Мейсон Ентертеймент» внесено до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань.

Суди попередніх інстанцій дійшли висновку, що позивач, який відчужив свої корпоративні права до звернення із цим позовом до суду, не довів порушення своїх корпоративних прав як у спорі про визнання недійсним рішення загальних зборів учасників відповідача-1 від 21 серпня 2017 року, так і щодо визнання недійсним договору купівлі-продажу прав інтелектуальної власності від 2 листопада 2018 року, що є самостійною підставою для відмови у задоволенні позовних вимог.

ОЦІНКА СУДУ

Відступлення частки у статутному капіталі є правовим механізмом, за яким відбувається її відчуження на підставі договору купівлі-продажу, міни, дарування або іншого зобов'язального договору. Наслідком відчуження частки є набуття іншою стороною договору права на частку.

Вчинення правочину з відчуження частки не має наслідком автоматичний перехід корпоративних прав від первісного власника до набувача. Договором може бути передбачено, що право власності на частку переходить до набувача з моменту підписання договору, однак для переходу володіння часткою є необхідним волевиявлення обох сторін щодо цього. Передання частки від учасника набувачу може бути, зокрема, кінцевим етапом виконання договору (наприклад, після сплати покупної ціни), що можливо значно пізніше від укладення зобов'язального договору. Відтак акт приймання-передачі частки є документом, що відображає волевиявлення сторін щодо передання володіння від учасника товариства до набувача частки. Для передання частки у статутному капіталі товариства положеннями Закону № 755-IV передбачено нотаріальне засвідчення справжності підписів сторін на акті приймання-передачі частки.

За законодавством, яке діє після набрання чинності Законом України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», не вимагається вказувати у статуті товариства склад учасників та розмір належних їм часток. Відповідно зміна учасників не потребує ні внесення змін до статуту, ні проведення загальних зборів учасників для внесення таких змін.

Натомість відповідно до частини п'ятої статті 17 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» для державної реєстрації змін до відомостей про розмір статутного капіталу, розміри часток у статутному капіталі чи склад учасників товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю подається, зокрема, акт приймання-передачі частки (частини частки) у статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю. Справжність підписів на такому акті засвідчується нотаріально.

З моменту державної реєстрації частки у статутному капіталі товариства за набувачем до нього переходить володіння часткою, набувач набуває статусу учасника товариства, що надає йому можливість реалізовувати права з частки, оскільки відповідно до частини першої статті 10 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» якщо документи та відомості, що підлягають внесенню до Єдиного державного реєстру, внесені до нього, такі документи та відомості вважаються достовірними і можуть бути використані у спорі з третьою особою. Тобто відомості Єдиного державного реєстру виконують функцію оголошення прав на частку невизначеному колу третіх осіб. З цього ж моменту до набувача частки у статутному капіталі товариства переходить право власності на частку за договором, якщо інше не встановлено договором або законом.

Відтак момент набуття права на частку у статутному капіталі (права власності) та момент набуття права з частки (права участі в господарському товаристві) різняться та можуть не збігатися у часі. Укладення правочину з відчуження частки у статутному капіталі є правовою підставою набуття права на частку (права власності на частку), а тому момент набуття права на частку може визначатися умовами такого правочину. Разом з тим моментом переходу корпоративних прав

з частки у статутному капіталі, яка була передана іншій особі, є юридичний факт реєстрації в державному реєстрі зміни складу учасників за актом приймання-передачі, наданим однією із сторін.

Виходячи з викладеного Велика Палата Верховного Суду відступає від висновків, сформульованих в постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 26 лютого 2020 року у справі № 906/461/19, де зазначено, що обставини набуття прав учасника товариства, в тому числі й момент такого набуття, не залежать від наявності/відсутності в ЄДР відомостей щодо певного складу учасників товариства. Дослідження фактів прийняття/неприйняття рішень загальних зборів учасників товариства про виключення учасника, який передав свою частку іншій особі, про прийняття цієї особи (нового учасника) до складу учасників товариства, про внесення відповідних змін до статуту товариства, про зміну у складі учасників товариства, і, відповідно, доведеність факту порушення корпоративних прав позивача – нового учасника спірними рішеннями зборів учасників товариства, є необхідною передумовою вирішення спору у справі.

Позивач відчужив свою частку в розмірі 25 % у статутному капіталі відповідача-1 за договором купівлі-продажу від 12 червня 2018 року, передавши її ОСОБА_5 за актом від 13 грудня 2018 року, цього ж дня здійснена реєстрація змін відомостей про юридичну особу, що містяться у ЄДР.

З огляду на викладене вище Велика Палата Верховного Суду вважає, що з дня державної реєстрації змін відомостей про юридичну особу, що містяться в ЄДР, склад учасників ТОВ «Мейсон Ентертеймент» змінився: позивач втратив статус учасника товариства, оскільки такий статус набув ОСОБА_5.

Водночас позивач звернувся з позовною заявою у грудні 2019 року, тобто тоді, коли він вже не був учасником ТОВ «Мейсон Ентертеймент».

Встановивши, що позивач відчужив свою частку в статутному капіталі та передав її до моменту звернення до суду з позовом у цій справі, суди першої та апеляційної інстанцій дійшли правильного висновку, що в такому випадку позивач не довів порушення своїх корпоративних прав або інтересів на час звернення з позовом до суду, у зв'язку із чим у позові слід відмовити.

ОСОБА_1 також оспорує укладений між двома юридичними особами (ТОВ «Мейсон Ентертеймент» та ТОВ «ДЗІДЗІДЗІ») договір від 2 листопада 2018 року про продаж виключних майнових прав на знак для товарів і послуг, стороною якого він не був, з підстав його невідповідності вимогам частини другої статті 203 та частини першої статті 215 ЦК України з посиланням на порушення органом управління (директором, зборами засновників відповідача-1 його корпоративних прав).

Майнові інтереси окремих учасників товариства не завжди збігаються з інтересами самого товариства та рішеннями його органів управління, зокрема зборів учасників про розпорядження майном товариства. Таке неспівпадіння не означає безумовного порушення корпоративних прав учасника товариства

та наявності підстав для визнання недійсними правочинів, укладених органом управління товариством із третіми особами.

Учасник товариства, який вважає порушеними свої корпоративні права, може захищати їх різними способами, які не перешкоджають господарській діяльності самого товариства та не ставлять інтереси третіх осіб, які вступають з товариством у зобов'язальні правовідносини, під ризик їх невиконання (скликання зборів учасників з метою покращення роботи органів управління товариством; вихід з товариства з виплатою йому частки у майні товариства). Подібного висновку дійшла Велика Палата Верховного Суду у постанові від 03 грудня 2019 року у справі № 904/10956/16 (провадження № 12-90гс19), пункти 84-85.

Ураховуючи відсутність порушення оспорюваним договором корпоративних прав та інтересів позивача, що є самостійною підставою для відмови в позові, Велика Палата Верховного Суду не вбачає необхідності надавати оцінку оспорюваному договору на предмет його відповідності вимогам статей 203, 215 ЦК України.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 8 червня 2021 року у справі № 906/1336/19 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98235822>.

Велика Палата Верховного Суду відступила шляхом конкретизації від правового висновку Верховного Суду та Верховного Суду України щодо наслідків скасування судового рішення, на підставі якого з Державного реєстру іпотек виключено запис про обтяження, визначивши, що виключення відомостей про право іпотеки з відповідного Державного реєстру, зокрема, на підставі судового рішення не впливає на чинність іпотеки. Тому скасування такого судового рішення, що мало наслідком внесення до Державного реєстру іпотек запису про припинення іпотеки, не відновлює дію останньої, оскільки іпотека зберігає чинність незалежно від відсутності певний час відомостей про неї у відповідному державному реєстрі. Запис про іпотеку не може бути відновлений з моменту вчинення первинного запису, а вчиняється державним реєстратором повторно за наявності для цього підстав, передбачених законом, зокрема договору іпотеки, а також судового рішення про визнання права іпотекодержателя.

Належним способом захисту іпотекодержателя, відомості про право іпотеки якого було виключено з Державного реєстру іпотек і який вважає, що іпотека є і залишилася чинною, є вимога про визнання права іпотекодержателя щодо іпотечного майна. При вирішенні такого спору суд має враховувати наявність / відсутність обставин, які можуть свідчити про недобросовісність набувача майна, придбаного за відсутності в державному реєстрі відомостей про обтяження

15 червня 2021 року Велика Палата Верховного Суду розглянула касаційну скаргу Акціонерного товариства «Комерційний банк «Приватбанк» на рішення Господарського суду Харківської області від 05 листопада 2019 року та постанову

Східного апеляційного господарського суду від 23 січня 2020 року у справі за позовом Публічного акціонерного товариства «Комерційний банк «Приватбанк» до Товариства з обмеженою відповідальністю «Бонус-трейд», за участю третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог на предмет спору, на стороні відповідача: ОСОБА_1, ОСОБА_2, про звернення стягнення на предмет іпотеки, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

18 квітня 2007 року між ПАТ «КБ «Приватбанк» та ОСОБА_1 був укладений кредитний договір, за умовами якого банк зобов'язався надати позичальникові кредитні кошти шляхом видачі готівки через касу чи/або перерахування на рахунок.

На забезпечення виконання зобов'язань за вказаним кредитним договором між ПАТ «КБ «Приватбанк» та ОСОБА_1 був укладений договір іпотеки від 19 квітня 2007 року (далі – договір іпотеки), згідно з яким остання передала банку в іпотеку спірне нерухоме майно.

Господарський суд Харківської області постановою від 17 серпня 2011 року у справі № 5023/5991/11, залишеною без змін постановою Харківського апеляційного господарського суду від 8 листопада 2011 року, визнав фізичну особу – підприємця ОСОБА_1 банкрутом та відкрив ліквідаційну процедуру, призначив ліквідатором банкрута арбітражного керуючого та скасував арешти, накладені на майно боржника, й інші обмеження щодо розпорядження майном боржника.

Господарський суд Харківської області ухвалою від 1 вересня 2011 року у справі № 5023/5991/11 заяву ліквідатора задовольнив, зобов'язав приватного нотаріуса Харківського міського нотаріального округу зняти заборону на належне ОСОБА_1 спірне нерухоме майно.

12 вересня 2011 року позивач звернувся до Господарського суду Харківської області із заявою про визнання вимог кредитора у справі про банкрутство № 5023/5991/11.

13 жовтня 2011 року між арбітражним керуючим та Товариством з обмеженою відповідальністю «Бабаївськ-інвест» (далі – ТОВ «Бабаївськ-інвест») був укладений договір купівлі-продажу спірного нерухомого майна за результатами проведеного аукціону.

У подальшому ТОВ «Бабаївськ-інвест» відчужило вказане нерухоме майно на користь ТОВ «Бонус-трейд» за договором купівлі-продажу квартири, посвідченим приватним нотаріусом.

10 квітня 2012 року Вищий господарський суд України постановою у справі № 5023/5991/11 провадження у справі про банкрутство фізичної особи - підприємця ОСОБА_1 припинив та постановив державному реєстратору за місцезнаходженням фізичної особи - підприємця ОСОБА_1 відмінити державну реєстрацію її припинення.

8 червня 2012 року Київський районний суд м. Харкова прийняв заочне рішення, яким стягнув зі ОСОБА_1 на користь ПАТ «КБ «Приватбанк» заборгованість за кредитним договором станом на 18 серпня 2011 року в сумі 4 992 276 81 грн.

27 квітня 2015 року Київський районний суд м. Харкова прийняв рішення, яким стягнув зі ОСОБА_1 на користь ПАТ «КБ «Приватбанк» загальну заборгованість

(за період з 19 серпня 2011 року по 19 вересня 2014 року) за кредитним договором у сумі 332 846,13 долара США (4 470 123,53 грн).

У зв'язку з невиконанням відповідачем зобов'язань за кредитним договором позивач звернувся з позовом про звернення стягнення на предмет іпотеки в рахунок погашення заборгованості за кредитним договором шляхом продажу позивачем будь-якій особі з правом на укладання від свого імені договору купівлі-продажу будь-яким способом, у тому числі з нотаріальним посвідченням, з отриманням витягу з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, а також надання позивачу всіх інших повноважень, необхідних для здійснення продажу предмета іпотеки.

ОЦІНКА СУДУ

Відповідно до частини третьої статті 26 Закону України від 14 травня 1992 року № 2343-XII «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (далі – Закон № 2343-XII; у редакції, чинній на час введення ліквідаційної процедури відповідача) майно банкрута, що є предметом застави, включається до складу ліквідаційної маси, але використовується виключно для першочергового задоволення вимог заставодержателя.

Отже, в межах ліквідаційної процедури підлягає продажу все майно банкрута (за винятками, встановленими законом), включаючи майно, яке є предметом застави.

Відповідно до частини першої статті 575 ЦК України іпотекою є застава нерухомого майна, що залишається у володінні заставодавця або третьої особи.

Згідно із частиною першою статті 17 Закону України від 5 червня 2003 року № 898-IV «Про іпотеку» (далі - Закон № 898-IV; у редакції станом на час виникнення спірних відносин) іпотека припиняється у разі, зокрема, реалізації предмета іпотеки відповідно до цього Закону.

Так, статтею 39 указанного Закону регулюється реалізація предмета іпотеки у разі задоволення судом позову про звернення стягнення на предмет іпотеки.

При цьому постанова суду про визнання боржника банкрутом та введення ліквідаційної процедури не є судовим рішенням про задоволення позову про звернення стягнення на предмет іпотеки. Така постанова не визначає порядку та особливостей продажу майна боржника у ліквідаційній процедурі. Вони визначаються положеннями Закону № 2343-XII.

Отже, Законом № 2343-XII передбачена реалізація предмета іпотеки незалежно від наявності чи відсутності судового рішення про задоволення позову про звернення стягнення на предмет іпотеки. Тому в межах ліквідаційної процедури застосовуються правила, передбачені зазначеним законом, а не Законом № 898-IV.

За загальним правилом продаж предмета застави (іпотеки) припиняє заставу (іпотеку) відповідно до приписів пункту 3 частини першої статті 593 ЦК України. Законом № 2343-XII не передбачено інших наслідків щодо продажу предмета застави (іпотеки) у ліквідаційній процедурі у провадженні у справі про банкрутство. Відтак у випадку продажу предметів застави (іпотеки) відповідно до законодавства

про банкрутство застосовуються загальні наслідки припинення застави (іпотеки) згідно з пунктом 3 частини першої статті 593 ЦК України.

Реалізація майна є завершеною з моменту виконання сторонами договору купівлі-продажу, укладеного на прилюдних торгах. З цього моменту відповідно до пункту 3 частини першої статті 593 ЦК України іпотека проданого майна припиняється. Розрахунки з кредиторами, застагодержателями, іпотекодержателями, які здійснюються з виручки за продане на прилюдних торгах майно, проводяться після завершення процедури реалізації майна на прилюдних торгах. Тому момент одержання чи факт неодержання кредитором (застагодержателем), іпотекодержателем задоволення своїх вимог не впливає ані на момент завершення процедури реалізації майна на прилюдних торгах, ані на момент припинення іпотеки цього майна.

Ураховуючи вищевикладене, Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку, що право іпотеки припиняється у зв'язку з реалізацією предмета іпотеки, крім випадків придбання предмета іпотеки з порушенням установленого порядку реалізації недобросовісним набувачем.

Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку, що скасування постанови про визнання боржника банкрутом не є перешкодою для розподілу коштів, отриманих від реалізації предмета застави (іпотеки), в порядку, встановленому законодавством про банкрутство.

Окрім того, Велика Палата Верховного Суду звертає увагу, що виключення запису про обтяження, зокрема, на підставі судового рішення саме по собі не припиняє іпотеки, яка залишається чинною. Відповідно скасування такого судового рішення не спричиняє відновлення дії іпотеки. Якщо предмет іпотеки не був реалізований та відсутні інші підстави для припинення іпотеки, встановлені законом, то іпотека є чинною з моменту внесення про неї первинного запису до відповідного реєстру незалежно від того, чи було скасоване судове рішення, на підставі якого з Державного реєстру іпотек виключено запис про обтяження. У такому разі запис про іпотеку підлягає відновленню.

Запис про іпотеку не може бути відновлений з моменту вчинення первинного запису, а вчиняється державним реєстратором повторно за наявності для цього підстав, передбачених законом, зокрема договору іпотеки, а також судового рішення про визнання права іпотекодержателя.

За відсутності в реєстрі відомостей про права інших осіб на нерухоме майно або їх обтяжень особа, яка добросовісно покладалася на ці відомості, тобто не знала і не мала знати про існування таких прав чи обтяжень, набуває право на таке майно вільним від незареєстрованих прав інших осіб та обтяжень (пункт 38 постанови Великої Палати Верховного Суду від 23 жовтня 2019 року у справі № 922/3537/17 за провадженням № 12-127гс19). За таких умов право іпотеки припиняється, відомості про іпотеку поновленню не підлягають, а позов про звернення стягнення на предмет іпотеки не підлягає задоволенню.

При вирішенні таких спорів необхідно враховувати наявність чи відсутність обставин, які можуть свідчити про недобросовісність набувача майна, придбаного за відсутності в державному реєстрі відомостей про обтяження.

З огляду на такі висновки Велика Палата Верховного Суду вважає за необхідне відступити шляхом конкретизації від її висновку, викладеного у постанові від 19 червня 2019 року у справі № 643/17966/14-ц, а також від аналогічного висновку Верховного Суду України, викладеного у постанові від 16 вересня 2015 року у справі № 6-1193цс15, і Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду, викладеного у постановах від 10 травня 2018 року у справі № 643/18839/13-ц, від 23 січня 2019 року у справі № 643/12557/16-ц та від 13 березня 2019 року у справі № 643/19761/13-ц щодо правових наслідків скасування судового рішення, на підставі якого з Державного реєстру іпотек виключено запис про обтяження.

Як установили суди попередніх інстанцій, договором іпотеки сторони передбачили можливість звернення стягнення на предмет іпотеки за вибором іпотекодержателя в позасудовому порядку шляхом: переходу до іпотекодержателя права власності на предмет іпотеки, продажу предмета іпотеки будь-якій особі та будь-яким способом.

Якщо ж сторони договору іпотеки передбачили такий спосіб задоволення вимог іпотекодержателя у договорі про задоволення вимог іпотекодержателя або в іпотечному застереженні, позовна вимога про звернення стягнення на предмет іпотеки шляхом встановлення у рішенні суду права іпотекодержателя від свого імені продати предмет іпотеки будь-якій особі на підставі договору купівлі-продажу у порядку, визначеному статтею 38 цього Закону, є неналежним способом захисту (постанова Великої Палати Верховного Суду від 29 травня 2019 року у справі 310/11024/15-ц).

У випадку якщо позивач вважає, що іпотека є та залишалася чинною, належним способом захисту було б звернення позивача з вимогою про визнання права іпотекодержателя стосовно іпотечного майна. Після набрання чинності рішенням суду у разі задоволення такого позову до відповідного державного реєстру має бути внесений запис про іпотекодержателя.

У справі за належною вимогою (зокрема про визнання права іпотекодержателя) суд має врахувати наявність/відсутність обставин, які можуть свідчити про недобросовісність набувача майна, придбаного на аукціоні за відсутності в Державному реєстрі іпотек відомостей про обтяження. Відсутність у Державному реєстрі іпотек означених відомостей не може беззастережно свідчити про добросовісність особи, яка придбаває таке майно.

За вказаних обставин Велика Палата Верховного Суду погоджується з висновками судів попередніх інстанцій про обрання позивачем неналежного способу захисту своїх прав іпотекодержателя та про відмову позивачеві в позові з цієї підстави.

Детальніше з текстом постанови від 15 червня 2021 року у справі № 922/2416/17 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98146719>.

Велика Палата Верховного Суду відступила від правового висновку Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду щодо застосування частини третьої статті 23 Закону України «Про прокуратуру», визначивши, що заборона на здійснення прокурором представництва в суді інтересів держави в особі державних компаній, передбачена абзацом третім частини третьої статті 23 Закону, має застосовуватися з урахуванням положень абзацу першого частини третьої цієї статті, який передбачає, що суб'єкт, в особі якого прокурор може звертатись із позовом в інтересах держави, має бути суб'єктом владних повноважень, незалежно від наявності статусу юридичної особи

6 липня 2021 року Велика Палата Верховного Суду розглянула касаційну скаргу заступника керівника Київської обласної прокуратури на ухвалу Господарського суду Київської області від 2 жовтня 2020 року та постанову Північного апеляційного господарського суду від 17 грудня 2020 року у справі за позовом прокурора Київської області (далі – Прокурор) в інтересах держави в особі Кабінету Міністрів України (далі – Уряд), Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України (далі – Міндовкілля), Державного підприємства «Київське лісове господарство» (далі – ДП) до Києво-Святошинської районної державної адміністрації (далі – Адміністрація), Товариства з обмеженою відповідальністю «Хороше озеро» (далі – Товариство), третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні відповідачів- Акціонерне товариство «Райффайзен банк Аваль», про визнання недійсними розпоряджень та договорів оренди землі, зобов'язання повернути земельні ділянки, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

У липні 2020 року Прокурор в інтересах держави в особі Уряду, Міндовкілля та ДП звернувся до Господарського суду Київської області з позовом до Адміністрації та Товариства.

Позовна заява мотивована тим, що земельні ділянки належать до державних земель лісового та природно-заповідного фонду та вибули з постійного користування держави із численними порушеннями законодавства.

Суди попередніх інстанцій позовну заяву Прокурора залишили без розгляду, мотивуючи це тим, що Прокурор порушив пряму заборону, наведену в абзаці 3 частини третьої статті 23 Закону України «Про прокуратуру» (далі – Закон), оскільки заявив цей позов в інтересах ДП, яке не є органом державної влади, органом місцевого самоврядування чи іншим суб'єктом владних повноважень, до компетенції якого належать відповідні повноваження. Навпаки, визначене Прокурором як позивач ДП за відомостями Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань є державним підприємством, самостійною юридичною особою з відповідною процесуальною дієздатністю, яка дозволяє самостійно здійснювати захист своїх прав та інтересів в суді.

ОЦІНКА СУДУ

Згідно з абзацами першим та другим частини третьої статті 23 Закону прокурор здійснює представництво в суді законних інтересів держави у разі порушення

або загрози порушення інтересів держави, якщо захист цих інтересів не здійснює або неналежним чином здійснює орган державної влади, орган місцевого самоврядування чи інший суб'єкт владних повноважень, до компетенції якого віднесені відповідні повноваження, а також у разі відсутності такого органу.

Абзац третьої частини третьої статті 23 Закону передбачає заборону здійснення прокурором представництва в суді інтересів держави в особі державних компаній, а також у правовідносинах, пов'язаних із виборчим процесом, проведенням референдумів, діяльністю Верховної Ради України, Президента України, створенням та діяльністю засобів масової інформації, а також політичних партій, релігійних організацій, організацій, що здійснюють професійне самоврядування, та інших громадських об'єднань.

Беручи до уваги викладене, Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку, що заборона на здійснення прокурором представництва в суді інтересів держави в особі державних компаній, передбачена абзацом третім частини третьої статті 23 Закону, має застосовуватись з урахуванням положень абзацу першого частини третьої цієї статті, який передбачає, що суб'єкт, в особі якого прокурор може звертатись із позовом в інтересах держави, має бути суб'єктом владних повноважень, незалежно від наявності статусу юридичної особи.

У контексті засадничого положення статті 19 Конституції України відсутність у Законі інших окремо визначених заборон на здійснення представництва прокурором, окрім спеціальної заборони на представництво державних компаній, не слід розуміти як таку, що розширює встановлені в абзаці першому частини третьої статті 23 Закону межі для здійснення представництва прокурором законних інтересів держави.

Цим висновком Велика Палата Верховного Суду відступає від висновку щодо застосування частини третьої статті 23 Закону в подібних правовідносинах, викладеного в постанові Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 15 квітня 2020 року у справі № 363/4656/16-ц, який зводиться до необхідності визначення організаційно-правової форми суб'єкта, в особі якого звертається прокурор, з метою підтвердження підстав для представництва інтересів держави в суді в особі державного підприємства.

Позов у цій справі Прокурор подав в інтересах держави в особі Уряду, Міндовкілля та ДП з посиланням на їх бездіяльність щодо захисту інтересів держави, які полягають в забезпеченні реалізації принципів регулювання земельних та природоохоронних відносин.

Беручи до уваги наведене, Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку про відсутність підстав для представництва Прокурором інтересів держави в особі ДП та вважає правильними висновки судів попередніх інстанції про необхідність залишення позову, поданого Прокурором в інтересах держави в особі ДП, без розгляду відповідно до положень пункту 2 частини першої статті 226 ГПК України.

Стосовно позову, поданого Прокурором в інтересах держави в особі Уряду та Міндовкілля, Велика Палата Верховного Суду зазначає таке.

Звертаючись із позовом у цій справі, Прокурор зазначав, що земельні ділянки належать до державних земель лісового та природно-заповідного фонду (заказник загальнодержавного значення «Жуків хутір») та вибули з постійного користування держави із численними порушеннями законодавства.

З аналізу положень ЗК України вбачається, що вилучення від постійних користувачів лісових ділянок державної власності для нелісогосподарських потреб, зміна їх цільового призначення з метою використання в цілях, не пов'язаних з веденням лісового господарства, та передача таких земельних ділянок у власність або постійне користування належить до повноважень Уряду.

Відповідно до Положення про Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, затвердженого постановою Уряду від 25 червня 2020 року № 614, Міндовкілля є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, до основних завдань якого належить, зокрема, забезпечення формування та реалізація державної політики у сфері охорони і раціонального використання земель, організації охорони та використання природно-заповідного фонду.

Таким чином, Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку про те, що Уряд та Міндовкілля є органами державної влади, тобто суб'єктами владних повноважень.

Як убачається з матеріалів справи, на виконання частин третьої-п'ятої статті 53 ГПК України Прокурор при поданні позовної заяви обґрунтував неналежне, на його думку, здійснення захисту інтересів держави Урядом та Міндовкіллям, які, за його твердженнями, усвідомлювали порушення інтересів держави та не вжили заходів, спрямованих на повернення спірних земельних ділянок у державну власність, про що повідомили Прокурора відповідними листами (тобто навів підставу для представництва інтересів держави); зазначив, що цей позов спрямований на задоволення потреби у відновленні законності при вирішенні суспільно значимого питання користування Земельними ділянками 1, 2, а також указав, на порушення прав та інтересів держави (тобто навів підстави для звернення з позовом).

Таким чином, Велика Палата Верховного Суду вважає необґрунтованими висновки судів попередніх інстанцій, що в Прокурора відсутні законні підстави на звернення із цим позовом до суду в інтересах держави в особі Уряду та Міндовкілля, оскільки вони зроблені без належного дослідження обставин дотримання Прокурором порядку, передбаченого статтею 23 Закону, а також встановлення наявності або відсутності бездіяльності цих органів після отримання такого звернення, що може слугувати достатнім аргументом для підтвердження судом підстав для представництва Прокурора в інтересах держави в особі цих органів.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 6 липня 2021 року у справі № 911/2169/20 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98483103>.

Велика Палата Верховного Суду відступила від правового висновку Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду щодо переривання перебігу позовної давності, визначивши, що пред'явлення позову, який судом було залишено без розгляду, не перериває перебігу позовної давності.

Велика Палата Верховного Суду відступила від власних правових висновків щодо переривання перебігу позовної давності, визначивши, що перебіг позовної давності переривається в разі пред'явлення особою позову до одного з кількох боржників, а також якщо предметом позову є лише частина вимоги, право на яку має позивач. Після переривання перебіг позовної давності починається заново

29 червня 2021 року Велика Палата Верховного Суду розглянула касаційну скаргу Акціонерного товариства «ДТЕК Дніпровські електромережі» на постанову Центрального апеляційного господарського суду від 04 березня 2020 року та рішення Господарського суду Дніпропетровської області від 27 листопада 2019 року у справі за позовом Обласного комунального підприємства «Електромережі-Південне» (заміненого на правонаступника Приватне підприємство «Асоціація правового захисту») до Акціонерного товариства «ДТЕК Дніпровські електромережі», третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні позивача – Приватне підприємство «Асоціація правового захисту» про стягнення 5 286 985,75 грн, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

12 квітня 2010 року між ОКП «Електромережі-Південне» (власник мереж) та Відкритим акціонерним товариством «Енергопостачальна компанія «Дніпрообленерго» (правонаступником якого є Акціонерне товариство «ДТЕК Дніпровські електромережі», далі – АТ «ДТЕК Дніпровські електромережі») (користувач) був укладений договір про спільне використання технологічних електричних мереж (далі – договір), відповідно до пункту 1.1 якого власник мереж зобов'язується забезпечити технічну можливість передачі (транзиту) електричної енергії власними технологічними електричними мережами в точки приєднання електроустановок користувача або інших суб'єктів господарювання, передачу електричної енергії яким забезпечує користувач, а користувач – своєчасно сплачувати вартість послуг власника мереж з утримання технологічних електричних мереж спільного використання та інші послуги відповідно до умов цього договору.

Акт прийому-здачі наданих послуг від 30 січня 2015 року та рахунок № 30/01-15 від 30 січня 2015 року на суму 3 324 164,04 грн за послуги з утримання технологічних електричних мереж спільного використання у 2014 році згідно з договором було направлено відповідачу листом № 1 від 30 січня 2015 року.

Оскільки відповідач акт прийому-здачі наданих послуг від 30 січня 2015 року не підписав та не повернув, позивач направив відповідачу лист від 18 серпня 2015 року, в якому просив повернути ОКП «Електромережі-Південне» підписаний та скріплений печаткою підприємства один примірник акта прийому-здачі наданих послуг.

Ураховуючи, що відповідачем не сплачено витрат ОКП «Електромережі-Південне» на утримання технологічних електромереж у 2014 році, позивач звернувся до суду з цим позовом про стягнення боргу, а також пені, 3 % річних та інфляційних втрат за прострочення оплати за договором.

Суди встановили, що 3 листопада 2017 року ОКП «Електромережі-Південне» звернулося до господарського суду з позовною заявою до ПАТ «ДТЕК Дніпрообленерго» про стягнення заборгованості за неналежне виконання договору. 29 липня 2019 року Господарський суд Дніпропетровської області у справі № 904/9402/17 постановив ухвалу про залишення позовної заяви без розгляду. Матеріалами справи підтверджується, що заборгованість, яка була предметом спору у справі № 904/9402/17, виникла за періоди з 1 січня по 31 грудня 2014 року та з 1 січня по 31 грудня 2016 року. Справа № 904/9402/17 розглядалась Господарським судом Дніпропетровської області з 3 листопада 2017 року по 29 липня 2019 року.

Відповідач у відзивах на позов та на уточнену позовну заяву просить суд застосувати позовну давність до вимог про стягнення заборгованості за спільне використання технологічних електричних мереж у 2014 році, а також нарахованих за прострочення виконання грошового зобов'язання за цей період пені, 3 % річних, інфляційних втрат.

ОЦІНКА СУДУ

Відповідно до частини першої статті 261 ЦК України перебіг позовної давності починається від дня, коли особа довідалася або могла довідатися про порушення свого права або про особу, яка його порушила.

З аналізу положень статті 227 ГПК України вбачається, що за своєю правовою природою залишення позову без розгляду є відмовою суду розглянути звернення особи про захист її порушеного права (позов) внаслідок визначених указаною статтею 227 ГПК України недоліків або дій цієї особи. При цьому особа може повторно звернутись до суду з такими ж вимогами.

Ураховуючи вищевикладене, Велика Палата Верховного Суду не погоджується з посиленням судів на норми частин другої, третьої статті 264 ЦК України щодо переривання перебігу позовної давності у зв'язку зі зверненням позивача до суду з позовом, який у подальшому був залишений без розгляду.

Відповідно до статті 265 ЦК України залишення позову без розгляду не зупиняє перебігу позовної давності.

Переривання перебігу позовної давності відрізняється від зупинення перебігу позовної давності тим, що після переривання перебіг позовної давності починається заново, а час, що минув до переривання перебігу позовної давності, до нового строку не зараховується. Натомість у випадку зупинення позовної давності від дня припинення обставин, що були підставою для зупинення перебігу позовної давності, перебіг цього строку продовжується з урахуванням часу, що минув до його зупинення.

Отже, норма статті 265 ЦК України регулює відносини зупинення перебігу позовної давності в разі залишення позову без розгляду та не регулює відносин

переривання або непереривання позовної давності у такому випадку, тому не підлягає застосування до спірних правовідносин.

Велика Палата Верховного Суду вважає за необхідне відступити від правових висновків, викладених у постановках Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 03 липня 2019 року у справі № 639/9642/14-ц та у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду від 12 березня 2020 року у справі № 713/1548/18, щодо переривання перебігу позовної давності у разі пред'явлення позову, який судом було залишено без розгляду.

Як уже вказувалося, судами у цій справі встановлено, що 3 листопада 2017 року ОКП «Електромережі-Південне» звернулося до господарського суду з позовною заявою до ПАТ «ДТЕК Дніпрообленерго» про стягнення заборгованості за неналежне виконання договору, яку ухвалою господарського суду Дніпропетровської області від 29 липня 2019 року залишено без розгляду.

При цьому суди попередніх інстанцій встановили, що з урахуванням приписів пункту 7.3 договору відповідач повинен був сплатити кошти за надані у 2014 році послуги за договором у строк до 10 лютого 2015 року включно.

Враховуючи висновок Великої Палати Верховного Суду щодо перебігу позовної давності у разі звернення до суду з позовом та залишення його без розгляду, перебіг позовної давності за позовною вимогою позивача розпочався з 11 лютого 2015 року, тому відповідно до статті 257 ЦК України позовна давність сплила 11 лютого 2018 року.

Наслідки спливу позовної давності визначені статтею 267 ЦК України, згідно із частиною четвертою якої сплив позовної давності, про застосування якої заявлено стороною у спорі, є підставою для відмови в позові.

За частиною п'ятою статті 267 ЦК України якщо суд визнає поважними причини пропущення позовної давності, порушене право підлягає захисту.

На думку позивача, строк позовної давності був перерваний з причин відкриття господарським судом провадження у справі за позовом ОКП «Електромережі-Південне» до ПАТ «ДТЕК Дніпрообленерго» про стягнення заборгованості та не обчислювався до часу постановлення ухвали від 29 липня 2019 року про залишення позову без розгляду, ОКП «Електромережі-Південне» просить визнати причини пропуску строку для звернення до суду за захистом прав та законних інтересів поважними, поновити позивачу процесуальний строк для звернення до суду з цим позовом.

Велика Палата Верховного Суду, оцінюючи поважність зазначених причин пропущення позивачем строку звернення до суду, зазначає таке.

За змістом статті 267 ЦК України сплив позовної давності сам по собі не припиняє суб'єктивного права кредитора, яке полягає в можливості одержання від боржника виконання зобов'язання як у судовому, так і в позасудовому порядку.

Закон не наводить переліку причин, які можуть бути визнані поважними для захисту порушеного права, у випадку подання позову з пропуском позовної давності. Тому це питання віднесено до компетенції суду, який розглядає судову

справу. При цьому поважними причинами при пропущенні позовної давності є такі обставини, які роблять своєчасне пред'явлення позову неможливим або утрудненим.

Очевидно, що перебування справи у провадженні судових органів, вчинення в ній передбачених законом дій, на думку добросовісного розсудливого спостерігача, виключає необхідність вчинення процесуальних дій, спрямованих на припинення цього процесу, а саме подачі інших позовів, заяв про закриття провадження у справі тощо.

Враховуючи викладене, зважаючи на факт порушення 6 листопада 2017 року Господарським судом Дніпропетровської області провадження у справі № 904/9402/17 та її тривалий розгляд до 29 липня 2019 року, і, як наслідок, наявність для позивача підстав вважати, що його права будуть захищені в цьому судовому провадженні, а також звернення позивача до Господарського суду Дніпропетровської області з позовною заявою у цій справі 06 серпня 2019 року, тобто через незначний проміжок часу після залишення його попереднього позову без розгляду, Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку про поважність причин пропуску позивачем строку звернення до суду.

Окрім того, Велика Палата Верховного Суду вважає за необхідне відступити від висновку, сформульованого у постановках Великої Палати Верховного Суду від 24 квітня 2019 року у справі № 523/10225/15-ц та від 19 листопада 2019 року у справі № 911/3677/17, відповідно до якого позовна давність шляхом пред'явлення позову переривається саме на ту частину вимог (право на яку має позивач), що визначена ним у його позовній заяві. Що ж до вимог, які не охоплюються пред'явленим позовом, та до інших боржників, то позовна давність щодо них не переривається.

Відповідно до частин другої, третьої статті 264 ЦК України перебіг позовної давності переривається у разі пред'явлення особою позову до одного із кількох боржників, а також якщо предметом позову є лише частина вимоги, право на яку має позивач. Після переривання перебіг позовної давності починається заново.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 29 червня 2021 року у справі № 904/3405/19 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98327543>.

Велика Палата Верховного Суду підтримала правовий висновок Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду щодо підтвердження факту вчинення правочину та проведення господарських операцій на його виконання для виникнення в платника податку права на податковий кредит, визначивши, що податкова накладна, виписана однією стороною в договорі (підрядником) на постачання послуг на користь другої сторони (замовника), може бути доказом правочину з огляду на те, що така поведінка сторін засвідчує їхню волю до настання відповідних правових наслідків

29 червня 2021 року Велика Палата Верховного Суду розглянула касаційну скаргу Головного управління Державної податкової служби у м. Києві (далі – ГУ

ДПС) на постанову Північного апеляційного господарського суду від 19 травня 2020 року та рішення Господарського суду міста Києва від 11 листопада 2019 року у справі за заявою Головного управління Державної фіскальної служби у м. Києві (далі – ГУ ДФС, ДФС відповідно) до Товариства з обмеженою відповідальністю «Грант резорт» (далі – ТОВ «Грант резорт») та Товариства з обмеженою відповідальністю «Нибулон прайм» (далі – ТОВ «Нибулон прайм») про визнання недійсним договору в межах справи за заявою ГУ ДФС до ТОВ «Грант резорт» про банкрутство, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Відповідно до змісту податкових накладних, виписаних ТОВ «Нибулон прайм» та зареєстрованих заявником у період з 1 по 27 лютого 2015 року, з посиланням на договір поставки б/н від 1 лютого 2015 року, ТОВ «Грант резорт» було поставлено товар на загальну суму 8 821 200,02 грн, у тому числі податок на додану вартість.

Разом з тим, як стверджує ГУ ДФС, відповідно до аналізу фінансово-господарської діяльності ТОВ «Нибулон прайм» останнє в період з моменту його державної реєстрації жодних операцій щодо отримання товарів/послуг (крім реєстрації електронного ключа в центрі сертифікації ключів) не здійснювало, про що свідчить витяг з реєстру податкових накладних.

З урахуванням наведеного, на переконання ГУ ДФС, ТОВ «Нибулон прайм» фактично не могло поставити відповідні товарно-матеріальні цінності у зв'язку з їх відсутністю, операції з постачання товарно-матеріальних цінностей ТОВ «Нибулон прайм» на користь ТОВ «Грант резорт» на порушення частини п'ятої статті 203 ЦК України не мали реального характеру та лише відображалися на паперових носіях, а тому вказаний правочин є недійсним.

Відмовляючи в задоволенні позову, господарські суди дійшли висновку про те, що ГУ ДФС не довело належними й допустимими доказами факт укладення та виконання спірного договору; відповідно визнання договору поставки від 1 лютого 2015 року недійсним неможливо за відсутності належних доказів укладення цього договору.

ОЦІНКА СУДУ

Частинами третьою, восьмою статті 19 ГК України передбачено, що обов'язком суб'єктів господарювання є ведення бухгалтерського обліку та подання фінансової звітності згідно із законодавством, що забезпечує здійснення державою контролю і нагляду за господарською діяльністю суб'єктів господарювання, а також за дотриманням ними податкової дисципліни.

Частиною першою статті 181 ГК України встановлено, що господарський договір за загальним правилом викладається у формі єдиного документа, підписаного сторонами.

Згідно з пунктом 201.1 статті 201, пунктом 187.1 статті 187 ПК України на дату виникнення податкових зобов'язань платник податку зобов'язаний скласти податкову накладну в електронній формі з дотриманням умови щодо реєстрації у порядку, визначеному законодавством, електронного підпису уповноваженої

платником особи та зареєструвати її в Єдиному реєстрі податкових накладних у встановлений цим Кодексом термін.

Відповідно до пункту 201.7 статті 201 ПК України податкова накладна складається на кожне повне або часткове постачання товарів/послуг, а також на суму коштів, що надійшли на поточний рахунок як попередня оплата (аванс).

Пунктом 201.10 статті 201 цього Кодексу визначено, що при здійсненні операцій з постачання товарів/послуг платник податку – продавець товарів/послуг зобов'язаний в установлені терміни скласти податкову накладну, зареєструвати її в Єдиному реєстрі податкових накладних та надати покупцю за його вимогою.

Податкові накладні, отримані з Єдиного реєстру податкових накладних, є для отримувача товарів/послуг підставою для нарахування сум податку, що відносяться до податкового кредиту, тобто спричиняють правові наслідки.

Аналіз наведених норм свідчить, що підставою для виникнення в платника права на податковий кредит з податку на додану вартість є факт реального здійснення операцій з придбання товарно-матеріальних цінностей з метою їх використання в оподатковуваних операціях у межах господарської діяльності платника податку, а також оформлення відповідних операцій належним чином складеними первинними документами, які містять достовірні відомості про їх обсяг та зміст.

Встановлюючи правило щодо обов'язкового підтвердження сум податкового кредиту, врахованих платником податку на додану вартість при визначенні податкових зобов'язань, законодавець, безумовно, передбачає, що ці документи є достовірними, тобто операції, які вони підтверджують, дійсно мали місце.

Тому податкова накладна, виписана однією стороною в договорі (підрядником) на постачання послуг на користь другої сторони (замовника), може бути доказом правочину з огляду на те, що така поведінка сторін засвідчує їхню волю до настання відповідних правових наслідків.

З огляду на наведене вище Велика Палата Верховного Суду не вбачає підстав для відступу від висновку, викладеного в постанові Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 14 лютого 2020 року у справі № 640/18643/18, де суд на підставі аналізу приписів частини першої статті 202, частини першої статті 205 ЦК України, статті 180, частини першої статті 181 ГК України зробив висновок, що оскільки закон не встановлює спеціальних вимог для форми та порядку укладення договору підряду, предметом якого є виконання вантажно-розвантажувальних робіт, питання про докази укладення такого договору (вчинення правочину) повинно вирішуватися судом із застосуванням норм статей 72, 73, 75, 76 Кодексу адміністративного судочинства України. Таким доказом може бути податкова накладна, виписана однією стороною в договорі (підрядником) на постачання послуг на користь другої сторони (замовника), з огляду на те, що така поведінка сторін засвідчує їхню волю до настання відповідних правових наслідків.

У справі, що переглядається, ГУ ДПС у підтвердження укладення оспорюваного договору надало податкові накладні, виписані ТОВ «Нибулон прайм» та зареєстровані заявником у період з 1 по 27 лютого 2015 року, з посиланням

на оспорений договір поставки б/н від 1 лютого 2015 року, за яким було поставлено на користь ТОВ «Грант резорт» товар на загальну суму 8 821 200,02 грн, у тому числі податок на додану вартість.

Не будучи стороною укладеного договору, заявник надав суду ті наявні в нього докази, які містять відомості, пов'язані з укладенням договору, та є достовірними при визначенні податкових зобов'язань боржника як платника податку на додану вартість.

Натомість відповідачі жодним чином не спростували доводи та докази заявника, ухилились від участі в судовому процесі та не надали суду витребуваний від них текст договору.

Суди попередніх інстанцій невірно застосували норми процесуального права щодо розподілу обов'язку доказування та допустимості доказів, не надали оцінки наявним у справі документам, не встановили обставини, які мають значення для правильного вирішення спору, відповідно до тих правових та фактичних підстав позову, на які посилався заявник, не спростували доводи та докази заявника.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 29 червня 2021 року у справі № 910/23097/17 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98524290>.

Велика Палата Верховного Суду відступила від власного правового висновку щодо можливості оскарження державної реєстрації об'єднання співвласників багатоквартирного будинку (ОСББ), визначивши, що позовна вимога щодо скасування державної реєстрації існуючої юридичної особи (ОСББ), яка створена у відповідному порядку та здійснює свою діяльність тривалий час, за період свого існування набувши відповідних прав і обов'язків, не призведе до поновлення прав і законних інтересів особи, яка звертається з таким позовом.

Звернення особи з позовною вимогою про скасування державної реєстрації ОСББ (реєстраційного запису) є підставою для закриття провадження у справі за такими вимогами за відсутності юридичного спору

29 червня 2021 року Велика Палата Верховного Суду розглянула касаційні скарги ОСОБА_4 та ОСОБА_1 на рішення Господарського суду Одеської області від 14 листопада 2019 року та постанову Південно-західного апеляційного господарського суду від 12 жовтня 2020 року у справі за позовом ОСОБА_1 до Об'єднання співвласників багатоквартирного будинку «Успенська 17» (далі – ОСББ «Успенська 17», ОСББ), третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні позивача – юридичний департамент Одеської міської ради (далі – Департамент) про визнання недійсним та скасування рішення зборів, скасування державної реєстрації (реєстраційного запису) відповідача, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Як зазначає позивач, він є власником нерухомого майна за адресою: АДРЕСА_2 (попередня адреса: АДРЕСА_3).

Суди попередніх інстанцій установили, що 9 квітня 2016 року були проведені збори співвласників багатоквартирного будинку за адресою: АДРЕСА_3, за результатами яких прийняте рішення, оформлене протоколом від 10 квітня 2016 року, зокрема, про створення ОСББ «Успенська 17».

Голосуванням щодо питань порядку денного, у тому числі шляхом опитування, прийнято такі рішення: 1) обрано головою зборів ОСОБА_5 та секретарем зборів ОСОБА_32; 2) створено ОСББ на АДРЕСА_3 та затверджено його назву «Успенська 17»; 3) затверджено статут ОСББ «Успенська 17» у запропонованій редакції <...>.

На підставі протоколу від 10 квітня 2016 року № 1 здійснена державна реєстрація ОСББ «Успенська 17», про що 11 квітня 2016 року здійснено запис в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань.

Позивач вважає що рішення зборів співвласників будинку за місцезнаходженням: АДРЕСА_3, оформлене протоколом від 9 квітня 2016 року (дата складання протоколу – 10 квітня 2016 року), порушує його права як співвласника багатоквартирного будинку за адресою: АДРЕСА_3 на участь в управлінні власним майном. Оскільки установчі збори багатоквартирного будинку від 9 квітня 2016 року проводились з істотними порушеннями чинного законодавства України, оформлені ними рішення, що стали підставою для внесення реєстраційного запису про державну реєстрацію ОСББ, підлягають визнанню недійсними з моменту їх прийняття.

ОЦІНКА СУДУ

За змістом статті 1 цього Закону ОСББ – це юридична особа, створена власниками квартир та/або нежитлових приміщень багатоквартирного будинку для сприяння використанню їхнього власного майна та управління, утримання і використання спільного майна.

Загальний порядок створення юридичної особи унормовано статтею 87 ЦК України, яка передбачає, що для створення юридичної особи її учасники (засновники) розробляють установчі документи, які викладаються письмово і підписуються всіма учасниками (засновниками), якщо законом не встановлений інший порядок їх затвердження.

Юридична особа вважається створеною з дня її державної реєстрації.

Відповідно до частини першої статті 104 ЦК України юридична особа припиняється лише шляхом реорганізації або ліквідації. Згідно із частиною другою вказаної статті юридична особа є такою, що припинилася, з дня внесення до єдиного державного реєстру запису про її припинення.

Відповідно до приписів ЦК України статтею 28 Закону України від 29 листопада 2001 року № 2866-III «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку» (далі – Закон № 2866-III) передбачено, що об'єднання вважається припиненим з дня внесення про це відповідного запису до Єдиного державного реєстру юридичних

осіб та фізичних осіб - підприємців. Об'єднання ліквідується у разі: придбання однією особою всіх приміщень у багатоквартирному будинку; прийняття співвласниками рішення про ліквідацію об'єднання; ухвалення судом рішення про ліквідацію об'єднання.

Статтею 10 Закону України від 15 травня 2003 року № 755-IV «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» (далі – Закон № 755-IV) встановлено спростовну презумпцію відомостей, внесених до ЄДР, з огляду на що запис про припинення юридичної особи не є беззастережним доказом того, що юридична особа дійсно припинилася та більше не існує. Водночас, якщо процедуру ліквідації не було здійснено належним чином, то внесення до реєстру запису про припинення цієї юридичної особи не тягне її припинення.

Отже, ліквідація юридичної особи – це встановлена законом процедура, результатом якої є припинення діяльності юридичної особи, і першочерговою умовою ліквідації законодавство визначило саме рішення її учасників про ліквідацію. Як юридична особа ОСББ може припинити діяльність у порядку, передбаченому законом, зокрема шляхом ліквідації.

Скасування державної реєстрації ОСББ (реєстраційного запису) за рішенням суду не є тотожною самій ліквідації юридичної особи, яка відбувається в порядку, передбаченому пунктом 2 частини першої статті 110 ЦК України, і не призводить до припинення ОСББ з огляду на вимоги статті 25 Закону № 755-IV, якою визначається порядок проведення державної реєстрації та інших реєстраційних дій.

Отже, позовна вимога щодо скасування державної реєстрації створеної юридичної особи (ОСББ), яка створена у відповідному порядку на захист інтересів співвласників будинку, існує та здійснює свою діяльність тривалий час, за період свого існування набувши відповідних прав і обов'язків, не призведе до поновлення прав і законних інтересів співвласника ОСББ, який звертається з таким позовом. Швидше за все такий позов буде свідчити про втручання суду в діяльність ОСББ та порушення інтересів інших його співвласників, що є недопустимим.

Ураховуючи висновки, викладені в цій постанові, Велика Палата Верховного Суду вбачає необхідність відступити від висновку щодо застосування норми права в подібних правовідносинах, викладеного в постановках Великої Палати Верховного Суду від 18 вересня 2018 року в справі № 916/782/17, та від 18 квітня 2018 року в справі № 904/2796/17 щодо вимог про скасування державної реєстрації, де обґрунтовуючи підстави задоволення позовних вимог, суд, зокрема, вказав, що під час доведення позивачем порушення вимог законодавства у зв'язку зі створенням та діяльністю ОСББ, враховуючи вимоги статті 25 Закону № 755-IV, позовна вимога про скасування державної реєстрації ОСББ шляхом скасування запису в реєстрі підлягає задоволенню.

Ураховуючи викладене, Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку, що звернення особи з позовною вимогою про скасування державної реєстрації ОСББ (реєстраційного запису) є підставою для закриття провадження у справі за такими вимогами за відсутності юридичного спору.

Згідно зі статтею 6 Закону № 2866-III об'єднання може бути створено лише власниками квартир та нежитлових приміщень у багатоквартирному будинку (багатоквартирних будинках).

Як зазначено в статті 14 Закону № 2866-III співвласник має право: брати участь в управлінні об'єднанням у порядку, визначеному цим Законом і статутом об'єднання; обирати та бути обраним до складу статутних органів об'єднання; <...>.

Здійснення права на участь в управлінні спільним майном багатоквартирного будинку належить власникам квартир та нежитлових приміщень у багатоквартирному житловому будинку. І хоча законодавством не передбачено процедури виходу (виключення) із членів ОСББ, припиняючи статус власника квартири чи нежитлового приміщення у багатоквартирному будинку, особа втрачає відповідні права співвласника, зокрема, брати участь в управлінні об'єднанням у порядку, визначеному цим Законом і статутом об'єднання.

Суд апеляційної інстанції достеменно з'ясував, що на час прийняття спірного рішення позивач був власником квартири АДРЕСА_3, а також власником нежитлового приміщення № 501. Однак відповідно до обставин, встановлених за матеріалами справи, належну позивачу квартиру було реконструйовано під окремий житловий будинок, який не є складовою багатоквартирного будинку за адресою: АДРЕСА_3 і вказаному будинку присвоєна окрема поштова адреса – АДРЕСА_2 (вказане також підтверджується витягом з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно).

Тож Велика Палата Верховного Суду погоджується з висновками суду апеляційної інстанції про те, що позивач не вважає себе співвласником багатоквартирного будинку за адресою: АДРЕСА_3, а, вимагаючи визнати недійсними та скасувати рішення зборів ОСББ «Успенська 17» від 9 квітня 2016 року та скасувати державну реєстрацію цього об'єднання, насправді не має на меті захистити своє право на участь в управлінні багатоквартирним житловим будинком.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 29 червня 2021 року у справі № 916/964/19 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98524291>.

3.2. Цивільна юрисдикція

Велика Палата Верховного Суду відступила від правового висновку Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду щодо необхідності нотаріального посвідчення згоди співвласника допоміжних приміщень для

отримання містобудівних умов та обмежень на їх реконструкцію, визначивши, що сама по собі відсутність нотаріального посвідчення письмової згоди співвласника приміщення загального користування, а саме горища, не є підставою для скасування наказу про затвердження містобудівних умов та обмежень

Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, ОСОБА_3, ОСОБА_4, Департаменту містобудування Львівської міської ради, третя особа – Державна реєстраційна служба Львівського міського управління юстиції, про скасування наказу, зобов'язання привести в попередній стан горище будинку, не чинити перешкод у користуванні горищем, визнання права на частку горища за касаційною скаргою ОСОБА_1 на рішення Галицького районного суду міста Львова від 16 липня 2019 року та постанову Львівського апеляційного суду від 03 березня 2020 року, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

ОСОБА_1 є власником квартири АДРЕСА_1, що підтверджується свідоцтвом про право власності.

У свою чергу, відповідачі ОСОБА_5, ОСОБА_6, ОСОБА_4 є співвласниками квартири АДРЕСА_3, яка розташована на другому поверсі цього будинку.

Позивач ОСОБА_1 та відповідачі ОСОБА_5, ОСОБА_6, ОСОБА_4 є співвласниками допоміжних приміщень, а відтак і спірного горища в будинку АДРЕСА_4.

13 травня 2008 року ОСОБА_1 надано письмову заяву, яка адресована голові міжвідомчої комісії при Галицькій райдержадміністрації м. Львова, такого змісту: «Даю згоду власникам квартири АДРЕСА_3 зробити реконструкцію квартири (другого поверху) в двоповерховому житловому будинку та переобладнати горище під мансардний поверх».

15 липня 2013 року Департаментом містобудування Львівської міської ради видано наказ № 217 «Про затвердження громадянам ОСОБА_5, ОСОБА_6, ОСОБА_4 містобудівних умов та обмежень на проектування та реконструкцію квартири АДРЕСА_3 з розширенням за рахунок горища з частковою надбудовою, влаштуванням балкону та заміною пічного опалення на двоконтурний котел».

Додатком до наказу від 15 липня 2013 року, виданого Департаментом містобудування Львівської міської ради за № 217, затверджено відповідачам «Містобудівні умови та обмеження забудови земельної ділянки на АДРЕСА_5», з розширенням за рахунок горища з частковою надбудовою, влаштуванням балкону та заміною пічного опалення на двоконтурний котел.

5 серпня 2013 року Інспекцією державного архітектурно-будівельного контролю у Львівській області зареєстровано декларацію на початок виконання будівельних робіт з реконструкції горища з влаштуванням мансардного поверху квартири АДРЕСА_3 за повідомленням ОСОБА_5, ОСОБА_6 та ОСОБА_4.

Позивачка стверджувала, що жодної згоди як співвласник житлового будинку на реконструкцію приміщень (зміну правового режиму власності) спільного

користування (горища) вона не надавала. Тому видача наказу від 15 липня 2013 року № 217 здійснена Департаментом містобудування з порушенням установленної Львівською міською радою процедури та в не передбачений законодавством спосіб. Усі дії, вчинені відповідачами на виконання незаконного наказу, також є незаконними, а тому їх наслідки повинні бути усунені.

ОЦІНКА СУДУ

В розумінні статей 377, 382, 385, 812 ЦК України багатоквартирним слід вважати житловий будинок, який складається з двох чи більше квартир. Інший підхід (запровадження поділу будинків на одноквартирні, двоквартирні та багатоквартирні) вимагає відповідного корегування норм ЦК України.

Так, у приміщень, розташованих у дво- та багатоквартирних будинках, однаковий правовий статус, і на приміщення у двоквартирних будинках розповсюджуються правові норми про приміщення в багатоквартирних будинках. Опосередковано це підтверджує частина друга статті 382 ЦК України, яка визначає спільним майном багатоквартирного будинку приміщення загального користування (у тому числі допоміжні), а також різного роду конструкції та обладнання, яке обслуговує більше одного житлового або нежитлового приміщення. Тому на думку Великої Палати Верховного Суду, в допоміжних приміщень, розташованих у дво- та багатоквартирних будинках, однаковий правовий статус.

Системний аналіз правових норм ЦК України та ЖК України свідчить про те, що будь-які переобладнання або перепланування допоміжних приміщень у жилих багатоквартирних будинках можуть проводитися тільки за згодою співвласників і за умови, що такі зміни не призведуть до порушень прав власників інших квартир у багатоквартирному житловому будинку.

Згода співвласника допоміжних приміщень на розпорядження цим майном іншим співвласником є одностороннім правочином (згодою-дозволом) і не може кваліфікуватись як договір (елемент процедури укладення договору) між співвласниками щодо розпорядження спільним майном (стаття 358 ЦК України) або ж договір (елемент процедури укладення договору) про поділ майна, що є у спільній власності (стаття 367 ЦК України). Причому не тільки з висловлених вище підстав, а й тому, що статті 358 і 367 ЦК України присвячені регламентації відносин спільної часткової власності, тоді як правовий режим допоміжних приміщень у багатоквартирному (у тому числі двоквартирному) будинку визначається відповідно до статті 382 ЦК України як режим спільної сумісної власності.

Правочин, який вчинений у письмовій формі, підлягає нотаріальному посвідченню лише у випадках, встановлених законом або домовленістю сторін (частиною першою статті 209 ЦК України). Законом не встановлюється вимога нотаріального посвідчення одностороннього правочину з надання співвласником згоди іншому співвласнику на розпорядження допоміжними приміщеннями багатоквартирного (у тому числі двоквартирного) будинку.

Приписи абзацу третього частини другої статті 369 ЦК України не спростовують вказаного, адже ця норма вимагає нотаріального посвідчення згоди на вчинення

лише таких правочинів зі спільним майном, які, у свою чергу, підлягають нотаріальному посвідченню. Однак допоміжні приміщення багатоквартирного (у тому числі двоквартирного) будинку не можуть бути окремо відчужені як такі, не можуть бути сформовані як окремий об'єкт нерухомості й речове право на них не може бути зареєстроване (у тому числі й за власниками квартир в будинку). Тобто допоміжні приміщення багатоквартирного (у тому числі двоквартирного) будинку, як і елементи спільного майна такого будинку взагалі, є обмежено оборотоздатними. При цьому дії щодо реконструкції квартири та переобладнання горища, на які дала згоду позивачка, не є правочином, який підлягає нотаріальному посвідченню. Відтак на таку згоду не поширюється вимога нотаріального посвідчення правочинів з нерухомим майном.

Отже, співвласник, який надав згоду іншому співвласнику на розпорядження спільним майном у вигляді допоміжних приміщень будинку, взагалі не може посилатись на недійсність такої згоди і порушення своїх прав лише внаслідок відсутності нотаріального посвідчення цієї згоди.

У цій суди попередніх інстанцій установили наявність нотаріально засвідченої згоди позивачки на добудову другого поверху по добудованому нею першому поверху будинку за адресою: АДРЕСА_4, проте згоду на реконструкцію горища позивачка надала у простій письмовій формі.

Рішенням Львівської міської ради № 800 від 16 листопада 2012 року «Про затвердження стандартів адміністративних послуг, які надає управління архітектури департаменту містобудування, примірних вимог до архітектурно-планувальної частини проекту, вимог до містобудівного розрахунку з техніко-економічними показниками запланованого об'єкта будівництва, вимог до містобудівного розрахунку з техніко-економічними показниками запланованого об'єкта будівництва для ділянок, передбачених для продажу на земельних торгах (аукціоні) та вимог до ескізу намірів забудови земельних ділянок», на яке посилається позивачка в касаційній скарзі, передбачено надання завіреної нотаріально або директором львівського комунального підприємства, що обслуговує житловий фонд, згоди всіх власників квартир житлового будинку – при розширенні площі приміщень за рахунок простору горища, що перебуває у спільній сумісній власності, зі зміною зовнішньої конфігурації даху.

Аналізуючи постанову від 13 вересня 2019 року у справі № 344/4760/15-а, можна висловити твердження, що за відсутності нотаріально завіреної копії згоди співвласників приміщення загального користування, а саме горища над квартирою, містобудівні умови та обмеження є такими, що видані з порушенням установленого законодавством порядку.

Відповідно до частини четвертої статті 219 ЦК України у разі недодержання вимоги закону про нотаріальне посвідчення одностороннього правочину такий правочин є нікчемним.

Разом із цим нотаріальна форма згоди на отримання містобудівних умов та обмежень встановлена не законом, а локальними нормативними актами –

рішеннями органів місцевого самоврядування. При цьому допускається засвідчення такої згоди директором комунального підприємства, що обслуговує житловий фонд.

Ураховуючи, що розпорядження спільним майном здійснюється за згодою всіх співвласників, Велика Палата Верховного Суду вважає, що важливе значення при вирішенні справ такої категорії має сам факт відповідного волевиявлення.

Отже, Велика Палата Верховного Суду вважає, що наявні підстави для відступу від наведеного вище висновку Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 13 вересня 2019 року у справі № 344/4760/15-а, та робить висновок, що сама по собі відсутність нотаріального посвідчення письмової згоди співвласника приміщення загального користування, а саме горища, не є підставою для скасування наказу про затвердження містобудівних умов та обмежень.

У цій цивільній справі позивачка 13 травня 2008 року заявою, складеною у простій письмовій формі, надала згоду власникам квартири НОМЕР_2 (другий поверх) в житловому будинку зробити реконструкцію квартири (другого поверху) у двоповерховому житловому будинку та переобладнати горище під мансардний поверх, а згодом пред'явила позов, мотивуючи його тим, що жодної згоди як співвласник багатоквартирного будинку на реконструкцію приміщень спільного користування (горища) вона не надавала.

З огляду на викладене, колегія суддів вважає, що касаційна скарга не підлягає задоволенню.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 25 травня 2021 року у справі № 461/9578/15-ц можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97967339>.

Велика Палата Верховного Суду відступила від правового висновку Касаційного цивільного суду та Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду щодо можливості оскарження в касаційному порядку ухвали суду першої інстанції про закриття провадження у справі в частині визначення розміру судових витрат, визначивши, що якщо касаційну скаргу подано на ухвалу суду першої інстанції про закриття провадження у справі в частині розподілу судових витрат після її перегляду в апеляційному порядку, то ця касаційна скарга є скаргою на ухвалу про закриття провадження у справі, яка відповідно до пункту 15 частини першої статті 353 та пункту 2 частини першої статті 389 ЦПК України може бути оскаржена в касаційному порядку

Велика Палата Верховного Суду розглянула касаційну скаргу приватного нотаріуса Полтавського районного нотаріального округу на постанову Полтавського апеляційного суду від 14 березня 2019 року у цивільній справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, ОСОБА_3, Фермерського господарства «Восход», приватного нотаріуса Полтавського районного нотаріального округу, третя особа – Чутівська районна державна адміністрація Полтавської області, про визнання недійсним рішення засновника (голови) Фермерського господарства «Восход» від 12 жовтня 2017 року

№ 1 про внесення змін до Статуту Фермерського господарства «Восход» і скасування його державної реєстрації, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

У серпні 2018 року ОСОБА_1 звернувся до суду з позовом до ОСОБА_2, ОСОБА_3, Фермерського господарства «Восход» (далі – ФГ «Восход»), приватного нотаріуса Полтавського районного нотаріального округу, в якому просив визнати недійсним правочин – рішення засновника (голови) ФГ «Восход» від 12 жовтня 2017 року № 1 про внесення змін до Статуту ФГ «Восход» і скасувати його державну реєстрацію.

27 грудня 2018 року позивач подав заяву про відмову від позову до приватного нотаріуса Полтавського районного нотаріального округу.

У січні 2019 року представник приватного нотаріуса Полтавського районного нотаріального округу – адвокат подав до суду заяву про стягнення з ОСОБА_1 судових витрат, які складаються з витрат на правничу допомогу адвоката в сумі 8 500 грн.

15 січня 2019 року Чутівський районний суд Полтавської області прийняв відмову позивача ОСОБА_1 від позову в частині вимог до приватного нотаріуса Полтавського районного нотаріального округу та закриття провадження в частині цих позовних вимог, вирішив питання про стягнення судових витрат з надання професійної правничої допомоги з ОСОБА_1 на користь приватного нотаріуса Полтавського районного нотаріального округу в сумі 8 500 грн.

Суд апеляційної інстанції, який переглянув ухвалу Чутівського районного суду Полтавської області від 15 січня 2019 року у частині стягнення судових витрат за апеляційною скаргою ОСОБА_1, змінив вказану ухвалу, зменшивши розмір цих витрат з 8 500 до 1 000 грн.

Приватний нотаріус Полтавського районного нотаріального округу подала до Верховного Суду касаційну скаргу на постанову апеляційного суду, оскільки не погодилася зі зменшенням розміру стягнутих судових витрат та просила її скасувати, а ухвалу суду першої інстанції залишити в силі.

Колегія суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду вказала на існування виключної правової проблеми щодо вирішення питання можливості оскарження в касаційному порядку ухвали суду першої інстанції в частині визначення розміру судових витрат та правових наслідків відкриття касаційного провадження щодо такої ухвали.

ОЦІНКА СУДУ

У частинах п'ятій та шостій статті 142 ЦПК України вказано, що в разі закриття провадження у справі або залишення позову без розгляду відповідач має право заявити вимоги про компенсацію здійснених ним витрат, пов'язаних з розглядом справи, внаслідок необґрунтованих дій позивача.

Питання про стягнення (визначення, розподіл) судових витрат вирішується, зазвичай, при вирішенні питання про закінчення судового провадження, тобто при закритті провадження у справі, залишенні позову без розгляду чи вирішенні спору по суті з ухваленням рішення суду.

Окремо питання про стягнення судових витрат вирішується у разі, якщо судом воно не вирішувалося при ухваленні відповідного судового рішення про закінчення розгляду справи.

Відповідно до частин першої, другої статті 406 ЦПК України ухвали судів першої та апеляційної інстанцій можуть бути оскаржені в касаційному порядку у випадках, передбачених пунктами 2, 3 частини першої статті 389 цього Кодексу.

Скарги на ухвали, що не підлягають оскарженню окремо від рішення суду першої інстанції чи постанови суду апеляційної інстанції, включаються до касаційної скарги на відповідне рішення чи постанову. У разі подання касаційної скарги на ухвалу, що не підлягає оскарженню окремо від рішення чи постанови суду, суд повертає її заявнику, про що постановляє ухвалу.

Згідно з пунктами 13, 15 частини першої статті 353 ЦПК України окремо від рішення суду можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали суду першої інстанції щодо визначення розміру судових витрат (пункт 13) та щодо закриття провадження у справі (пункт 15).

Наведені норми законодавства свідчать про те, що учасники справи у разі, якщо вони не погоджуються з ухваленими судовими рішеннями після їх перегляду в апеляційному порядку, можуть скористатися правом їх оскарження в касаційному порядку лише у визначених законом випадках.

При цьому оскарженню підлягає як висновок суду в цілому, так і його частина, викладена у конкретному судовому рішенні.

Велика Палата Верховного Суду вважає, що якщо в касаційній скарзі оскаржується ухвала суду першої інстанції про закриття провадження у справі в частині стягнення судових витрат, після її перегляду в апеляційному порядку, така касаційна скарга є касаційною скаргою саме на ухвалу про закриття провадження у справі в частині її висновків щодо стягнення судових витрат, яка відповідно до пункту 15 частини першої статті 353 та пункту 2 частини першої статті 389 ЦПК України підлягає касаційному оскарженню.

У зв'язку з цим Велика Палата Верховного Суду вважає за необхідне відступити від правового висновку, викладеного в ухвалях Касаційного цивільного суду в складі Верховного Суду від 13 березня 2020 року в справі № 235/7668/19, від 14 квітня 2020 року в справі № 688/3318/19, від 15 квітня 2020 року в справі № 688/3717/19, від 16 квітня 2020 року в справі № 688/3011/19, від 29 квітня 2020 року в справах № 688/3013/19 та № 688/3513/19 та ухвалі Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 16 квітня 2020 року у справі № 440/4197/19, відповідно до якого, в разі якщо законність закриття провадження у справі не ставиться під сумнів, а предметом оскарження є лише питання розподілу судових витрат, то ухвала суду першої інстанції щодо визначення розміру судових витрат після її перегляду апеляційним судом касаційному оскарженню не підлягає.

Зі змісту ухвали Чутівського районного суду Полтавської області від 15 січня 2019 року вбачається, що позивач та його представник у судовому засіданні заперечували проти стягнення з позивача судових витрат, вважали їх необґрунтованими й таким, що не підтверджуються матеріалами справи, а також

засначили, що при ознайомленні з матеріалами справи 26 грудня 2018 року були відсутні в справі документи з яких убачалося б, що представник четвертого відповідача був у суді 6 грудня 2018 року та ознайомлювався з матеріалами справи. При цьому позивач та його представник вважали обґрунтованими витрати на правничу допомогу лише в сумі 500 грн.

Зважаючи на конкретні обставини справи, принцип змагальності сторін та критерії відшкодування витрат на професійну правничу допомогу, а саме їх дійсність, необхідність та розумність їх розміру, ураховуючи складність справи та фінансовий стан її учасників, Велика Палата Верховного Суду погоджується з висновками суду апеляційної інстанції про зменшення судових витрат на правничу допомогу до 1000 грн та не вбачає підстав для задоволення касаційної скарги.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 8 червня 2021 року у справі № 550/936/18 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97967333>.

Велика Палата Верховного Суду підтримала правовий висновок Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду щодо підстав перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами, визначивши, що нововиявленою обставиною є не факт ухвалення судового рішення, не саме це рішення як юридичний факт, а обставина, яку в ньому встановив суд

25 травня 2021 року Велика Палата Верховного Суду розглянула заяву Акціонерного товариства (далі – АТ) «CGM Czech a. s.» (далі – позивач) про перегляд за нововиявленими обставинами рішення Голосіївського районного суду міста Києва від 7 грудня 2017 року (далі – заява про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами) у справі за позовом цього товариства до ОСОБА_1 (далі – відповідач) за участю третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні відповідача - приватного нотаріуса Київського міського нотаріального округу Мінюкової-Кручиної Тетяни Павлівни (далі – третя особа) про визнання недійсним договору купівлі-продажу та повернення майна за касаційною скаргою позивача на ухвалу Голосіївського районного суду м. Києва від 10 вересня 2020 року та постанову Київського апеляційного суду від 23 листопада 2020 року, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

У 2009 році чеське підприємство «Stavby a.s.», яке надалі було перейменоване на «CGM Czech a.s.», інвестувало у будівництво квартири, право власності на яку зареєструвало 20 березня 2013 року.

На підставі рішення Крайового суду м. Градец-Кралове (Чеська Республіка) для розпорядження майном позивача у зв'язку з розпочатою у 2014 році процедурою його банкрутства був призначений арбітражний керуючий. Він, встановлюючи наявність у власності позивача квартири, отримав інформаційні довідки про реєстрацію права власності на неї та виявив, що вона вибула з власності позивача та належить відповідачеві.

Згідно з отриманими від третьої особи копіями документів, які були надані під час укладення договору купівлі-продажу, від імені позивача діяв представник на підставі довіреності від 1 липня 2014 року.

Позивач не уповноважував жодну особу для продажу квартири. Посадові особи позивача, зазначені у довіреності як її підписанти, заявили, що ніколи не підписували довіреності на ім'я представника. Тому він не мав повноважень на укладення договору купівлі-продажу, а довіреність є підробленою.

Позивач через арбітражного керуючого звернувся до суду в Україні з позовом до набувача квартири про визнання недійсним цього договору, скасування рішення про державну реєстрацію права власності на неї за відповідачем і повернення квартири.

Суди трьох інстанцій відмовили у задоволенні позову, оскільки вважали, що підприємство не довело належними та допустимими доказами обставини, які вважало підставами позову.

Підприємство подало заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами. Вважало, що такими обставинами є фіктивність довіреності, а також відсутність у представника повноважень на укладення від імені підприємства договору купівлі-продажу. Ці обставини встановив суд у Чеській Республіці після того, як справу в Україні розглянули суди першої й апеляційної інстанцій, але до того, як такий розгляд відбувся у суді касаційної інстанції.

Суди першої й апеляційної інстанцій відмовили у задоволенні заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами. Вказали, що обставини, які навело підприємство, не є нововиявленими, бо були йому відомі ще на дату подання позовної заяви, а рішення суду Чеської Республіки є новим доказом таких обставин, якого не було під час первинного розгляду справи.

ОЦІНКА СУДУ

Рішення, постанова або ухвала суду, якими закінчено розгляд справи, що набрали законної сили, можуть бути переглянуті за нововиявленими обставинами. Підставами для такого перегляду є, зокрема, істотні для справи обставини, що не були встановлені судом та не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи (частина перша та пункт 1 частини другої статті 423 ЦПК України). Близькі за змістом приписи є у частині першій і пункті 1 частини другої статті 320 Господарського процесуального кодексу України, частині першій і пункті 1 частини другої статті 361 Кодексу адміністративного судочинства України.

У цій справі предмет доказування з боку позивача стосувався, зокрема, обґрунтування відсутності повноважень на укладення договору купівлі-продажу у представника, який діяв від імені позивача, а також підроблення довіреності, на підставі якої ця особа підписала вказаний договір. Під час первинного розгляду справи суди вказали на те, що позивач вказані обставини належними та допустимими доказами не довів, а тому відмовили у задоволенні позову.

Позивач вирішив спростувати факти, покладені в основу судових рішень, тим, що надасть у цій справі ухвалене після її розгляду в апеляційній інстанції

рішення чеського суду, в якому, за його твердженням, встановлені факти фіктивності довіреності та відсутності у представника повноважень на укладення від імені позивача договору купівлі-продажу. Позивач вважав, що ці факти існували на час розгляду справи. Але зазначив, що тоді вони не були йому відомі, а стали відомими тільки з дня набрання законної сили рішенням чеського суду.

Коли суди першої й апеляційної інстанцій ухвалювали рішення у справі під час її первинного розгляду, вони на підставі тих доказів, які подав позивач, не встановили факти підроблення довіреності та відсутності у представника повноважень на укладення від імені позивача договору купівлі-продажу. Проте для позивача ці факти ще з моменту звернення до суду були відомими та слугували основними аргументами для обґрунтування вимоги про визнання недійсним договору купівлі-продажу. Це підтвердили суди обох інстанцій під час розгляду заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами. Тому немає підстав вважати, що факти підроблення довіреності та відсутності у представника повноважень на укладення договору купівлі-продажу, які, за твердженням позивача, встановив чеський суд після вирішення справи у судах двох інстанцій в Україні, став відомим для позивача тільки після ухвалення рішень цими судами та набрання законної сили рішенням чеського суду.

Отже, розглядаючи заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами, суди двох інстанцій правильно вказали, що ті обставини, які позивач вважає нововиявленими (підроблення довіреності та відсутність у представника повноважень на укладення від імені позивача договору купівлі-продажу), були йому відомі ще на дату подання позовної заяви. Тобто вони не є нововиявленими. Тому рішення чеського суду не є доказом, що підтверджує нововиявлені обставини, а могло би бути доказом обставин, які стали підставами позову. Проте цього доказу не існувало під час первинного розгляду справи у судах першої й апеляційної інстанцій. А у процедурі перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами суд для підтвердження тих обставин, що слугували підставами позову і які перевіряли суди під час первинного розгляду справи, нові докази не досліджує.

В ухвалі від 17 березня 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду вказав на необхідність відступу від висновку, сформульованого у постановах Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду, щодо нововиявлених обставин, зокрема, у постанові від 2 липня 2018 року у справі № 922/3388/15, де з огляду на наявність договору про переведення боргу суд припинив провадження у справі в частині позовних вимог і зазначив, що нововиявленою обставиною є не подія у вигляді рішення суду про визнання недійсним такого договору, а обставина, яку суд встановив у цьому рішенні, тобто означена недійсність договору про переведення боргу. Така обставина існувала на час розгляду справи, не могла тоді бути відомою позивачеві та є істотною для розгляду справи, бо її врахування судом мало би наслідком прийняття іншого судового рішення, ніж те, яке він прийняв.

Аналогічний висновок щодо нововиявлених обставин, сформульований об'єднаною палатою Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду

у постанові від 3 серпня 2018 року у справі № 19/5009/1481/11 та Касаційним господарським судом у складі Верховного Суду у постанові від 12 листопада 2020 року у справі № 910/23892/16.

Велика Палата Верховного Суду вважає, що оскільки нововиявленою обставиною є не факт ухвалення судового рішення, не саме це рішення як юридичний факт, а обставина, яку у ньому встановив суд, то підстави для відступу від означених висновків немає.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 25 травня 2021 року у справі № 752/4995/17 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98483124>.

Велика Палата Верховного Суду відступила від власного правового висновку щодо моменту виникнення права власності на нерухоме майно, придбане до 1 січня 2013 року, визначивши, що особа, яка до 1 січня 2013 року придбала нерухоме майно за договором купівлі-продажу, державну реєстрацію якого було належним чином здійснено, стала власником такого нерухомого майна з моменту державної реєстрації відповідного договору купівлі-продажу незалежно від того, чи здійснила ця особа в подальшому державну реєстрацію свого права власності.

Визнання недійсним свідоцтва про право власності третьої особи на нерухоме майно, відчужене їй особою, яка на момент відчуження не була та не могла бути його власником, є неналежним способом захисту прав особи, яка вважає себе власником такого майна. У такому разі позивач вправі скористатися передбаченими законодавством зобов'язально-правовими способами захисту права власності

22 червня 2021 року Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, треті особи: приватний нотаріус Запорізького міського нотаріального округу, ОСОБА_3, ОСОБА_4, про визнання свідоцтва про право власності (правочину) недійсним за касаційною скаргою ОСОБА_1 на рішення Ленінського районного суду м. Запоріжжя від 16 листопада 2018 року та постанову Запорізького апеляційного суду від 29 жовтня 2019 року, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

21 листопада 2011 року між ОСОБА_5, від імені якого діє представник ОСОБА_6, як продавцем та позивачем як покупцем укладено договір купівлі-продажу, що посвідчений приватним нотаріусом Запорізького міського нотаріального округу Запорізької області та зареєстрований у реєстрі, за яким ОСОБА_5 продав, а ОСОБА_1 купив та прийняв у власність належну продавцю спірну квартиру.

18 листопада 2016 року державним виконавцем складений акт про проведення електронних торгів ВП № 47405926 від 18 листопада 2016 року, що відбулися 15 лютого 2016 року, за лотом – спірна квартира АДРЕСА_2 загальною площею 44,2 кв. м із зазначенням переможця електронних торгів – ОСОБА_2.

Відповідно до свідоцтва про придбання майна з прилюдних торгів приватний нотаріус Запорізького міського нотаріального округу 24 листопада 2016 року на підставі акта державного виконавця про проведення електронних торгів з реалізації арештованого нерухомого майна посвідчила, що ОСОБА_2 належить на праві власності майно, що складається зі спірної квартири загальною площею 44,2 кв. м, житловою площею 25,77 кв. м, яке нею придбана за 202 674,90 грн та яка раніше належала ОСОБА_5 на підставі договору купівлі-продажу, посвідченого приватним нотаріусом Запорізького міського нотаріального округу 25 жовтня 2006 року.

За договором купівлі-продажу від 24 липня 2017 року ОСОБА_2 продала, а ОСОБА_3 придбав спірну квартиру.

Згідно з інформаційною довідкою з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно та Реєстру прав власності на нерухоме майно, Державного реєстру іпотек, Єдиного реєстру заборон відчуження об'єктів нерухомого майна щодо об'єкта нерухомого майна стосовно власників спірної квартири містяться такі записи: з 09 листопада 2016 року – ОСОБА_5; з 24 листопада 2016 року – ОСОБА_2; з 24 липня 2017 року – ОСОБА_3; з 24 жовтня 2017 року – ОСОБА_4.

Звертаючись з позовом, позивач вважав, що спірна квартира, яка належить позивачеві на праві приватної власності, відчужена особою, яка на момент відчуження – 24 листопада 2016 року не була та не могла бути його володільцем та власником – ОСОБА_5, оскільки це майно вже було відчужене позивачу за договором купівлі-продажу в листопаді 2011 року.

Відмовляючи в задоволенні позову, суди попередніх інстанцій керувалися тим, що позивач не зареєстрував за собою право власності на спірне нерухоме майно, тому в нього відсутнє право власності на спірну квартиру. З огляду на належність квартири на момент її примусової реалізації ОСОБА_5, що підтверджується даними Державного реєстру речових прав на нерухоме майно та Реєстру прав власності на нерухоме майно, які перевірялися нотаріусом під час видачі свідоцтва, заявлені позовні вимоги є безпідставними.

ОЦІНКА СУДУ

Хоч Закон України від 01 липня 2004 року № 1952-IV «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» (далі – Закон № 1952-IV) прийнятий пізніше, проте статтею 4 ЦК України встановлено, що інші закони України приймаються відповідно до Конституції України та ЦК України, а на суб'єкта законодавчої ініціативи, що подає до Верховної Ради проект закону, який регулює цивільні відносини інакше, ніж ЦК України, покладено обов'язок одночасно подати до Верховної Ради проект закону про внесення змін до ЦК України, які мають розглядатися одночасно.

Зазначення у ЦК України про необхідність прийняття інших законів відповідно до цього Кодексу є достатньою підставою вважати, що норма ЦК України превалює над однопредметною нормою іншого нормативно-правового акта, який має юридичну силу закону України. Спеціальні норми закону можуть містити уточнюючі положення, проте не можуть прямо суперечити положенням ЦК України.

Разом з тим при існуванні складної змістової колізії застосуванню підлягають норми того нормативно-правового акта, який повно та точно врегульовує конкретні правовідносини, містить чіткі та зрозумілі положення, які забезпечують передбачуваність законодавства та відповідають законним очікуванням суб'єктів правовідносин.

Аналіз нормативно-правових актів дає підстави стверджувати, що саме норми ЦК України (чинні на момент виникнення спірних правовідносин) найбільш повно та точно врегульовували цивільні правовідносини щодо визначення умов та моменту виникнення права власності у набувача нерухомого майна за відповідним правочином.

Спирні правовідносини у справі виникли 21 листопада 2011 року (дата укладення позивачем відповідного договору купівлі-продажу спірної квартири).

Станом на вказану дату питання виникнення у набувача права власності на нерухоме майно у разі його відчуження за договором було врегульовано досить суперечливо.

В ЦК України містилися норми як про державну реєстрацію прав, так і правочинів (частина друга статті 182, статті 210, 657). За Законом України № 1952-IV, який на вказану дату був чинний у редакції Закону України від 11 лютого 2010 року № 1878-VI «Про внесення змін до Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» та інших законодавчих актів України», державна реєстрація речових прав на нерухоме майно ще не здійснювалася й почала проводитись лише з 1 січня 2013 року (1878-VI пункт 2 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 1878-VI).

Істотно, що частиною третьою статті 3 Закону № 1952-IV (у редакції Закону № 1878-VI) передбачалося, що права на нерухоме майно, які підлягають державній реєстрації відповідно до цього Закону, виникають з моменту такої реєстрації.

Крім того, чинна станом на 21 лютого 2011 року редакція частини четвертої статті 334 ЦК України передбачала виникнення права власності у набувача майна за договором, який підлягав державній реєстрації, саме з моменту такої реєстрації договору. Прив'язка моменту виникнення прав на нерухоме майно, які підлягають державній реєстрації, саме до моменту такої реєстрації прав була здійснена в редакції частини четвертої статті 334 ЦК України, яка набрала чинності з 1 січня 2013 року (підпункт 4 пункту 3 розділу I, пункт 1 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 1878-VI).

З огляду на викладені вище висновки Великої Палати Верховного Суду у цій постанові, зазначену суперечність слід вирішувати на користь пріоритетності норм ЦК України.

Відтак, особа, яка до 1 січня 2013 року придбала нерухоме майно за договором купівлі-продажу, державну реєстрацію якого було належним чином здійснено, стала власником такого нерухомого майна з моменту державної реєстрації відповідного договору купівлі-продажу незалежно від того, чи здійснила ця особа в подальшому державну реєстрацію свого права власності.

За таких обставин Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку про необхідність відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в її постанові від 13 листопада 2019 року у справі № 755/9215/15-ц, відповідно до якого для одержання у власність земельної ділянки у 2007 році, яка є нерухомим майном, недостатньо було лише факту укладення договору дарування, для виникнення такого права обдарований повинен був одержати документ, що посвідчує право власності – державний акт, та здійснити державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно. Сама по собі реєстрація договору дарування, здійснена 26 жовтня 2007 року приватним нотаріусом у Державному реєстрі правочинів, не підтверджувала виникнення права власності на нерухоме майно.

Суди попередніх інстанцій на зазначене вище уваги не звернули та помилково керувались тим, що позивач не зареєстрував за собою право власності на спірне нерухоме майно, тому в нього відсутнє право власності на спірну квартиру.

ОСОБА_1 обрав способом захисту своїх прав визнання свідоцтва про право власності на спірну квартиру, видане приватним нотаріусом від 24 листопада 2016 року, зареєстроване в реєстрі, недійсним.

Водночас задоволення цієї вимоги, заявленої позивачем, не приведе до поновлення майнових прав позивача. Зазначене свідчить про те, що позивачем обрано неналежні способи захисту своїх порушених прав. Тому позовні вимоги не підлягають задоволенню.

Велика Палата Верховного Суду нагадує, що за загальним правилом якщо право власності на спірне нерухоме майно зареєстроване за іншою особою, то належному способу захисту права відповідає вимога про витребування від (стягнення з) цієї особи нерухомого майна. Задоволення віндикаційного позову, тобто рішення суду про витребування нерухомого майна із чужого незаконного володіння, є підставою для внесення відповідного запису до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно; такий запис вноситься виключно у разі, якщо право власності на нерухоме майно зареєстроване саме за відповідачем, а не за іншою особою.

Якщо ж позивач вважає, що покупець (ОСОБА_2) не набула права власності на отримане нею спірне майно, зокрема, тому, що покупець не є добросовісним набувачем, то він вправі скористатися передбаченими законодавством зобов'язально-правовими способами захисту права власності. Для застосування таких способів захисту немає потреби в оскарженні свідоцтва про право власності на спірну квартиру або підписаного попередньо договору купівлі-продажу цієї квартири.

В іншому випадку позивач може вдатися до такого способу захисту, як відшкодування завданої йому майнової шкоди; зокрема, заподіяної продажем майна за ціною, нижчою від ринкової, та моральної шкоди (частина третя статті 386 ЦК України). Відповідачами за цим позовом можуть бути особи, з вини яких така шкода була заподіяна.

Якщо ж покупець ще не отримав продане майно позивача, то позивач може запобігти виконанню договору купівлі-продажу, укладеного одним з відповідачем з перевищенням повноважень, шляхом застосування способу захисту, передбаченого частиною другою статті 386 ЦК України, звернувшись до суду з вимогою про заборону відповідачам вчиняти дії щодо передання майна продавцем покупцю, мотивуючи свою вимогу відсутністю в продавця права на продаж майна.

Отже, ураховуючи викладене, позовна вимога ОСОБА_1 про визнання недійсним свідоцтва про право власності на спірну квартиру не може бути задоволена з мотивів, викладених у цій постанові.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 22 червня 2021 року у справі № 334/3161/17 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98483113>.

4. Окремі правові позиції Великої Палати Верховного Суду

У разі розірвання договору фінансового лізингу з ініціативи лізингодавця, якщо це передбачено умовами договору, лізинговий платіж може вважатися платою за користування об'єктом лізингу.

Лізингові платежі не є рівнозначними платі за користування, на відміну від орендної плати, позаяк містять такий складник, як відшкодування частини вартості предмета лізингу, і з моменту розірвання договору лізингу зобов'язання лізингодавця щодо передачі об'єкта лізингу у власність лізингоодержувача є припиненим, відповідно, в лізингоодержувача припинилося зобов'язання щодо відшкодування вартості цього об'єкта

15 червня 2021 року Велика Палата Верховного Суду розглянула касаційну скаргу фізичної особи-підприємця Терентьевої О. Ю. (далі – ФОП) на постанову Центрального апеляційного господарського суду від 12 серпня 2020 року у справі за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю «Порше Лізинг Україна» (далі – ТОВ «Порше Лізинг Україна») до ФОП про стягнення заборгованості за договором, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

16 квітня 2014 року ТОВ «Порше Лізинг Україна» (лізингодавець) та ФОП Терентьева О. Ю. (лізингоодержувач) уклали договір про фінансовий лізинг, об'єктом якого є транспортний засіб VW Touareg NF 3/0 I V6 TDI, рік випуску – 2014.

За пунктом 3.4. Загальних умов після завершення строку лізингу за контрактом лізингоодержувач придбає об'єкт лізингу в ТОВ «Порше Лізинг Україна» за купівельною ціною, що буде визначена ТОВ «Порше Лізинг Україна» з урахуванням виконання лізингоодержувачем своїх зобов'язань щодо сплати лізингових платежів та інших платежів, які підлягають здійсненню за цим контрактом.

У пункті 6.18 Загальних умов сторони погодили, що у випадку розірвання договору за ініціативою ТОВ «Порше Лізинг Україна» відповідно до пункту 12 контракту лізинговий платіж буде вважатись платою за користування об'єктом лізингу.

На виконання умов договору та Загальних умов транспортний засіб – об'єкт лізингу передано Терентьєвій О. Ю. за актом приймання-передачі від 24 жовтня 2014 року.

Відповідно до Графіка платежів перший лізинговий платіж підлягав сплаті 16 жовтня 2014 року, а останній – 15 жовтня 2019 року, проте в порушення умов договору та Графіку платежів відповідач не сплатив рахунки з листопада 2015 року по січень 2016 року.

18 січня 2016 року позивач направив на адресу відповідача третю вимогу про сплату заборгованості за договором фінансового лізингу, що складала 98 567,40 грн, у тому числі 96 462,75 грн несплачених лізингових платежів та 2 104,65 грн штрафних санкцій, а також повідомив, що відмовляється від договору та вимагав упродовж 10 робочих днів з дня доставки цього повідомлення на адресу місця знаходження відповідача повернути об'єкт лізингу.

10 березня 2016 року приватний нотаріус вчинила виконавчий напис про повернення лізингоодержувачем Терентьєвою О. Ю. на користь лізингодавця ТОВ «Порше Лізинг Україна» об'єкта фінансового лізингу – транспортного засобу. Державний виконавець виніс постанову про відкриття виконавчого провадження про примусове виконання виконавчого напису.

Однак, як зазначає позивач, об'єкт лізингу фактично повернуто не було, а постановою старшого державного виконавця відділу ДВС Літинського районного управління юстиції від 6 квітня 2016 року транспортний засіб оголошено в розшук.

Позивач зазначав, що договір фінансового лізингу є розірваним на підставі односторонньої відмови лізингодавця, однак об'єкт лізингу відповідачка не повернула, у зв'язку із чим просить стягнути з останнього заборгованість з лізингових платежів, а також платежів за фактичне користування об'єктом лізингу після припинення дії договору.

ОЦІНКА СУДУ

Пунктами 3, 7 частини другої статті 11 Закону України «Про фінансовий лізинг» передбачено, що лізингоодержувач зобов'язаний своєчасно сплачувати лізингові платежі; у разі закінчення строку лізингу, а також у разі дострокового розірвання договору лізингу та в інших випадках дострокового повернення предмета лізингу, лізингоодержувач зобов'язаний повернути предмет лізингу у стані, в якому його було прийнято у володіння, з урахуванням нормального зносу, або у стані, обумовленому договором.

Належне виконання лізингоодержувачем обов'язків зі сплати всіх лізингових платежів, передбачених договором лізингу, означає реалізацію ним права на викуп отриманого в лізинг майна.

Таким чином, на правовідносини, що складаються між сторонами договору лізингу щодо одержання лізингодавцем лізингових платежів у частині покупної

плати за надання майна в майбутньому у власність лізингоодержувача, поширюються загальні положення про купівлю-продаж.

За договором купівлі-продажу одна сторона (продавець) передає або зобов'язується передати майно (товар) у власність другій стороні (покупцеві), а покупець приймає або зобов'язується прийняти майно (товар) і сплатити за нього певну грошову суму (стаття 655 ЦК України). Оскільки в силу особливостей регулювання правовідносин лізингу договором та законом право власності на передане в лізинг майно залишається за лізингодавцем, то наслідком припинення договору лізингу внаслідок відмови лізингодавця за приписами частини другої статті 7 Закону України «Про фінансовий лізинг» є відсутність у ТОВ «Порше Лізинг Україна» обов'язку надати предмет лізингу в майбутньому у власність відповідачці і, відповідно, відсутність права вимагати оплати вартості предмета лізингу.

Лізингодавець не може вимагати і повернення об'єкта лізингу, і відшкодування вартості об'єкта лізингу (у межах здійснення лізингових платежів) водночас, тому для вирішення питання щодо стягнення заборгованості слід аналізувати умови договору та структуру лізингових платежів.

За частиною другою статті 16 Закону України «Про фінансовий лізинг» лізингові платежі можуть включати: суму, яка відшкодовує частину вартості предмета лізингу; платіж як винагороду лізингодавцю за отримане у лізинг майно; компенсацію відсотків за кредитом; інші витрати лізингодавця, що безпосередньо пов'язані з виконанням договору лізингу.

Ураховуючи структуру та зміст лізингових платежів, ці платежі не є рівнозначними платі за користування, на відміну від орендної плати, позаяк містять в собі таку складову, як відшкодування частини вартості предмета лізингу, і з моменту розірвання договору лізингу зобов'язання лізингодавця щодо передачі об'єкта лізингу у власність лізингоодержувача є припиненим, відповідно в лізингоодержувача припинилось зобов'язання щодо відшкодування вартості цього об'єкта.

Водночас у Загальних умовах сторони врегулювали свої відносини таким чином, що у випадку розірвання договору за ініціативою ТОВ «Порше Лізинг Україна» відповідно до пункту 12 контракту лізинговий платіж буде вважатись платою за користування об'єктом лізингу (пункт 6.18 Загальних умов).

За своєю правовою природою відносини лізингу передбачають право лізингоодержувача користуватися предметом лізингу, тобто містять елементи договору оренди (найму), у яких користування предметом оренди є платним, тож узгоджене сторонами регулювання не суперечить змісту лізингових відносин, за якими лізингоодержувачу майно надається у виключне користування на визначений термін, та положенням законодавства.

Ураховуючи викладене, вимоги про стягнення заборгованості за договором підлягають задоволенню в частині стягнення з відповідачки заборгованості за платою за користування об'єктом лізингу до припинення дії договору. Разом із цим відповідачка здійснила оплату за рахунком-фактурою від 2 листопада

2015 року на суму 20 221,63 грн, а відтак стягненню підлягає несплачена частина заборгованості за листопад 2015 року, заборгованість за грудень 2015 року та січень 2016 року в загальному розмірі 96 462,75 грн. Позовні вимоги в частині стягнення нарахованих на суму заборгованості інфляційних втрат та 3 % річних також підлягають задоволенню.

Щодо позовних вимог про стягнення заборгованості за платежами за фактичне використання об'єкта лізингу після його розірвання та нарахованих на ці платежі 3 % річних та інфляційних втрат Велика Палата Верховного Суду зважає на таке.

З моменту розірвання договору фінансового лізингу з ініціативи лізингодавця в лізингоодержувача припиняється обов'язок сплачувати лізингові платежі, натомість виникає обов'язок негайно повернути об'єкт лізингу у відповідному стані.

Доказів у підтвердження повернення об'єкта лізингу лізингодавцю відповідачка не надала.

Після припинення дії договору лізингу невиконання чи неналежне виконання обов'язку з негайного повернення речі свідчить про неправомірні дії лізингоодержувача. Тому права та обов'язки лізингодавця та лізингоодержувача, що перебували у сфері регулятивних правовідносин, переходять у сферу охоронних правовідносин та охоплюються правовим регулюванням відповідно до умов договору та положень законодавства, які регламентують наслідки невиконання майнового обов'язку щодо негайного повернення предмета лізингу.

У пункті 12.9 Загальних умов сторони погодили, що <...> якщо ТОВ «Порше Лізинг Україна» вимагає повернення об'єкта лізингу відповідно до інших положень контракту, лізингоодержувач зобов'язаний повернути об'єкт лізингу за свій власний рахунок у відповідному робочому та технічному стані за адресою місцезнаходження ТОВ «Порше Лізинг Україна», якщо інша адреса не вказана цим товариством, упродовж 10 робочих днів від дати одержання відповідного запиту. У цей же строк лізингоодержувач сплачує ТОВ «Порше Лізинг Україна» будь-яку різницю між вартістю об'єкта лізингу та лізинговими платежами, що залишились несплаченими відповідно до Графіка покриття витрат та виплати лізингових платежів, а також іншими платежами, що залишились несплаченими лізингоодержувачем відповідно до контракту. Сторони погодили, що вказана різниця є упущеною вигодою ТОВ «Порше Лізинг Україна» та має бути відшкодована лізингодавцю лізингоодержувачем відповідно до умов контракту та чинного законодавства. Зобов'язання щодо сплати такої різниці залишається чинним до моменту виконання лізингоодержувачем, у тому числі після закінчення строку лізингу/розірвання контракту.

У цьому випадку лізингоодержувач не повернув об'єкт лізингу позивачу, лізингові платежі здійснив частково, а різниця між вартістю об'єкта лізингу та лізинговими платежами, що залишились несплаченими, становить 1 816 533,46 грн, які підлягають сплаті в порядку пункту 12.9 Загальних умов.

Також підлягають задоволенню позовні вимоги в частині стягнення 3 % річних та інфляційних втрат, нарахованих на ці суми, оскільки приписи статті 625

ЦК України поширюються на всі види грошових зобов'язань, якщо інше не передбачено договором або спеціальними нормами закону.

Суд апеляційної інстанції обґрунтовано вказав на те, що в пункті 6.18 Загальних умов сторони погодили, що у випадку розірвання договору за ініціативою ТОВ «Порше Лізинг Україна» відповідно до пункту 12 контракту лізинговий платіж буде вважатись платою за користування об'єктом лізингу, а цивільне законодавство презюмує свободу договору та обов'язковість виконання, зміст якого в силу статті 628 ЦК України становлять умови (пункти), визначені на розсуд сторін і погоджені ними, та умови, які є обов'язковими відповідно до актів цивільного законодавства.

Разом з тим суд залишив поза увагою зміст договірних відносин сторін та, відповідно, правову природу таких платежів, при цьому дійшовши вірного висновку про стягнення нарахованих платежів.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 15 червня 2021 року у справі № 904/5726/19 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98524308>.

Якщо наслідком задоволення вимоги, заявленої у справі, стороною якої є особа, щодо якої відкрито провадження у справі про банкрутство, може бути зміна розміру або складу ліквідаційної маси боржника, таку справу треба розглядати в межах справи про банкрутство на підставі статті 7 Кодексу України з процедур банкрутства, а спір є майновим у розумінні положень цього Кодексу.

Скасування рішення про державну реєстрацію права власності на об'єкт незавершеного будівництва, розташованого на земельній ділянці, яка належить іншій особі, є неналежним способом захисту особи, яка вважає себе власником такого об'єкта. У такому разі належному способу захисту відповідає вимога повернення будівельних матеріалів або відшкодування їх вартості, якщо повернення цих матеріалів неможливе без знецінення їх вартості

15 червня 2021 року Велика Палата Верховного Суду розглянула касаційні скарги Товариства з обмеженою відповідальністю «Автостайл» та Акціонерного товариства «Альфа-Банк» на постанову Південно-західного апеляційного господарського суду від 08.12.2020 та рішення Господарського суду Одеської області від 19.10.2020 у справі за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю «Французький бульвар-Еліт» до реєстратора ОСОБА_1, Одеської обласної філії Комунального підприємства «Центр державної реєстрації», Акціонерного товариства «Альфа-Банк», Товариства з обмеженою відповідальністю «Автостайл» за участю третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору на стороні відповідача Акціонерного товариства «Альфа-Банк» - Товариства з обмеженою відповідальністю «Фінансова компанія «Астер-Фінанс» про визнання протиправним та скасування рішень реєстратора, скасування записів про право власності та визнання недійсним договору купівлі-продажу в межах справи за заявою Товариства з обмеженою відповідальністю «Фінансова компанія

«Астер-Фінанс» до Товариства з обмеженою відповідальністю «Французький бульвар-Еліт» про банкрутство, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Рішенням господарських судів задоволено позов ПАТ «Укрсоцбанк» до ТОВ «Французький бульвар-Еліт» та звернуто стягнення в рахунок часткового погашення (у сумі 18 135 400,00 грн) заборгованості ТОВ «Французький бульвар-Еліт» перед ПАТ «Укрсоцбанк» за договором кредиту, на належний ТОВ «Французький бульвар-Еліт» предмет іпотеки за іпотечним договором, а саме: земельну ділянку загальною площею 0,5291 га, яка належить ТОВ «Французький бульвар-Еліт» на праві приватної власності.

Згідно з договором про внесення змін до іпотечного договору в іпотеку додатково до вказаної земельної ділянки передано майнові права на нерухомість, будівництво якої не завершено та яка стане власністю іпотекодавця в майбутньому після укладення цього договору, а саме курортно-рекреаційний комплекс сімейного типу, що будується.

Державну реєстрацію права власності ПАТ «Укрсоцбанк» на об'єкт нерухомого майна – незавершене будівництво курортно-рекреаційного комплексу сімейного типу в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно проведено ОСОБА_1, державним реєстратором Одеської обласної філії КП «Центр державної реєстрації» згідно з рішенням про державну реєстрацію прав та їх обтяжень <...>.

20 грудня 2017 року між ПАТ «Укрсоцбанк» та ТОВ «Автостайл» був укладений Договір купівлі-продажу об'єкта незавершеного будівництва курортно-рекреаційного комплексу сімейного типу <...>.

Згідно з витягом з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно про реєстрацію права власності від 20 грудня 2017 року власником об'єкта нерухомого майна, а саме незавершеного будівництва курортно-рекреаційного комплексу сімейного типу, є ТОВ «Автостайл» на підставі договору купівлі-продажу об'єкта незавершеного будівництва від 20 грудня 2017 року. Одночасно з Договором купівлі-продажу об'єкта незавершеного будівництва між ПАТ «Укрсоцбанк» та ТОВ «Автостайл» укладено договір купівлі-продажу земельної ділянки.

Станом на час розгляду справи судами триває ліквідаційна процедура щодо ТОВ «Французький бульвар-Еліт», справа перебуває у провадженні Господарського суду Одеської області.

20 березня 2020 року ОСОБА_1 (державний реєстратор) подав прокурору заяву, в якій просив укласти угоду про визнання вини у кримінальному провадженні. Цією заявою ОСОБА_1 повідомив, зокрема, позивача, що відкрив розділ, провів реєстрацію права власності та вчинив запис про оформлення права власності за АТ «Укрсоцбанк» (правонаступником якого є АТ «Альфа-Банк») на спірний об'єкт незавершеного будівництва з порушенням частини третьої статті 10 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень».

Звертаючись з касаційною скаргою, ПАТ «Укрсоцбанк» та ТОВ «Автостайл» зазначали, що заявлені позовні вимоги ТОВ «Французький бульвар-Еліт»

не підлягають вартісній оцінці та є немайновими, не містять інших ознак справ, указаних у частині другій статті 7 КУзПБ, тому були відсутні правові підстави для поширення на ці позовні вимоги положень вказаної норми, а також пункту 8 статті 20 ГПК України та, відповідно, для прийняття позову в межах справи про банкрутство.

ОЦІНКА СУДУ

Відповідно до частини першої, абзацу 1 частини другої статті 7 КУзПБ спори, стороною в яких є боржник, розглядаються господарським судом за правилами, передбаченими ГПК України, з урахуванням особливостей, визначених цією статтею.

Господарський суд, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, в межах цієї справи вирішує всі майнові спори, стороною в яких є боржник; спори з позовними вимогами до боржника та щодо його майна; спори про визнання недійсними результатів аукціону; спори про визнання недійсними будь-яких правочинів, укладених боржником; спори про повернення (витребування) майна боржника або відшкодування його вартості відповідно; спори про стягнення заробітної плати; спори про поновлення на роботі посадових та службових осіб боржника; спори щодо інших вимог до боржника.

Таким чином, зокрема, розгляд усіх майнових спорів, стороною в яких є боржник, з дня введення в дію вказаного Кодексу має відбуватися господарським судом у межах справи про банкрутство, яку такий суд розглядає.

До того ж, вирішуючи питання про необхідність розгляду спору, стороною якого є особа, щодо якої відкрито провадження у справі про банкрутство, суди мають виходити не тільки з того, чи підлягають такі вимоги вартісній оцінці з урахуванням положень статті 163 ГПК України, а також надати оцінку змісту заявлених вимог та порушеного права або інтересу, на захист якого такий позов подано.

Велика Палата Верховного Суду звертає увагу на те, що якщо наслідком задоволення вимоги, заявленої у справі, стороною якої є особа, щодо якої відкрито провадження у справі про банкрутство, може бути зміна розміру або складу ліквідаційної маси боржника, таку справу слід розглядати у межах справи про банкрутство на підставі статті 7 КУзПБ, а спір є майновим у розумінні положень цього Кодексу.

Характер правовідносин між учасниками справи свідчать про те, що у позивача існує спір з відповідачами з приводу права власності на об'єкт незавершеного будівництва, який позивач вважає своєю власністю, внаслідок, зокрема, дій відповідачів щодо реєстрації такого права за ними.

Отже, цей позов подано на захист майнових прав банкрута, який вважає безпідставною реєстрацію права власності на належне йому майно за іншою особою. Тобто виникнення спірних правовідносин обумовлено незгодою позивача з правомірністю набуття відповідачами права власності на об'єкт незавершеного будівництва, що стало підставою для звернення з цим позовом.

З огляду на викладене суди першої та апеляційної інстанцій дійшли обґрунтованого висновку про те, що заявлені у цій справі банкрутом – ТОВ «Французький бульвар-Еліт» вимоги мають розглядатися у межах справи про його банкрутство відповідно до статті 7 КУзПБ.

У цій справі розглядаються позовні вимоги про визнання протиправним та скасування рішення реєстратора про реєстрацію права власності; записів про право власності на об'єкт незавершеного будівництва, який, як стверджує позивач, належить йому, а реєстрація права власності за відповідачами проведена з порушенням вимог закону.

Частинами другою, третьою статті 331 ЦК України передбачено, що право власності на новостворене нерухоме майно (житлові будинки, будівлі, споруди тощо) виникає з моменту завершення будівництва (створення майна).

До завершення будівництва (створення майна) особа вважається власником матеріалів, обладнання тощо, які були використані в процесі цього будівництва (створення майна).

Водночас відповідно до частини четвертої статті 26 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» право на забудову земельної ділянки реалізується її власником або користувачем за умови використання земельної ділянки відповідно до вимог містобудівної документації.

Абзацом шостим статті 6 Закону України «Про іпотеку» передбачено, що об'єкти незавершеного будівництва, розташовані на переданій в іпотеку земельній ділянці, вважаються предметом іпотеки, незалежно від того, хто є власником об'єкта незавершеного будівництва.

З огляду на викладене, враховуючи наведені положення законодавства, встановлені у цій справі судами обставини не надають підстав для висновку про наявність у ТОВ «Французький бульвар-Еліт» порушеного права або охоронюваного законом інтересу, які підлягають захисту та поновленню у межах заявлених у цій справі позовних вимог про визнання протиправними та скасування рішень державного реєстратора ОСОБА_1, що є підставою для відмови у позові в цій частині.

Велика Палата Верховного Суду враховує висновок, викладений у постанові Верховного Суду України від 17 грудня 2014 року у справі № 6-140цс14, що захист порушених прав особи, що вважає себе власником майна, яке було неодноразово відчужене, можливий шляхом пред'явлення віндикаційного позову до останнього набувача цього майна з підстав, передбачених статтями 387 та 388 ЦК України.

При цьому, зазначені норми є загальними, стосуються майна в цілому, тобто регулюють правовідносини щодо і рухомого, і нерухомого майна.

З огляду на наведені положення, Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку, що лише особа, яка є законним власником або користувачем земельної ділянки має право здійснювати будівництво на цій ділянці. Водночас, у разі, якщо особа вважає себе власником будівельних матеріалів, вона може вимагати їх повернення або відшкодування їх вартості, якщо повернення цих матеріалів неможливе без знецінення їх вартості.

З огляду на викладене суди першої та апеляційної інстанцій дійшли помилкового висновку про наявність підстав для задоволення позовних вимог про визнання протиправним та скасування рішення про державну реєстрацію прав та їх обтяжень, оскільки позивач не довів наявність свого порушеного права або охоронюваного законом інтересу та звернувся до суду з вимогою, яка не відповідає належному та ефективному способу захисту.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 15 червня 2021 року у справі № 916/585/18 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98391620>.

Якщо право власності на об'єкт нерухомості та на земельну ділянку, на якій цей об'єкт розташований, належать одній особі, то відчуження, у тому числі в процедурі виконавчого провадження, об'єкта нерухомості окремо від земельної ділянки або земельної ділянки окремо від об'єкта нерухомості суперечить закону.

Якщо продажу підлягає об'єкт нерухомості, право власності на який відповідно до частини першої статті 377 ЦК України, частини першої статті 120 ЗК України переходить лише разом з правом власності на земельну ділянку, на якій такий об'єкт розташований, то в інформаційному повідомленні про електронні торги повинен бути зазначений кадастровий номер такої земельної ділянки.

Якщо продажу підлягає земельна ділянка одного власника, на якій розташований об'єкт нерухомості іншого власника (якщо такий продаж не суперечить закону), то в інформаційному повідомленні повинна міститись інформація про таке обмеження на використання земельної ділянки, а також про інші обмеження на використання земельної ділянки, пов'язані з наявністю прав інших осіб на земельну ділянку (емфітевзис, суперфіцій тощо).

Позовні вимоги про визнання недійсним свідоцтва про придбання земельної ділянки з прилюдних торгів та про визнання права власності на земельну ділянку не є належним способом захисту особи, яка на прилюдних торгах набула об'єкт нерухомості, розташований на земельній ділянці. Належному способу захисту права відповідає вимога про витребування земельної ділянки від особи, за якою зареєстроване право власності на неї

22 червня 2021 року Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за позовом ОСОБА_1 до Акціонерного товариства «Банк кредит Дніпро», приватного нотаріуса Дніпровського міського нотаріального округу про визнання недійсним свідоцтва про придбання нерухомого майна з прилюдних торгів, які не відбулися, реєстровий номер 1660, що видане 20 грудня 2017 року приватним нотаріусом Дніпровського міського нотаріального округу, за яким власником земельної ділянки є Публічне акціонерне товариство «Банк кредит Дніпро» (далі – ПАТ «Банк Кредит Дніпро») та скасування державної реєстрації права власності на зазначену земельну ділянку за ПАТ «Банк кредит Дніпро»; визнання за позивачем права власності на зазначену земельну ділянку за касаційною скаргою ОСОБА_1 на рішення Бабушкінського районного суду міста Дніпропетровська від 23 травня 2018 року

та постанову Дніпровського апеляційного суду від 20 березня 2019 року, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

У квітні 2017 року позивач на електронних торгах придбав нерухоме майно – гараж літ. «Ю», площею 40,8 кв. м, розташований за адресою: АДРЕСА_1, та в подальшому оформив право власності на вищезазначене майно шляхом отримання свідоцтва про придбання майна з електронних торгів, виданого приватним нотаріусом Дніпровського міського нотаріального округу. Попереднім власником гаража та земельної ділянки, площею 0,0051 га та цільовим призначенням «02.05 Для будівництва індивідуальних гаражів» був ОСОБА_3.

Із Реєстру речових прав на нерухоме майно позивач дізнався про перебування у власності відповідача земельної ділянки на підставі свідоцтва про придбання нерухомого майна з прилюдних торгів, які не відбулися, реєстровий номер № 1660, виданого 20 грудня 2017 року, приватним нотаріусом Дніпровського міського нотаріального округу;

Позивач вважав, що зазначена земельна ділянка належить йому, при цьому керується статтями 120, 125 Земельного кодексу України (далі – ЗК України), статтею 377 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), тому не могла бути предметом продажу з прилюдних торгів, а відповідач не може бути її власником. Зазначає, що з моменту державної реєстрації права власності на гараж він «автоматично» стає власником земельної ділянки, на якій розташований гараж, тому свідоцтво про придбання нерухомого майна з прилюдних торгів, які не відбулися в порядку частини першої статті 215 ЦК України, є недійсним.

ОЦІНКА СУДУ

Відповідно до статті 377 ЦК України до особи, яка набула право власності на житловий будинок (крім багатоквартирного), будівлю або споруду, переходить право власності, право користування на земельну ділянку, на якій вони розміщені, без зміни її цільового призначення в обсязі та на умовах, встановлених для попереднього землевласника (землекористувача). Розмір та кадастровий номер земельної ділянки, право на яку переходить у зв'язку з переходом права власності на житловий будинок, будівлю або споруду, є істотними умовами договору, який передбачає набуття права власності на ці об'єкти (крім багатоквартирних будинків та об'єктів державної власності, що підлягають продажу шляхом приватизації). Аналогічний припис є в частині першій статті 120 ЗК України в чинній редакції, яка була чинною і під час виникнення спірних правовідносин.

Отже, чинне земельне та цивільне законодавство імперативно передбачає перехід права на земельну ділянку в разі набуття права власності на об'єкт нерухомості, що відображає принцип єдності юридичної долі земельної ділянки та розташованої на ній будівлі або споруди, який хоча безпосередньо і не закріплений у загальному вигляді в законі, тим не менш знаходить свій вияв у правилах статті 120 ЗК України, статті 377 ЦК України, інших положеннях законодавства.

Тому в разі, якщо право власності на об'єкт нерухомості та на земельну ділянку, на якій цей об'єкт розташований, належать одній особі, подальше відчуження об'єкта нерухомості окремо від земельної ділянки, а також земельної ділянки окремо від об'єкта нерухомості не допускається.

З аналізу частини першої статті 650, частини першої статті 655 та частини четвертої статті 656 ЦК України можна зробити висновок, що процедура набуття майна на електронних торгах є різновидом договору купівлі-продажу.

Відповідно до частини першої статті 640 ЦК України договір є укладеним з моменту одержання особою, яка направила пропозицію укласти договір, відповіді про прийняття цієї пропозиції. За змістом зазначених положень моментом укладення договору купівлі-продажу на прилюдних торгах є момент визначення переможця торгів, тобто момент акцепту пропозиції останнього щодо ціни.

Тому всі умови майбутнього договору купівлі-продажу, окрім ціни та особи покупця, повинні міститися в інформаційному повідомленні про електронні торги (торги за фіксованою ціною). Зокрема, у такому повідомленні повинна міститися вичерпна інформація про майно, яке продається.

Зі змісту статей 377 ЦК України та 120 ЗК України вбачається, що якщо продажу підлягає об'єкт нерухомості, право власності на який відповідно до частини першої статті 377 ЦК України, частини першої статті 120 ЗК України переходить лише разом з правом власності на земельну ділянку, на якій такий об'єкт розташований, то в інформаційному повідомленні про електронні торги повинен бути зазначений кадастровий номер такої земельної ділянки. Невиконання цієї вимоги призводить до правової невизначеності, що призводить до зменшення конкуренції учасників торгів, та може ввести в оману учасників торгів щодо майна, яке продається.

Якщо продажу підлягає земельна ділянка одного власника, на якій розташований об'єкт нерухомості іншого власника (якщо такий продаж не суперечить закону), то в інформаційному повідомленні повинна міститись інформація про таке обмеження на використання земельної ділянки. В інформаційному повідомленні повинна міститись також інформація про інші обмеження на використання земельної ділянки, пов'язані з наявністю прав інших осіб на земельну ділянку (емфітевзис, суперфіцій тощо).

Велика Палата Верховного Суду звертає увагу, що не може вважатися добросовісною особа, яка набула майно на прилюдних торгах, якщо така особа знала чи мала знати про порушення порядку реалізації майна, зокрема про порушення вимог до інформації про майно. Не може вважатися добросовісною і особа, яка знала чи мала знати про набуття нею майна всупереч закону, зокрема про набуття земельної ділянки окремо від об'єкта нерухомості, який на ній розмішений, чи про набуття такого об'єкта окремо від земельної ділянки, якщо таке набуття не допускається в силу закону.

Відповідно до частини четвертої статті 334 ЦК України права на нерухоме майно, які підлягають державній реєстрації, виникають з дня такої реєстрації відповідно до закону. Відповідно до пункту 1 частини першої статті 4 Закону України

«Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» право власності на нерухоме майно підлягає державній реєстрації.

Відповідно до пункту 4 частини першої статті 27 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» державна реєстрація права власності проводиться, зокрема, на підставі виданого нотаріусом свідоцтва про придбання майна з прилюдних торгів (аукціонів) та свідоцтва про придбання майна з прилюдних торгів (аукціонів), якщо прилюдні торги (аукціони) не відбулися, чи їх дублікатів.

Отже, свідоцтво про придбання майна з прилюдних торгів (аукціонів) та свідоцтво про придбання майна з прилюдних торгів (аукціонів), якщо прилюдні торги (аукціони) не відбулися, не є правовстановлюючим документом, а лише підтверджує вчинення сторонами дій, спрямованих на передання нерухомого майна у володіння покупцю.

Велика Палата Верховного Суду нагадує, що за загальним правилом якщо право власності на спірне нерухоме майно зареєстроване за іншою особою, то належному способу захисту права відповідає вимога про витребування від (стягнення з) цієї особи нерухомого майна. Задоволення віндикаційного позову, тобто рішення суду про витребування нерухомого майна з чужого незаконного володіння, є підставою для внесення відповідного запису до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно; такий запис вноситься виключно у разі, якщо право власності на нерухоме майно зареєстроване саме за відповідачем, а не за іншою особою.

Таким чином, ані позовна вимога про визнання недійсним свідоцтва про придбання майна з прилюдних торгів, ані позовна вимога про визнання права власності на земельну ділянку не відповідають належному способу захисту у цій справі. Обрання позивачем неналежного способу захисту своїх прав є самостійною підставою для відмови у позові.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 22 червня 2021 року у справі № 200/606/18 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98483110>.

Право на отримання відпустки без збереження заробітної плати для догляду за дитиною вважається реалізованим з моменту подання працівником належним чином оформленої заяви з доданими до неї відповідними підтвердними документами. Звільнення за прогул (пункт 4 частини першої статті 40 КЗпП України) працівника, який належним чином повідомив роботодавця про волевиявлення щодо отримання відпустки по догляду за дитиною та у зв'язку із цим не вийшов на роботу в указану ним дату, є незаконним

Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за позовом ОСОБА_1 до Товариства з обмеженою відповідальністю «Амальгама люкс» (далі – ТОВ «Амальгама люкс») про скасування наказу про звільнення та поновлення на роботі за касаційною скаргою ТОВ «Амальгама люкс» на постанову Миколаївського

апеляційного суду від 10 липня 2019 року, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

ОСОБА_1 працювала економістом зі збуту відділу збуту у ТОВ «Амальгама люкс» за строковим трудовим договором, укладеним на строк з 12 січня 2009 року до 29 грудня 2010 року.

До закінчення строкового трудового договору, а саме 23 червня 2010 року, позивачці була надана відпустка по догляду за дитиною тривалістю до 4 травня 2013 року.

Згодом наказами по підприємству ОСОБА_1 у зв'язку з народженням ще двох дітей були надані відпустки по догляду за дітьми до досягнення ними трьох років, у тому числі по догляду за донькою ОСОБА_2, тривалістю з 3 грудня 2015 року по 7 жовтня 2018 року.

26 вересня 2018 року ОСОБА_1 отримала довідку ЛКК про потребу доньки ОСОБА_2 у домашньому догляді починаючи з 8 жовтня 2018 року. У вказаній довідці зазначено, що вона дійсна до 7 жовтня 2019 року.

Оригінал вказаної довідки та заяву з проханням надати їй відпустку по догляду за дитиною ОСОБА_2 тривалістю, зазначеною в медичному висновку, позивачка 4 жовтня 2018 року надала своєму безпосередньому керівнику – начальниці відділу збуту ТОВ «Амальгама люкс», для подальшої передачі генеральному директору та видачі наказу.

Не дочекавшись копії наказу про надання відпустки, 16 жовтня 2018 року надіслала на ім'я генерального директора повторну заяву, яка отримана підприємством 18 жовтня 2018 року, з питанням щодо вирішення попередньо поданої нею заяви.

Проте замість отримання відповіді від ТОВ «Амальгама люкс» щодо надання відпустки позивачка отримала повідомлення про звільнення з роботи за прогули.

Копію наказу про звільнення позивачка ОСОБА_1 отримала на підприємстві 23 листопада 2018 року без відібрання від неї пояснень з приводу причин здійснення прогулів.

Посилаючись на те, що вона не вчиняла прогулів, у зв'язку із чим була звільнена з роботи безпідставно та з порушенням відповідної процедури, ОСОБА_1 просила суд: скасувати наказ № 389-к від 23 жовтня 2018 року про її звільнення з посади економіста зі збуту відділу збуту ТОВ «Амальгама люкс» за вчинення прогулів; поновити на посаді економіста зі збуту відділу збуту ТОВ «Амальгама люкс».

ОЦІНКА СУДУ

Відповідно до частини шостої статті 179 КЗпП України у разі, якщо дитина потребує домашнього догляду, жінці в обов'язковому порядку надається відпустка без збереження заробітної плати тривалістю, визначеною у медичному висновку, але не більш як до досягнення дитиною шестирічного віку.

Відповідна гарантія передбачена і статтями 2, 25 Закону України «Про відпустки».

Право визначених законом осіб на відпустку у разі, якщо дитина потребує домашнього догляду, можна віднести до фундаментальних прав, яке охоплює гарантійні компоненти конституційного, міжнародного та законодавчого рівнів, а отже, потребує особливої уваги та захисту.

Саме причинно-наслідковий зв'язок стану здоров'я дитини є підставою для отримання такого виду відпустки, де волевиявлення батьків як працівників є скоріше вимушеним кроком, аніж безстороннім волевиявленням. Можливість перебування у такій відпустці передбачена для створення сприятливого для батьків та дитини середовища, коли дитина цього найбільше потребує для її здоров'я та розвитку, що відповідає її найкращим інтересам.

Відповідно до частини першої статті 181 КЗпП України відпустка для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку та відпустка без збереження заробітної плати (частини третя та шоста статті 179 цього Кодексу) надаються за заявою жінки або осіб, зазначених у частині сьомій статті 179 цього Кодексу, повністю або частково в межах встановленого періоду та оформляються наказом (розпорядженням) власника або уповноваженого ним органу.

Велика Палата Верховного Суду звертає увагу на те, що частиною першою статті 181 КЗпП України визначено саме порядок надання указаних відпусток, а не права та обов'язки учасників трудових відносин у зазначеному процесі.

Для реалізації права на відпустку без збереження заробітної плати, гарантованого статтями 2, 25 Закону України «Про відпустки» та частиною шостою статті 179 КЗпП України, працівнику необхідно підтвердити факт хвороби дитини медичним висновком, оформити своє волевиявлення у відповідній письмовій заяві та повідомити про свій намір роботодавця.

У випадку дотримання наведеного порядку працівник вважається таким, що реалізував гарантоване державою право на отримання відпустки без збереження заробітної плати. Кадрове оформлення (видача відповідного наказу роботодавця) поданої заяви про відпустку не є юридичним фактом, з яким пов'язується виникнення у працівника права на відпустку за статтею 25 Закону України «Про відпустки» та частиною шостою статті 179 КЗпП України.

Відпустка без збереження заробітної плати для догляду за дитиною (не більш як до досягнення дитиною шестирічного віку) стосується працівників, які на момент написання заяви про надання такої відпустки безпосередньо не виконують трудової функції та вже перебувають удома, тобто роботодавець при плануванні своєї господарської діяльності не враховує інтелектуальний капітал та фізичну працю працівників, що перебувають у таких відпустках.

У справі, яка розглядається, важливим є те, що право на отримання відпустки без збереження заробітної плати для догляду за дитиною прямо пов'язане з потребою дитини в домашньому догляді, тобто при наданні вказаного виду відпусток інтереси виробництва не можуть превалювати над інтересами дитини працівника, яка потребує домашнього догляду. Сторони трудового договору умов надання цієї відпустки не узгоджують, як і остаточного рішення – чи надавати таку відпустку, керівник не приймає.

Уже сам факт перебування дитини з потребою домашнього догляду під доглядом працівника унеможлиблює фізичний вихід останнього на роботу, відповідно очікування на робочому місці наказу роботодавця про надання відпустки призведе до порушення прав хворої дитини та того з батьків, хто здійснює догляд і потребує відпустки для цієї мети.

Тому право на отримання відпустки без збереження заробітної плати для догляду за дитиною вважається реалізованим з моменту надання відповідної заяви роботодавцеві з підтвердженням хвороби дитини медичним висновком.

Розглядаючи позови про поновлення на роботі осіб, звільнених за пунктом 4 частини першої статті 40 КЗпП України, суди повинні виходити з того, що передбаченим цією нормою закону прогулом визнається відсутність працівника на роботі як протягом усього робочого дня, так і більше трьох годин безперервно або сумарно протягом робочого дня без поважних причин.

Звільнення за прогул (пункт 4 частини першої статті 40 КЗпП України) працівника, який належним чином повідомив роботодавця про волевиявлення щодо отримання відпустки по догляд за дитиною та у зв'язку із цим не вийшов на роботу в указану ним дату, є незаконним.

З урахуванням викладеного, Велика Палата Верховного Суду вважає за необхідне у цій справі конкретизувати висновки, викладені у постановках Верховного Суду у складі Касаційного адміністративного суду від 7 листопада 2019 року у справі № 1740/2481/189 та від 09 липня 2020 року у справі № 803/1883/17, за змістом яких вважається прогулом та є підставою для звільнення невихід на роботу працівника, який подав заяву про відпустку для догляду за дитиною, втім остання не була оформлена наказом чи розпорядженням роботодавця.

Суд апеляційної інстанції дійшов обґрунтованого висновку про те, що перебування позивачки у відповідній відпустці унеможлиблює звільнення останньої за прогул на підставі пункту 4 частини першої статті 40 КЗпП України, у зв'язку із чим наказ про звільнення позивачки з роботи підлягає скасуванню з поновленням її на посаді.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 8 червня 2021 року у справі № 487/8206/18 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98146718>.

У разі набуття новим кредитором прав іпотекодержателя від банку чи іншої фінансової установи, обтяження предмета іпотеки, зареєстровані після державної реєстрації іпотеки за банком або іншою фінансовою установою (первинний кредитор), не є перешкодою для звернення стягнення на відповідний предмет іпотеки новим кредитором у порядку, встановленому статтею 37 Закону України «Про іпотеку»

8 червня 2021 року Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за позовом ОСОБА_1 (далі – позивачка) до ОСОБА_2 (далі – позичальник) і

Публічного акціонерного товариства «Укрсоцбанк» (далі – ПАТ «Укрсоцбанк») за участю третьої особи, яка не заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, – приватного виконавця виконавчого округу Івано-Франківської області (далі – приватний виконавець) про звільнення майна з-під арешту за касаційною скаргою позивачки на рішення Коломийського міськрайонного суду Івано-Франківської області від 28 серпня 2019 року і постанову Івано-Франківського апеляційного суду від 3 грудня 2019 року, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

29 серпня 2007 року АКБ «ТАС-Комерцбанк» уклало з позичальником кредитний договір (далі – кредитний договір-1) про надання кредиту у вигляді невідновлюваної кредитної лінії з лімітом 21 000,00 доларів США.

Того ж дня для забезпечення виконання зобов'язання за кредитним договором-1 АКБ «ТАС-Комерцбанк» уклало з позичальником іпотечний договір за реєстровим номером (далі – договір іпотеки), згідно з яким предметом іпотеки стала квартира. Приватний нотаріус Київського міського округу на підставі договору іпотеки відразу наклав заборону відчуження квартири, про що вніс запис у Державний реєстр іпотек.

Надалі АКБ «ТАС-Комерцбанк» і ПАТ «Сведбанк», а згодом ПАТ «Сведбанк» і ПАТ «Дельта банк» уклали договір купівлі-продажу прав вимоги за кредитним договором-1 і договором іпотеки, а також договір про відступлення прав за договором іпотеки.

4 квітня 2018 року на підставі виконавчого листа приватний виконавець відкрив виконавче провадження та наклав арешт на все нерухоме майно позичальника, зокрема і на квартиру.

18 січня 2019 року позивачка уклала з ПАТ «Дельта банк» договір купівлі-продажу майнових прав і договір відступлення права вимоги за іпотечним договором. Згідно з цими договорами позивачка набула право вимоги до позичальника за кредитним договором-1 і за договором іпотеки.

Того ж дня приватний нотаріус прийняла рішення про державну реєстрацію прав та їх обтяжень про реєстрацію іпотеки у Державному реєстрі іпотек.

Позичальник своєчасно не погасив кредит за кредитним договором-1 на користь позивачки, внаслідок чого станом на 18 січня 2019 року загальна сума його заборгованості без урахування штрафних санкцій склала 752 471,70 грн; позивачка є новим іпотекодержателем за договором іпотеки, про що позичальник письмово повідомлений 18 січня 2019 року. Тому арешт, накладений у виконавчому провадженні № 56109385 суперечить положенням Закону України «Про виконавче провадження» та Закону України «Про іпотеку», а також перешкоджає позивачці реалізувати її права іпотекодержателя.

ОЦІНКА СУДУ

Суди попередніх інстанцій зазначили, що відступлення права вимоги за кредитним договором-1 і за договором іпотеки на користь фізичної особи суперечить закону. Тому позивачка не могла бути кредитором за кредитним

договором-1. Велика Палата Верховного Суду з таким висновком судів першої й апеляційної інстанцій не погоджується.

Велика Палата Верховного Суду бере до уваги, що договори купівлі-продажу майнових прав і відступлення права вимоги за іпотечним договором за їхніми ознаками є договорами, за якими банк у зобов'язаннях за кредитним договором-1 і договором іпотеки замінений на позивачку як нового кредитора. Позивачка не набула право здійснювати фінансові операції відносно боржника, оскільки за умовами договорів купівлі-продажу майнових прав і відступлення права вимоги за іпотечним договором у неї виникло лише право вимагати виконання зобов'язань за кредитним договором-1 і за договором іпотеки. Отже, такі договори не можна кваліфікувати як договори факторингу. Вони є змішаними, бо містять елементи різних договорів (частина друга статті 628 ЦК України), зокрема ознаки договору купівлі-продажу права вимоги (за умовами якого продавець продав, а покупець придбав право вимоги на публічних торгах) і договору відступлення права вимоги (цесії) (за умовами якого первісний кредитор передав право вимоги новому кредитору).

Позивачка зазначила, що у процедурі ліквідації ПАТ «Дельта банк» відбулись електронні торги з продажу його майна. За результатами торгів, переможцем яких стала позивачка, вона на підставі договору купівлі-продажу майнових прав та договору відступлення права вимоги за іпотечним договором отримала майнове право вимоги виконання кредитного договору-1 і договору іпотеки.

З огляду на вказане Велика Палата Верховного Суду вважає, що продаж і відступлення прав вимоги за кредитними договорами та договорами забезпечення виконання зобов'язання у процедурі ліквідації банку може відбутися на конкурсних засадах на користь будь-якої особи. Тому помилковими є висновки судів попередніх інстанцій про те, що позивачка як фізична особа в силу вимог закону не могла бути стороною договору купівлі-продажу майнових прав та договору відступлення права вимоги за іпотечним договором.

Суди першої й апеляційної інстанцій вважали, що позивачка не може бути кредитором у зобов'язанні щодо виконання кредитного договору-1, і що вона не набула прав іпотекодержателя за договором іпотеки. А тому виснували, що арешт квартири не порушує прав позивачки. Велика Палата Верховного Суду погоджується з висновком про те, що накладення приватним виконавцем арешту на квартиру не порушило прав позивачки, проте з інших мотивів, ніж навели суди попередніх інстанцій.

Обтяження нерухомого майна іпотекою підлягає державній реєстрації в порядку, встановленому законодавством. У разі недотримання цієї умови іпотечний договір є дійсним, але вимога іпотекодержателя не набуває пріоритету відносно зареєстрованих прав чи вимог інших осіб на передане в іпотеку нерухоме майно (частина перша статті 4 Закону України «Про іпотеку» у редакції, чинній на час укладення договору іпотеки).

Однією з підстав для відмови у державній реєстрації прав є наявні зареєстровані обтяження речових прав на нерухоме майно (пункт 6 частини першої

статті 24 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» (далі - Закон № 1952-IV).

3 липня 2018 року Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відновлення кредитування» № 2478-VIII (далі – Закон № 2478-VIII). частину четверту статті 24 Закону № 1952-IV доповнено пунктом 7 про те, що відмова в державній реєстрації прав з підстави, зазначеної у пункті 6 частини першої цієї статті, не застосовується у разі «державної реєстрації права власності на нерухоме майно іпотекодержателем – фінансовою установою в порядку, передбаченому статтями 33-38 Закону України «Про іпотеку». Наявність зареєстрованих після державної реєстрації іпотеки обтяжень, інших речових прав, у тому числі іпотеки, на передане в іпотеку майно не є підставою для відмови у державній реєстрації права власності за іпотекодержателем».

Велика Палата Верховного Суду зауважує, що іпотекодержатель, зокрема і новий кредитор, який набув прав іпотекодержателя від банку чи іншої фінансової установи, може безперешкодно реалізувати право на задоволення своїх вимог до боржника переважно перед іншими його кредиторами, зокрема, шляхом реєстрації права власності за ним на предмет іпотеки в рахунок виконання основного зобов'язання у порядку, встановленому статтею 37 Закону України «Про іпотеку».

За змістом зазначеного припису пункту 7 частини четвертої статті 24 Закону № 1952-IV обтяження предмета іпотеки, зареєстровані після державної реєстрації іпотеки за банком або іншою фінансовою установою, не є перешкодою для звернення стягнення на предмет іпотеки іпотекодержателем та для державної реєстрації за ним (зокрема і за новим кредитором, який набув прав іпотекодержателя від банку чи іншої фінансової установи) права власності на цей об'єкт.

Велика Палата Верховного Суду бере до уваги те, що іпотека за договором іпотеки була зареєстрована за АКБ «ТАС-Комерцбанк» ще 29 серпня 2007 року. Значно пізніше – 4 квітня 2018 року – приватний виконавець зареєстрував обтяження на предмет іпотеки. Той факт, що іпотека зареєстрована саме за позивачкою лише 18 січня 2019 року на підставі договору купівлі-продажу майнових прав і договору відступлення права вимоги за іпотечним договором не змінює факту виникнення у банку права іпотеки на квартиру 29 серпня 2007 року.

Отже, за змістом пункту 7 частини четвертої статті 24 Закону № 1952-IV станом на день звернення до суду позивачки, яка набула від банку права іпотекодержателя щодо іпотеки, зареєстрованої за банком ще 29 серпня 2007 року, наявність обтяження речових прав на квартиру, зареєстрованого у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно на підставі постанови приватного виконавця про арешт майна боржника, не могло бути підставою для відмови позивачці у державній реєстрації права власності на квартиру у порядку, встановленому статтею 37 Закону України «Про іпотеку». Така підстава для відмови існувала до моменту введення в дію 4 лютого 2019 року Закону № 2478-VIII

З огляду на викладене Велика Палата Верховного Суду вважає, що позивачка не довела порушення її права іпотекодержателя щодо реєстрації права власності на квартиру через накладення на неї арешту приватним виконавцем.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 8 червня 2021 року у справі № 346/1305/19 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98524306>.

У разі, коли особа звернулася до суду за правилами цивільного судочинства з позовною вимогою, щоб уникнути припинення відповідального зберігання арештованого в кримінальному провадженні майна за правилами кримінального судочинства, суд відмовляє у відкритті провадження в цивільній справі на підставі пункту 1 частини першої статті 186 ЦПК України, а в разі, якщо провадження було відкрите, – закриває його на підставі пункту 1 частини першої статті 255 ЦПК України

Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за позовом ОСОБА_1 (далі – позивач) до Комунального підприємства «Муніципальна варта» Дніпровської міської ради (далі – відповідач) за участю третьої особи, яка не заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, на стороні відповідача – Дніпровської міської ради (далі – третя особа) – про усунення перешкод у користуванні майном шляхом зобов'язання надати до нього вільний доступ за касаційною скаргою третьої особи на постанову Дніпровського апеляційного суду від 21 листопада 2019 року, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Позивач є власником об'єкта незавершеного будівництва, що знаходиться на земельній ділянці.

15 травня 2017 року слідчий суддя Печерського районного суду міста Києва постановив ухвалу про арешт земельної ділянки із заборонаю користування та розпорядження цією ділянкою, а також ухвалу у справі про арешт незавершеного та завершеного самовільного будівництва (крім житлових приміщень, які належать фізичним особам на праві приватної власності), що здійснюється на земельній ділянці, із заборонаю користування та розпорядження цим об'єктом, укладення попередніх договорів купівлі-продажу та проведення будь-яких будівельних робіт, спрямованих на завершення будівництва.

6 липня 2017 року старший слідчий СУ ГУ НП в Дніпропетровській області виніс постанову, згідно з якою передав на відповідальне зберігання керівнику відповідача земельну ділянку з розташованим на ній об'єктом незавершеного будівництва.

7 серпня 2017 року слідчий суддя Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська постановив ухвалу, в якій зобов'язав слідчих та прокурорів забезпечити позивачеві й уповноваженим ним особам безперешкодний доступ до будівельного майданчика з метою користування та збереження рухомого майна у вигляді будівельної техніки та будівельних матеріалів, розташованих на цьому майданчику та в об'єкті незавершеного будівництва.

Адвокат позивача спробував увійти на об'єкт незавершеного будівництва, проте співробітники відповідача не дозволили йому це зробити.

5 жовтня 2017 року слідчий суддя Печерського районного суду м. Києва скасував арешт майна, накладений 15 травня 2017 року.

14 грудня 2017 року слідчий суддя Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська постановив ухвалу, згідно з якою зобов'язав слідчих передати позивачеві чи уповноваженій ним особі на зберігання речовий доказ, який раніше передали на відповідальне зберігання відповідачеві.

Позивач стверджував, що комунальне підприємство, яке раніше отримало це майно на відповідальне зберігання на підставі ухвали слідчого судді у межах кримінального провадження, продовжувало вчиняти перешкоди у доступі до вказаного об'єкта. Тому звернувся до суду з негативним позовом до цього підприємства.

ОЦІНКА СУДУ

Як встановлено судами, 2 грудня 2018 року слідчий суддя Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська постановив ухвалу про роз'яснення ухвали від 14 грудня 2017 року, де вказавши, що виконання ухвали не буде можливим доти, поки постанову старшого слідчого СУ ГУ НП в Дніпропетровській області від 6 липня 2017 року не скасує слідчий, який здійснює досудове розслідування у кримінальному провадженні, або прокурор, який здійснює процесуальне керівництво цим розслідуванням.

На досудовому провадженні можуть бути оскаржені, зокрема, бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає у нездійсненні процесуальних дій, які він зобов'язаний вчинити у визначений цим КПК України строк. Відповідну скаргу можуть подати заявник, потерпілий, його представник чи законний представник, підозрюваний, його захисник чи законний представник, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, володілець тимчасово вилученого майна, інша особа, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування (пункт 1 частини першої статті 303 КПК України).

З огляду на вказане Велика Палата Верховного Суду вважає обґрунтованими доводи третьої особи щодо наявності у кримінальному судочинстві ефективних юридичних засобів для припинення відповідального зберігання арештованого майна. Ініціювання з метою впливу на порядок зберігання речових доказів у кримінальному провадженні іншої судової процедури за правилами ЦПК України суперечитиме завданням як цивільного, так і кримінального судочинства.

Тому у випадку, коли особа звернулася до суду за правилами цивільного судочинства з позовною вимогою, щоби уникнути припинення відповідального зберігання арештованого у кримінальному провадженні майна за правилами кримінального судочинства, суд відмовляє у відкритті провадження у цивільній справі на підставі пункту 1 частини першої статті 186 ЦПК України, а у разі, якщо провадження було відкрите, – закриває його на підставі пункту 1 частини першої статті 255 ЦПК України.

Тому Велика Палата Верховного Суду вважає, що обмеження стосовно розгляду заявленого негаторного позову за правилами цивільного судочинства не порушує право позивача на ефективний засіб юридичного захисту його права чи інтересу стосовно об'єкта незавершеного будівництва. Це підтвердили представники позивача та третьої особи у поясненнях, наданих до суду апеляційної інстанції, а також третя особа у касаційній скарзі. Вони зазначили, що відповідно до постанови прокурора від 11 березня 2019 року про скасування постанови старшого слідчого СУ ГУ НП в Дніпропетровській області від 6 липня 2017 року про передання майна на відповідальне зберігання керівнику відповідача слідчий СУ ГУ НП в Дніпропетровській області на підставі акта приймання-передачі передав об'єкт незавершеного будівництва й інше майно на відповідальне зберігання представнику позивача. Вказане підтверджує ухвала слідчого судді Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 11 жовтня 2019 року у справі № 202/5167/19.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 25 травня 2021 року у справі № 200/14342/18 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98483125>.

5. Вимоги, які не підлягають розгляду в судовому порядку

Позовні вимоги первинної профспілкової організації про визнання неправомірними дій / бездіяльності органів, до компетенції яких належить розірвання трудового договору з керівником підприємства, установи, організації, щодо нерозгляду її вимоги (подання) про розірвання контракту з таким керівником та зобов'язання вчинити дії відповідно до вимог статті 45 КЗпП України не підлягають судовому розгляду в разі оскарження керівником виконання такої вимоги до суду

6 липня 2021 року Велика Палата Верховного Суду розглянула касаційну скаргу Первинної профспілкової організації співробітників Акціонерного товариства «Комерційний банк «ПриватБанк» на рішення Господарського суду міста Києва від 26 серпня 2020 року та постанову Північного апеляційного господарського суду від 21 грудня 2020 року у справі за позовом Первинної профспілкової організації співробітників Акціонерного товариства «Комерційний банк «ПриватБанк» до Кабінету Міністрів України, треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні відповідача: голова правління Акціонерного товариства «Комерційний банк «ПриватБанк» Петр Крумханзл, Акціонерне товариство «Комерційний банк «ПриватБанк», про визнання протиправною бездіяльності та зобов'язання вчинити дії, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

26 лютого 2020 року Профспілка відправила до КМУ в порядку статті 45 КЗпП України вимогу від 21 лютого 2020 року про розірвання трудового договору

з головою правління банку за порушення статті 42 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» (далі – Закон № 1045-XIV). Указана вимога була отримана КМУ 27 лютого 2020 року.

18 березня 2020 року голова правління банку звернувся до Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська з позовом про визнання незаконним та скасування рішення Профспілки про направлення КМУ вимоги про розірвання трудового договору з головою правління банку. Указаний позов був отриманий судом 24 березня 2020 року.

27 березня 2020 року Профспілка звернулась до Господарського суду міста Києва з позовом у цій справі про визнання протиправною бездіяльності КМУ, яка полягає в нерозірванні трудового договору з головою правління банку, та зобов'язання розірвати трудовий договір. Указаний позов був отриманий судом 1 квітня 2020 року.

ОЦІНКА СУДУ

Відповідно до частини першої статті 45 КЗпП України на вимогу виборного органу первинної профспілкової організації (профспілкового представника) власник або уповноважений ним орган повинен розірвати трудовий договір з керівником підприємства, установи, організації, якщо він порушує законодавство про працю, про колективні договори і угоди, Закон № 1045-XIV.

Згідно із частиною другою статті 45 КЗпП України якщо власник або уповноважений ним орган, або керівник, стосовно якого пред'явлено вимогу про розірвання трудового договору, не згоден з цією вимогою, він може оскаржити рішення виборного органу первинної профспілкової організації (профспілкового представника) до суду у двотижневий строк з дня отримання рішення. У цьому разі виконання вимоги про розірвання трудового договору зупиняється до винесення судом рішення.

Відповідно до частини третьої статті 45 КЗпП України у разі, коли рішення виборного органу первинної профспілкової організації (профспілкового представника) не виконано і не оскаржено у зазначений строк, виборний орган первинної профспілкової організації (профспілковий представник) у цей же строк може оскаржити до суду діяльність або бездіяльність посадових осіб, органів, до компетенції яких належить розірвання трудового договору з керівником підприємства, установи, організації.

З наведених норм статті 45 КЗпП України вбачається, що у разі оскарження власником або керівником рішення виборного органу первинної профспілкової організації (профспілкового представника) до суду виконання вимоги про розірвання трудового договору зупиняється до винесення судом рішення. При цьому виборний орган первинної профспілкової організації може оскаржити до суду діяльність або бездіяльність власника лише у разі, коли його рішення про розірвання трудового договору не виконано і не оскаржено.

Як встановлено судами, 26 березня 2020 року ухвалою Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська було відкрито провадження у справі № 201/2885/20

за позовом голови правління банку до Профспілки про визнання незаконним та скасування рішення Профспілки, оформленого протоколом № 27 від 21 лютого 2020 року, про звернення до КМУ з вимогою про розірвання трудового договору. Копія цієї ухвали наявна в матеріалах справи.

12 жовтня 2020 року Жовтневим районним судом м. Дніпропетровська прийняте рішення у справі № 201/2885/20, залишене без змін постановою Дніпровського апеляційного суду від 12 квітня 2021 року, яким позов голови правління банку задоволено, визнано незаконним та скасовано рішення Профспілки, оформлене протоколом № 27 від 21 лютого 2020 року, про звернення до КМУ з вимогою про розірвання трудового договору.

З наведеного вбачається, що з 26 березня 2020 року (до звернення Профспілки з позовом у цій справі) виконання вимоги Профспілки до КМУ про розірвання трудового договору було зупинене до прийняття Жовтневим районним судом м. Дніпропетровська рішення у справі № 201/2885/20.

У зв'язку із цим відповідно до частини третьої статті 45 КЗпП України у Профспілки не виникло права на звернення до суду з позовом у цій справі про визнання протиправною бездіяльності КМУ, яка полягає в нерозірванні трудового договору з головою правління банку, та зобов'язання розірвати трудовий договір.

За таких обставин цей спір не підлягає вирішенню в порядку господарського або іншого судочинства, тому Господарський суд міста Києва мав закрити провадження у справі на підставі пункту 1 частини першої статті 231 ГПК України.

Детальніше з тестом постанови ВП ВС від 6 липня 2021 року у справі № 910/4508/20 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98483116>.

6. Справи, прийняті до провадження Великою Палатою Верховного Суду

1. Суд, який направив справу: КЦС ВС

Дата прийняття ухвали: 29 червня 2020 року

Справа № 372/1652/18 (провадження № 14-115цс21)

Сторони: ОСОБА_1 і ще 11 позивачів до ТОВ «Побутрембудматеріали», ТОВ «Укртрансоіл-2009», ТОВ «Парком Транс» про відшкодування моральної шкоди.

Суддя-доповідач: Пророк В.В.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: виключна правова проблема.

Опис: На думку КЦС ВС, виключна правова проблема полягає у вирішенні питань: чи підлягає відшкодуванню моральна шкода володільцями об'єкта підвищеної небезпеки особам, які під час виконання своїх трудових (службових) обов'язків зазнали ушкоджень під час усунення наслідків надзвичайної аварійної ситуації на об'єкті підвищеної небезпеки, а також членам сімей загиблих рятувальників, незалежно від того, чи відповідні компенсації та відшкодування здійснені роботодавцем та чи відповідає держава за невиконання взятих на себе обов'язків згідно з Конституцією України.

2. Суд, який направив справу: КЦС ВС

Дата прийняття ухвали: 30 червня 2021 року

Справа № 756/8056/19-ц (провадження № 14-94цс21)

Сторони: ОСОБА_1 до ОСОБА_2, ОСОБА_3 про визнання договору позики недійсним та стягнення коштів.

Суддя-доповідач: Штелик С.П.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: виключна правова проблема.

Опис: На думку КЦС ВС, виключна правова проблема полягає у вирішенні питання, чи розповсюджується на грошові зобов'язання (передача в борг одним із подружжя без згоди іншого) приписи частин другої та третьої статті 65 СК України; чи може бути визнаний недійсним договір позики на суму, яка виходить за межі дрібного побутового правочину, укладений одним із подружжя без згоди іншого з подружжя на його укладення; чи виникає за таким договором позики грошових коштів у іншого з подружжя (того, хто не був його стороною) право на отримання коштів з чоловіка (дружини) сторони договору.

3. Суд, який направив справу: КЦС ВС

Дата прийняття ухвали: 6 липня 2021 року

Справа № 755/12052/19 (провадження № 14-113цс21)

Сторони: скарга ОСОБА_1 на дії Дніпровського районного відділу ДВС міста Києва ГТУЮ у місті Києві.

Суддя-доповідач: Пророк В.В.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: виключна правова проблема; відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду.

Опис: На думку КЦС ВС, виключна правова проблема полягає у вирішенні питання чи є відсутність згоди органу опіки та піклування при примусовому виконанні судового рішення про звернення стягнення на предмет іпотеки шляхом продажу з прилюдних торгів підставою для висновку про неможливість державного або приватного виконавця вчиняти виконавчі дії щодо продажу такого майна з огляду на те, що така згода при передачі в іпотеку нерухомого майна у вигляді житла, в якому проживають діти надавалася іпотекодавцю. У зв'язку з цим існує необхідність відступити від правового висновку, викладеного у постановах КГС ВС від 16 березня 2021 року у справі № 922/4587/13.

4. Суд, який направив справу: КГС ВС

Дата прийняття ухвали: 7 липня 2021 року

Справа № 904/2258/20 (провадження № 12-34гс21)

Сторони: Дніпровської міської ради до ПАТ «АТП 11263», третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмету спору на стороні позивача: Департамент економіки, фінансів та міського бюджету Дніпровської міської ради про стягнення збитків.

Суддя-доповідач: Власов Ю.Л.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду.

Опис: КГС ВС вважає за необхідне відступити від правового висновку, викладених у постанові КЦС ВС, відповідно до якого у випадку подання міськими радами після 17 жовтня 2019 року (після виключення статті 40 ЗУ «Про регулювання містобудівної діяльності» від 17 лютого 2011 року) позову про визнання відповідних договорів про пайову участь укладеними, такі вимоги позивачів залишаються без задоволення.

5. Суд, який направив справу: КЦС ВС

Дата прийняття ухвали: 8 липня 2021 року

Справа № 542/1403/17 (провадження № 14-106цс21)

Сторони: ОСОБА_1 до Новосанжарської РДА Полтавської області, ГУ Держгеокадастру у Полтавській області та Драбинівської сільської ради Новосанжарського району Полтавської області, третя особа – ТОВ «Елеватор «Чиста Криниця», про примусове виконання обов'язку в натурі.

Суддя-доповідач: Сімоненко В.М.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Великої Палати Верховного Суду.

Опис: КЦС ВС вважає, що існує необхідність відступити від правового висновку, викладеного у постанові ВП ВС від 30 вересня 2020 року у справі № 807/2306/16, відповідно до якого спір між спадкоємцем та органом державної влади щодо виділення в натурі земельної частки (пай), отриманої у порядку спадкування, підлягає розгляду у порядку адміністративного судочинства.

6. Суд, який направив справу: ККС ВС

Дата прийняття ухвали: 7 липня 2021 року

Справа № 617/775/20 (провадження № 13-110кс21)

Суддя-доповідач: Єленіна Ж.М.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: виключна правова проблема.

Опис: На думку ККС ВС, справа містить виключну правову проблему щодо можливості сторони захисту просити змінити міру покарання з обмеження/позбавлення волі зі звільненням від його відбування з випробуванням на штраф, тобто з більш суворого за видом на менш суворе, до якого не можна застосувати ст. 75 КК.

7. Суд, який направив справу: КГС ВС

Дата прийняття ухвали: 8 липня 2021 року

Справа № 925/1351/19 (провадження № 12-35гс21)

Сторони: ДП «МЗ «Оризон» до ОСОБА_1 про витребування майна, скасування запису про право власності, реєстрацію права власності у межах справи за заявою Управління ПФУ в м. Сміла до ДП «МЗ «Оризон» про банкрутство

Суддя-доповідач: Рогач Л.І.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду України та Верховного Суду.

Опис: На думку КГС ВС, існує необхідність відступити від правового висновку, викладеного у постанові ВСУ від 29 березня 2017 року у справі № 520/7194/13-ц, постановою КЦС ВС від 24 грудня 2019 року у справі № 265/7986/15-ц, від 14 квітня 2021 року у справі № 754/11747/18 щодо початку перебігу позовної давності з моменту скасування судового рішення, на підставі якого набуто право власності на спірне майно, а не з моменту вибуття спірного майна з володіння позивача.

8. Суд, який направив справу: КЦС ВС

Дата прийняття ухвали: 13 липня 2021 року

Справа № 761/36873/18 (провадження № 14-121цс21)

Сторони: ОСОБА_1 до ПАТ «Банк «Фінанси та Кредит» про визнання зобов'язання припиненим.

Суддя-доповідач: Сімоненко В.М.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду; виключна правова проблема.

Опис: КЦС ВС вважає за необхідне відступити від правових висновків, викладених в постановою КГС ВС від 14 січня 2020 року у справі № 908/1506/17, від 19 вересня 2019 року у справі № 910/9508/17 та від 14 листопада 2018 року у справі № 910/2535/18, а також вирішити питання щодо виключної правової проблеми щодо застосування частини четвертої статті 36 Закону України «Про іпотеку» в редакції, чинній до введення в дію Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відновлення кредитування», яка передбачає недійсність наступних вимог іпотекодержателя після завершення позасудового врегулювання спору.

7. Справи, повернуті Великою Палатою Верховного Суду на розгляд касаційних судів

1. Суд, який направив справу: КГС ВС

Дата прийняття ухвали: 30 червня 2021 року

Справа № 910/4455/20 (провадження № 12-33гс21)

Сторони: ДП «Держвуглепостач» до ПАТ «АБ «Укргазбанк» про визнання пунктів кредитного договору недійсними.

Суддя-доповідач: Рогач Л.І.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: виключна правова проблема.

Опис: виключна правова проблема полягає у відсутності єдиного варіанту реалізації розсуду суду, який можна було б вважати правильним у застосуванні положень статей 3, 628, 629, 625, 1048 ЦК України у системному зв'язку з нормами інших законодавчих актів, а саме щодо права сторін на визначення у договорі не тільки розміру процентів, а й порядку їх сплати тощо.

Позиція ВП ВС: у цій справі як виключну правову проблему передані питання, які можуть бути вирішені КГС ВС як належним судом із застосуванням існуючих процесуальних механізмів подолання суперечливих позицій суду.

2. Суд, який направив справу: КЦС ВС

Дата прийняття ухвали: 30 червня 2021 року

Справа № 708/1348/18 (провадження № 14-101цс21)

Сторони: ТОВ «Агрофірма Кам'янка», правонаступником якого є СТОВ «Говтва», до ОСОБА_1, ТОВ СП «НІБУЛОН», треті особи: Державний реєстратор виконавчого комітету Чигиринської міської ради Черкаської області, Чигиринська міська рада Черкаської області, про визнання недійсним договору оренди

Суддя-доповідач: Штелик С.П.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: виключна правова проблема; відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду.

Опис: На думку КЦС ВС, існує виключна правова проблема щодо можливості визнання недійсним договору оренди земельної ділянки та запису про інше речове право, який внесений на підставі рішення суду, яке набрало законної сили та обов'язкове до виконання у зв'язку з існуванням іншого договору оренди, який обов'язковий для виконання та який зареєстрований у встановленому порядку. Окрім того, існує необхідність відступити від правового висновку, викладеного у постанові КГС ВС від 1 вересня 2020 року у справі № 925/362/19, щодо моменту набрання чинності договором оренди земельної ділянки, укладеним до 1 січня 2013 року.

Позиція ВП ВС: питання щодо моменту набрання чинності договором оренди, укладеним до 1 січня 2013 року, вирішено у постанові ВП ВС від 23 червня 2020 року у справі № 696/1693/15-ц. Водночас в ухвалі КЦС ВС відсутні посилання на кількісні й якісні показники, які б свідчили про те, що передача цієї справи до ВП ВС необхідна для забезпечення розвитку права та формування єдиної правозастосовчої практики.

3. Суд, який направив справу: КЦС ВС

Дата прийняття ухвали: 7 липня 2021 року

Справа № 393/126/20 (провадження № 14-120цс21)

Сторони/предмет: АТ «КБ «Приватбанк» до ОСОБА_1 про стягнення заборгованості за кредитним договором.

Суддя-доповідач: Пророк В.В.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: виключна правова проблема.

Опис: На думку КЦС ВС, правовою проблемою, яка підлягає з'ясуванню для формування єдності судової практики, є те, чи інформація, яка надається споживачу до укладення договору про споживчий кредит (паспорт споживчого кредиту), є лише пропозицією до укладення кредитного договору (офертою), або складовою кредитного договору, оскільки він підписаний позичальником, у ньому визначені певні умови, на яких укладено кредитний договір (статті 6, 627 ЦК України).

Позиція ВП ВС: КЦС ВС не розкрив ні процесуального, ні матеріального аспектів якісного критерію виключності правової проблеми в цій справі.

4. Суд, який направив справу: ККС ВС

Дата прийняття ухвали: 7 липня 2021 року

Справа № 727/2022/16-к (провадження № 13-109кз21)

Суддя-доповідач: Лобойко Л.М.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: виключна правова проблема.

Опис: На думку ККС ВС, виключна правова проблема полягає у вирішенні питання про наявність у суду першої інстанції процесуальних повноважень за результатами нового розгляду справи після скасування в апеляційному порядку виправдувального вироку чи обвинувального вироку, яким було застосовано кримінальний закон про менш тяжкий злочин, ухвалити обвинувальний вирок чи кваліфікувати дії особи як більш тяжке кримінальне правопорушення, якщо попередній вирок було скасовано за результатами задоволення апеляційних скарг прокурора та/або потерпілого, в яких ставилося питання про погіршення правового становища обвинуваченого в наведений спосіб, однак в ухвалі про призначення нового судового розгляду не сформульовано висновків апеляційного суду щодо безпідставності виправдання чи необхідності застосування закону про більш тяжкий злочин.

Позиція ВП ВС: доводи колегії суддів щодо існування виключної правової проблеми по суті ілюструють сформованість єдиної послідовної практики ККС ВС щодо застосування частини другої статті 416 КПК, відображеної в постановках ОП ККС ВС від 23 вересня 2019 року у справі № 728/2724/16-к та від 14 вересня 2020 року у справі № 51-6070кмо19.

Дайджест судової практики Великої Палати Верховного Суду. Рішення, внесені до ЄДРСР за період з 01.07.2021 по 31.07.2021 / упоряд. департамент аналітичної та правової роботи апарату Верховного Суду / Відпов. за вип.: суддя ВП ВС Л. І. Рогач. Київ, 2021. Вип. 29. – 97 с.

Застереження: видання містить короткий огляд деяких судових рішень Великої Палати. У кожному з них викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежте за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 @supremecourt_ua